

25508

**BOŞANMA
VE
BOŞANMIŞ KADINLARIN
PSİKO-SOSYAL, EKONOMİK DURUMLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BOŞANMA
VE
BOŞANMIŞ KADINLARIN
PSİKO-SOSYAL, EKONOMİK DURUMLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(DOKTORA TEZİ)

HAZIRLAYAN
HACER TOR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ENİS ÖKSÜZ

25 508

İSTANBUL - 1993

ÖNSÖZ

Hukuk yönünden boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan ailenin bölünmesine yada tümden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır.

Türk Toplumunda boşanmanın acısını daha çok kadınların çektiği bir gerçektir. Hele çalışmak zorunda kalan ve çocuklarının sorumluluğunu da yüklenen bir anne için gelecek ürkütücüdür.

"Boşanma ve Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal, Ekonomik Durumları Üzerine Bir Araştırma konulu doktora tezimizde; kadınlarımızı boşanmaya götüren nedenleri, boşanma sonrası karşılaşılan problemleri, toplumumuzda boşanmış kadınların nasıl değerlendirildiğini inceledik.

Bu araştırmaya emeği geçen ve bana destek olan, birlikte çalışmaktan onur duyduğum hocam ve tez danışmanım değerli insan Prof. Dr.Enis ÖKSÜZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Değerli görüşleri ile araştırmaya katkıda bulunan sayın Hocam Doç. Dr. Zekeriya BEYAZ'a teşekkür etmek isterim.

Ayrıca eşim Fabrettin Oğuz TOR'a çalışma sırasında gösterdiği katkıları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hacer TOR

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	7
İNGİLİZCE ÖZET	8
GİRİŞ	9

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK AİLE

I. Aile Fonksiyonlarına Toplu Bir Bakış	15
II- Ailenin Tanımı ve Özellikleri	17
III- Tarih Boyunca Aile Biçimleri	18
IV- Türkiye'de Aile Yapısı	24
V- Evlilik ve Uyumlu Bir Evlilik İçin Gerekli Şartlar	30
VI- Toplumsal Değişme Sürecinde Aile	34

İKİNCİ BÖLÜM

BOŞANMA

I. Tanımı	41
II. İslam Hukukunda Boşanma	44
III. Türk Medeni Hukukuna Göre Boşanma	50
IV. Çeşitli Ülkelerdeki Boşanmalar	57
V. Türkiye'de Boşanma	66
A. Genel Olarak Osmanlı Devleti Döneminde Boşanmalar ve Cumhuriyet Dönemi Sonrası Boşanmalar	66
B. Yıllara Göre Boşanma Nedenleri	70
C. Yıl ve Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Boşanmalar	72

D. Yıl ve Evlilik Süresine Göre Boşanmalar	73
E. İllere Göre Boşanmalar	74
F. Davayı Açan Tarafa Göre Boşanmalar	76
G. Erkek ve Kadının Karşılıklı Yaşlarına Göre Boşanmalar	76
H. Eşlerin Karşılıklı Eğitim Durumuna Göre Boşanmalar	77
I. Karşılıklı Meslek Gruplarına Göre Boşanmalar	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOŞANMALARIN SONUÇLARI VE BOŞANMIŞ KADINLARIN PSİKO-SOSYAL EKONOMİK DURUMLARI

I. Genel Olarak Boşanmaların Aile Fertleri Üzerindeki Etkileri	83
II. Erkekler Üzerindeki Etkileri	86
III. Çocuklar Üzerindeki Etkileri	89
IV. Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal ve Ekonomik Kavramlar Açısından Durumları	99
A- Psikolojik Problemler	99
B- Sosyal Problemler	104
C- Ekonomik Problemler	106
V. Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal ve Ekonomik Durumları Üzerine Tatbiki Bir Araştırma	117
A. Araştırmanın Amacı	118
B. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	121
1. Kadının yaşı	121
2. Kadının eğitim durumu	122
3. Kadının evlilik hayatında çalışma durumu	122

4. Çalışan kadınların meslekleri	123
5. Sahip olunan çocuk sayısı	124
6. Çocukların yaşları	124
7. Kocanın mesleği	125
8. Evlenme biçimleri	126
9. Evlenme nedeni	127
10. Evlilik süresi	128
11. Kadının evlilik yaşı	129
12. Kocanın evlilik yaşı	130
13. Erkeğin eğitim durumu	131
14. Evde geçimsizliğin başlama zamanı	131
15. Evlenmeden önceki aile durumuyla, evlendikten sonra aile durumu arasındaki fark	132
16. Evlilikteki farklar	132
17. Geçimsizlik çıkan konular	133
18. Problemleri çözmek için başvurulan yollar	134
19. Boşanma kararı karşısında çocukların tepkileri	135
20. Boşanma kararı karşısında ailenin tutumu	136
21. Boşanma kararı karşısında arkadaşların davranışları	137
22. Mahkemeye başvuru kararı karşısında boşanma nedeni	138
23. Mahkemede boşanma davasının sonuçlanma süresi	139
24. Boşandıktan sonra yerleşilen yer	139

25. Boşandıktan sonra geçen süre	140
26. Boşanma esnasında en çok düşündüren konular	140
27. Boşandıktan sonra karşılaşılan en önemli problemler	141
28. Kocasıyla halen arasında anlaşmazlık olanlar	143
29. Boşandıktan sonra karşılaşılan sağlıkla ilgili sıkıntılar	144
30. Geçim kaynağı	145
31. Rahat davranılmayan durumlar	146
32. Yakın akrabaların davranışlara karışma durumu	148
33. Boşanmış kadınlara çevrenin bakışı	148
34. Boşanan kadınlara karşı en çok olumsuz tavır takınanlar.....	149
35. Çevrenin bakışından etkilenme durumu	150
36. Karşılaşılan sıkıntıların çözümüne yardımcı olan kişiler	151
37. Çocukların velayeti	152
38. Çocuklara nafaka ödeme durumu	153
39. Nafaka ödemelerde aksama durumu	154
40. Babaların çocukları görme durumu	154
41. Çocukların evliken ve boşandıktan sonraki durumu	155
42. Pişmanlık duygusu	156
43. Eski eşin yeniden evlenme durumu	156
44. Yeniden evlenmeyi düşünme durumu	157
45. Yeniden evlenmeyi düşünme durumunda eşde aranacak özellikler	158

SONUÇ	160
ÖNERİLER	180
IV EKLER	182
A- ANKET FORMU	183
B- Bibliyografya	191

KISALTMALAR

A.g.e : Adı geçen eser.

A.g.m : Adı geçen Makale

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

Ed : Editör

ÖZET

Araştırmanın amacı, boşanmış kadınların evliyken, boşanma aşamasında ve boşandıktan sonra karşı karşıya kaldıkları psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Bu amaçla, Çankaya Nüfus Müdürlüğü'ne intikal eden dosyalardan boşanmış kadınların adresleri tesbit edilerek anket uygulanmıştır.

Soru kağıdı yoluyla toplanan bilgilerin değerlendirilmesinde istatistiksel tekniklerden aritmetik ortalama, standart bata ve standard sapma; kullanılmıştır.

Araştırma neticesinde;

Araştırma kapsamındaki kadınların yarısı anlaşarak evlenmiştir.

Ailede geçimsizlik çoğunlukla evlendikten kısa bir süre sonra başlamıştır. Kadınların belirttikleri geçimsizlik nedenleri şöyledir, Kocanın içki-kumar tutkusu, dayak, aşırı kıskançlık, geçim sıkıntısı, akrabalarla ilişkilerdir.

Boşanma aşamasında kadını en çok düşündüren belli başlı konular; ekonomik sıkıntılar, çevredeki insanların düşünceleri, geleceğin belirsizliği ve çocuklarının durumlarıdır.

Boşandıktan sonra karşılaşılan en önemli problemleri ise; çocuklarının bakımı ve geleceği, yalnızlık, çevrenin baskısı ve ekonomik sıkıntılardır.

Araştırmaya katılan kadınların boşandıktan sonra psikolojik olarak; uzun süre gerginlik yaşadıkları, depresyon, çeşitli korkular, uyku sisteminde bozukluk, solunum sistemi rahatsızlıkları gibi şikayetleri vardır.

Genelde toplum boşanmış kadınlara karşı olumsuz tavır takınmaktadır.

Çocukların büyük çoğunluğunun (%84.62) velayeti anneye verilmiştir.

Boşanmış kadınların % 70.90'ı boşanmaktan dolayı pişmanlık duymamaktadırlar.

ABSTRACT

The purpose of the study is to investigate the psychosocial problems which divorced women face during their marriage, at the stage of divorce and after divorce. The Sample of the study includes 660 divorced women.

In the analysis of the data that is collected thorough survey, statistical techniques such as arithmetic mean, standart error and standart deviation have been used.

Disagreement most often starts soon after marriage. There are four major reasons of disagreement beating comes first, followed by drink addict and gambling, financial hardship and relations with relatives.

The most disturbing subjects are financial hardship. Unknowing future, care of child and thinking of people about divorced women.

There are too many problems as psychological of the divorced women.

Most of the divorced women think that divorced women are treated badly in society.

Most of child of care have given to mother.

70.90 percent of divorced women do not regret about their divorce.

GİRİŞ

Tezin asıl metnine girmeden önce, onunla ilgili bazı konuları açıklamakta yarar görüyoruz. Maksadın doğru olarak anlaşılabilmesi için bunda zaruret vardır:

1. GEREKÇE VE AMAÇ

Tezin dayandığı mantığı ve hareket noktasını ve ulaşmak istediği amacı kısaca şöyle açıklamak mümkündür:

Aile, örf ve adetleri, toplumda yerleşmiş gelenekleri sürdürme ve yaşatma görevini yerine getiren ve fertlerin ilk davranışlarını kazandıkları yerdir. Ailenin başlıca fonksiyonları arasında ekonomik, üreme-çoğalma ve çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleştirilmesi görevleri gelmektedir.

Aile; en eski toplumlardan günümüzün modern sanayi toplumlarına kadar, çeşitli görevler yüklenmiş sosyal bir müessesedir. Eski toplumlarda aile üretim görevlerinin tamamını kendisi yerine getirirken, günümüz sanayi toplumlarında, fonksiyonlarının bir kısmını toplumun diğer sosyal kurumlarına ve bürokratik örgütlere bırakmıştır.

Zamanla çeşitli açılardan değişebilen insanlar gibi toplumlarda sürekli değişme içindedirler. Toplumsal düzende meydana gelen değişmeler aileyi iki yönde etkilemiştir. Birincisi aile dışında yeni bir takım sosyal kurumların meydana gelmesi ve bu kurumların eskiden ailenin yaptığı görevleri yüklenmesi sebebiyle, ailenin görevlerinin farklılaşması. İkincisi de toplumsal problemlerin aile içi dinamiğini etkileyerek aile problemlerine yol açmış olmasıdır. Günümüzde aileler kendisini etkileyebilecek iki temel problemle karşı karşıyadır. Birincisi toplumda meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan problemler, diğeri ise aile

içinde meydana gelen bozukluklardır.

Evlilik kurumu, aile birliğinin kurulmasında temeldir. Ancak, ömür boyu sürmek üzere bu birliği kuran eşler arasında bazen çeşitli çatışmalar olabilmekte ve aile dengesini sarsacak boyutlara ulaşabilmektedir.

Bu çatışmalar aile üyelerinin, ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Çoğu zaman bu çatışmalar eşlerin çabalarıyla ve yakınlarının müdahaleleriyle düzeltilmektedir.

Bütün bu çabalar sonuç vermiyorsa ve çatışma gerek eşler, gerekse çocuklar üzerinde düzeltilmesi mümkün olmayan yıkımlara yol açıyorsa boşanma çözüm yolu olarak kabul edilmektedir.

"Boşanma ve Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal, Ekonomik Durumları Üzerine Bir Araştırma" adlı bu çalışmamızda, kadınlarımızı boşanmaya götüren nedenleri, boşanma sonrası karşılaşılan problemleri, toplumumuzda boşanmış kadınların nasıl değerlendirildiğini ortaya çıkarmayı amaçladık.

2. Metod

Doktora Tezinin dar saha üzerinde derinleşmesi gereğini ve bu sahanın sınırlarının tesbit edilmesi lüzumunu dikkate alarak konunun sınırlarını ve yoğunlaşma alanını açıklamak istiyoruz.

Konu başlığımız: **BOŞANMA VE BOŞANMIŞ KADINLARIN PSİKO-SOSYAL, EKONOMİK DURUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Konumuzun sınırları bu başlık ile oldukça net biçimde çizilmiş sayılabilir.

Konu üç bölümde ele alınacaktır.

Birinci bölümde;

- Genel olarak aile,

İkinci bölümde;

- Boşanma,

Üçüncü bölümde;

-Boşanmaların sonuçları ve aile fertleri üzerindeki etkileri.

Konuları üzerinde duracağız.

Birinci bölümdeki genel olarak aile bahsinde; ailenin tanımı ve özellikleri, tarih boyunca aile biçimleri, Türkiye'de aile yapısı, evlilik ve uyumlu bir evlilik için gerekli şartlar ile toplumsal değişme sürecinde aile konuları açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümdeki boşanma bahsinde; boşanmanın tanımı, İslâm ve medeni hukuka göre boşanma, çeşitli ülkelerdeki boşanmalar ve ülkemizdeki boşanmaların istatistiksel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde; Boşanmaların sonuçları ve aile fertleri üzerindeki etkileri bahsinde ise; boşanmanın erkekler, çocuklar ve kadınlar üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca boşanmış kadınların psiko-sosyal ve ekonomik durumları teorik bilgilerle açıklanacak sonra, boşanmış kadınların psiko-sosyal ve ekonomik problemleri ortaya çıkarmak amacıyla tatbiki bir araştırma yapılacaktır. Araştırmada anket tekniği kullanılacaktır. Uygulanan ankette şu sorulara cevap aranacaktır.

-Boşanmış kadınların ve eşlerinin genel özellikleri,

-Evliliğin nasıl gerçekleştiği,

-Geçimsizliğin ne zaman ve hangi nedenlerden dolayı başladığı,

-Boşanma aşamasında boşanma kararını kimin verdiği, boşanma aşamasın-

da kadını en çok endişelendiren konuların neler olduğu,

-Boşandıktan sonra karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne kimlerin yardımcı olduğu,

-Çocuklar açısından, nafaka ve babayla görüşme durumu,

-Çevrenin boşanmış bir kadına karşı tutumu,

-Yeniden evlenme durumunda eşde aranacak özellikler.

Araştırma; eşleri boşanmaya götüren nedenler, boşandıktan sonra karşılaşılan güçlükler, toplumun boşanan kadına bakışı, kadının eğitim düzeyi, bir işte çalışma durumu, evlenmeden önceki aile durumu, ayrıca bazı değişkenler arasındaki bağlantılar belirlenerek yoruma gidilecektir.

3. Kaynaklar

Çalışmamızın gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki kurum ve kuruluşların kütüphanelerindeki kaynakların kullanımına başvurulacaktır.

a- Çankaya Nüfus Müdürlüğü; Çalışmamızın tatbiki kısmını gerçekleştirebilmek için nüfus müdürlüğüne intikal eden dosyalardan boşanmış kadınların adresleri alınacaktır.

b- Devlet İstatistik Enstitüsü; Türkiye'deki Boşanma İstatistiklerini inceleyerek ve araştırma sonuçlarımızla karşılaştırarak sonuca gitmeye çalışılacaktır.

c- Üniversite kütüphaneleri ve Milli Kütüphanedeki konumuzla ilgili olan psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, aile, medeni hukuk, boşanma ile ilgili kaynaklardaki bilgilere başvurulacaktır.

d- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun yayınları arasında çalışmamızla ilgili makale, araştırma ve inceleme yazılarından yararlanılacaktır.

e- YÖK Dökümantasyon Merkezine yabancı yayın taraması yaptırılarak; araş-

tırmamıza yardımcı olacak yabancı yayınlardan da yararlanılacaktır. Ayrıca dökümantasyon merkezindeki konumuzla ilgili olan araştırmalar taranarak ilgili kısımlarından yararlanılması yoluna gidilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL OLARAK AİLE

I- Aile Fonksiyonlarına Toplu Bir Bakış

Geçmiş zamanlardaki yada günümüzdeki bir toplumun özelliklerini belirtirken, son derece önemli, birbirine yakından bağlı iki öge görürüz; biri, ekonomik düzeni, öteki aile düzenidir.(1)

İnsanlık tarihinin her devrinde toplumların temel müessesesi aile olmuştur. Toplumların yapısı farklı da olsa, zaman değişse de, ailenin rolü değişmemektedir.

Toplumun sosyal değerlerinin kökleri de ailededir. Aile; örf ve adetleri, toplumda yerleşmiş gelenekleri sürdürme, yaşatma görevini yerine getiren ve fertlerin ilk davranış kazandıkları (sosyalleştikleri) yerdir. (2)

Ailenin başlıca fonksiyonları arasında ekonomik, üreme-çoğalma ve çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleştirilmesi görevleri gelmektedir. Bunların yanısıra, prestij, koruyuculuk, psikolojik görevler gibi bir takım fonksiyonlardan da bahsedebilir.

Aile, toplumların gelişme aşamalarına göre yapısal ve fonksiyonel farklılıklar gösteren bir kurumdur. Bu yüzden, bütün toplumlar için geçerli olacak bir fonksiyonlar sıralaması yapılması düşünülemez. Burada ele alınan fonksiyonlar, gerek geleneksel, gerekse modern toplumlarda varolan fonksiyonları birleştirmektedir.

Öncelikle aile, cinsel faaliyetlerin meşrulaştığı bir kurum olarak fonksiyon sahibidir. Toplumda norm olarak kabul edilen belirli bir tarzda ailelerin kurul-

---

(1) Bertrand, R.; Evlilik ve Ahlak, Varlık Yayınları sayı: 1989, İstanbul, 1971, s. 5

(2) Baloğlu, F.; Bugünkü Türk Ailesi ve Başlıca Sosyal Sorunları Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990. s. 3.

ması, gerek cinsel ihtiyaçların tatmini, gerekse toplumun çoğalması ve neslin devamı için meşru bir zemin hazırlamaktadır.

Aileye doğum yoluyla yeni katılan çocukların, fiziksel ve ruhsal gelişmelerinin uygun bir ortamda sağlanması, ailenin bir başka önemli fonksiyonudur. Çocukların topluma uyumlu birer kişi olarak sosyalleştirmeleri de, aile içinde gerçekleştirilen süreçlerdir. Ailenin; çocuğunun ruhsal gelişmesi için uygun bir ortam oluşturulması, şüphesiz ki ailenin diğer fertlerine de genişletilebilir Eşler arasındaki psikolojik dengenin sağlanması ve ferdin kendini ailenin bir üyesi olarak ruhsal yönden sağlıklı hissetmesi, ailenin fert için sağladığı psikolojik görevler arasındadır.

Ailenin bir başka önemli fonksiyonunda, yüklendiği ekonomik görevlerdir. Özellikle geçimlik üretimin yaygın olduğu geleneksel toplumlarda, aile bir ekonomik üretim birimi olarak tanımlanabilmektedir. Üretim süreci içerisindeki işbölümü, aile fertleri arasında gerçekleşmektedir. Ekonomik fonksiyonlardan bir başkasıda ailenin sosyal sigorta sağlamasıdır. (3)

Ekonomik bakımdan faal olmayan fertlerin, ekonomik kazançtan pay almalarının düzenlediği zemin, ailedir. Özellikle çocuklar ve yaşlıların üretimden veya gelirden pay almaları, aile içinde ahlaki bakımdan da meşrulaştırılmış bir düzenlilikle gerçekleşmektedir.

Yine önde gelen fonksiyonlardan birisi de ailenin eğitim fonksiyonudur.

Yukarıda saydığımız bu fonksiyonların dışında ailenin büyük önemi haiz başka fonksiyonları da vardır. Bunlar arasında; ailenin ferde prestij sağlanması ve sosyal statüsünün kaynağının aile olabilmesi, dinî görevleri, eğlenme ve dinlenme için gerekli ortam sayılabilir. (4)

---

(3) DPT. Özel İhtisas Komisyon Raporu. Türk Aile Yapısı. Ankara 1989. s.2

(4) Aynı eser s.3

II. Ailenin Tanımı ve Özellikleri

Ailenin toplum içerisinde görev ve sorumluluklarını, yapısını ve aile yapısında ve aile içi ilişkilerde meydana gelen değişimleri incelemek için önce aileyi tanımlamak gerekir.

Klasik ifadesi ile, aile; toplumun temelidir. Toplum ile kişi arasındaki bağı birinci planda sağlama görevini yerine getiren bir sosyal kurumdur. Bu görevin nasıl yerine getirildiğini açıklayan süreçler ise ailenin başlıca fonksiyonlarını oluştururlar. Bu anlamda aileye sosyal, ekonomik ve psikolojik pek çok fonksiyon yüklenmiştir.

En yaygın tanımı ile aile: "aralarında gerçek bir uzlaşma ve akrabalık bağı olan ve bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında olan zümrelerdir." (5)

Aile toplum içerisinde yerine getirdiği fonksiyonlarına ve sorumluluklarına göre de tanımlanabilmektedir. Bu açıdan aileyi tanımlayacak olursak; "aile, genellikle karı-koca ve çocuklardan veya sadece biyolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal görevleri olan sosyal bir kurumdur." (6)

Nimkoff, aileyi "karı-koca ve çocuklarda veya sadece karı-kocadan kurulu az veya çok devamlılık gösteren bir birim olarak tanımlanmaktadır." (7)

Summer ve Keller'e göre; "aile en az iki neslin birarada bulunduğu, kan bağıyla karakterize edilen küçük bir sosyal örgüttür." (8)

Kıray'a göre, "aile, toplumsal değişmeye tampon kurum işlevi gören, yapısal değişmelerin getirilebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılayan,

(5) DPT. Türk Aile Yapısı Araştırması. Ankara, 1992 s.2

(6) Güçbilmez, E.; Yenimahalle ve Kayadibi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 327, Ankara 1972, s. 171

(7) Gökce, B.; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimle Dergisi, Cilt 8, Sayı. 12, Mart Ekim 1976. s. 46-47

(8) Aynı eser s. 47

bireylerin güvenlik gereksinmelerini değişik biçimlerde yerine getiren sosyal bir kurumdur."(9)

Wallerstein, aileyi "aynı çatı altında oturan ve akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı olan, bir tüketim ve bir üreme birimi" olarak tanımlamaktadır. (10)

Görüldüğü gibi ailenin çok çeşitli tanımları yapılmaktadır ve ortak bir tanım üzerinde birleşmek oldukça güç olmakla beraber, bir genel yaklaşım olarak Birleşmiş Milletlerin önerdiği geniş çerçeveli tanımı vermekle yetineceğiz. "Aile; kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir." (11)

Şimdi tarih boyunca ailenin geçirdiği değişiklikleri incelemeye çalışacağız.

III. Tarih Boyunca Aile Biçimleri

Aile, toplumların gelişme aşamalarına göre farklı özellikler gösteren bir kurumdur. Bir toplumda temel aile yapısı ve farklı aile biçimlerinden bahsederken (parçaları ve öğeleri arasında karşılıklı ilişkiler bulunan, bütün ile aralarında karşılıklı ve anlamlı bağlar bulunan öğelerden oluşmuş bütünlük arasında) farklı olan aile biçimlerini ayırt etmek gerekir. Farklı aile biçimleri, tüm aile içi ilişkileri ve evlenme şekillerini, ailedeki otorite örüntüsünü, çocukların sosyalleştirilmesi sürecini de büyük ölçüde belirleyecek, kısaca "aile yapısını" meydana getirecektir (12)

Değişik sosyologlar, diğer bilim dallarında olduğu gibi, aile konusunda da be-

(9) Kandiyoti, D.; "Aile yapısında Değişim ve Süreklilik; Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", T. Erder (Ed), Türkiyede Ailenin Değişimi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s. 16

(10) Aynı eser. s.22

(11) DPT. Türk Aile Yapısı Araştırması, Ankara, 1992 s.2

(12) Atalay, T.; Türkiye'de Evlenmeler ve Aile Yapısı, 1935 Yılı Sonrasında Sosyo-Demokratik Bir Bakış, (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) H.Ü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara, 1985, s.11

lirli sınıflamalar oluşturarak farklı aile tiplerini aramaya çalışmışlardır. İnsanlık tarihi boyunca toplumlar çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Bu değişimler sonucunda aile yapılarında değişikliğe uğramıştır. Bunlar genellikle ekonomik, coğrafi ve kültürel sebepler altında değişmiştir.

Aile tiplerinin şekillenmesine etki eden faktörler başlıca dört grupta toplanabilir:

A- Hane sayısı,

B- Otorite,

C- Evlilik biçimleri,

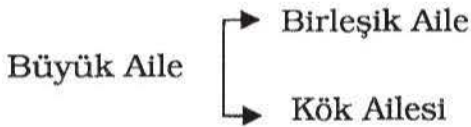
D- İkametgah.

A- Hane Sayısı Ölçütüne Göre Aile Tasnifi:

Bir hanede yaşayan hane halkı esas alındığında bir aile düzeni büyük ve küçük esasına göre kurulabilir.

Büyük Aile: Büyük aile düzeni ikiden fazla kuşağın aile çevresine dahil olmasıyla meydana gelir. Bir başka ifadeyle büyük aile, "üç neslin aynı çatı altında birlikte yaşamasından veya aynı aile içerisinde birleştirilmesinden meydana gelen bir aile düzenidir." Bu aile içerisinde evli kardeşler, onların ebeveynleri, eşleri ve çocukları bulunur. (13)

Büyük aile, birleşik aile ve kök ailesi olmak üzere 2' ye ayrılır.

(13) Merter, F.; 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği) TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Bilim Serisi. 2, Ankara, 1990 s.8

Bileşik Aile: Ortak bir eşin yada liderin paylaşıldığı birden fazla çekirdek aileden meydana gelen aile biçimidir. Çoğul evlilikler buna örnek olarak gösterilebilir. Evli olup herbiri aynı evin bir bölümünde eş ve çocuklarıyla birlikte yaşayan ve babaları tarafından yönetilen çok sayıdaki erkek kardeşlerin oluşturdukları aileler topluluğu bu türdendir. (14)

Kök Ailesi: Ana, baba, çocukları ve evli tek oğul ile eşi ve çocuklarından meydana gelir. Baba aile sisteminde büyük oğul erkek kardeşleri büyüyünceye ve kız kardeşleri evleninceye kadar onlara bakmakla yükümlüdür. Kök ailesinin sürekliliği bölünmeyen toprak mülküyle sağlanmaktadır. (15)

Küçük Aile: Kırsal alanlarda nüfusun artması, toprak yapısının değişmesi, toplumların geleneksel tarım toplumunda sanayi toplumu haline gelmeleri, şehirleşme faaliyetlerinin yaygınlaşması, köyden kente göçün hızlanması, geleneksel aile bağlarının zayıflamasına ve çekirdek ailenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (16)

Bazı sosyologlar çekirdek ailenin endüstrileşme sonrasında ortaya çıktığını ileri sürerler. "Parsons çekirdek aileyi endüstriyel toplumun bir ürünü olarak nitelendirir." (17)

Küçük aile; ana, baba, varsa küçük çocuklardan meydana gelen bir birliktir.

B. Otorite Ölçütlerine Göre Aile Tasnifi:

Otoritenin erkek ya da kadın tarafında toplanmasıyla iki değişik aile tipi gö-

---

(14) Serim, T.; Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No:D-15, Ankara-1972. s.

(15) Gökçe, B.; a.g.m. s.62

(16) Yasa, İ.; "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı" Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt, XXVIII- Mart-Haziran 1973, Sayı, 1-2, Ankara, 1974, s.2

(17) Kongar, E.; İzmir'de Kentsel Aile, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1972 Ankara, s.19

rülür. Bu sınıflandırmada otorite ile akrabalık ve mülkiyet ilişkileri birlikte değerlendirilmiştir. Bu duruma göre aile tiplerini şematik olarak şöyle gösterebiliriz.

a) Ana

a) **Ana Ailesi (Matriarchal Family)** : Baba ailesine zıt olarak "ana ailesi"nde otorite yaşlı kadına dayanmaktadır. Bu aile tipine özellikle ilkel toplumların ikinci kademesinde rastlanmaktadır. İlkel toplumların birinci kademesinde avcılığa ve toplayıcılığa, ikinci kademesinde ise tarıma dayalı bir ekonomi söz konusudur. Böylece toplumların göçebelikten kurtulup belirli bir yerde yaşamaya başlamasıyla, yani toprağa yerleşmeyle birlikte ana ailesi ortaya çıkıyor.

Ana ailesinde ana akrabalığı hakim olduğu, fakat otoriteninde anadan ziyade ananın erkek kardeşinde toplandığı görülmektedir.

Ana ailesine Kuzey Amerika'da Kanada Yerlilerinde, Doğu Afrika'da ve Eskimolarda rastlanmaktadır. (18)

b) Baba Ailesi: (Patriarchal Family) Baba ailesinde en yaşlı erkek aileye hakimdir. Yaşlı erkek aile içerisinde ailenin nerede yaşayacağı, aile üyelerinin nasıl gelir elde edeceği ve çocuklara kimin bakacağı konusunda son kararları verir. (19)

Zadruga (Bölünmez asaba*): Toprağa yerleşmiş topluluklarda rastlanan bir

(18) Gökçe, B.; a.g.m.; s. 63

(19) Merter, F.; a.g.e.; s.15

* Literatürde zadruga tipi aile; bölünmez asaba olarak da geçebilmektedir.

aile şeklidir. Afrika, Asya ve Özellikle Güney Balkanlarda görülmektedir.

Baba tarafı akraba olarak tanınır. Saplardaki totem bağı yerini kan bağına bırakmıştır. Baba ve anaların kendi çocukları üzerinde özel hakları ve görevleri yoktur. Çocuk doğumundan itibaren "Zadruga"nın malıdır. Esasen bu durum diğer konular içinde geçerlidir. Zadruga'da özel mal ve mülkiyet fikri yoktur. Ev, ev eşyaları, toprak, hayvanlar aile topluluğundur. Miras bölünmez. Ailenin reisi en yaşlı babasıdır. Kadın reisde yine en yaşlı annedir.

Bu aile tipinin özelliği mülkiyet ortaklığıdır. Akrabalık mal ortaklığı sebebiyle önem kazanmaktadır. (20)

Pederi Aile (Baba Ailesi**): Bu aile modelinde ana baba beraber oturur. Kadının belli bir statüsü vardır. Çocuklar üzerinde ana ve babanın eşit hakları vardır. Akrabalık böylece hem ana hem de baba tarafından gelmektedir. Ana ailesinde miras sadece ana tarafından olduğu halde baba ailesinde her iki taraftanda miras hak olmaktadır. (21)

Ataerkil Aile: Bu aile tipi ilk önce Eski Roma'da ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Türkçe'de ve yabancı dilde Roma ailesi de denilmektedir. Yunan, Hint, Çin ve Yahudi ailelerinde görülen bir şeklidir.

Ataerkil ailede sonsuz ve mutlak baba otoritesi hakimdir. Aile "ocak" denilen bir evde oturur. Baba otoritesini dinden almaktadır ve atalarının kurmuş olduğu bu ocağı ve dinî gelenekleri devam ettirmekle görevlidir. İnanışlara göre her evde yakılmış olan ateşi sürdürecektir bir erkek çocuğa sahip olmak esastır. (22)

---

(20) Merter, F.; a.g.e.; s. 15

** Literatürde Pederi Aile yerine Baba Ailesi de kullanılabilir.

(21) Gökçe, B.; a.g.m.s. 47

(22) Ayn eser, s. 48

C. Evlilik Biçimlerine Göre Aile Tasnifleri:

Evlilik biçimlerine göre şekillenen aile tiplerine çok eşli ailelerde denilebilir. Gerek monogami gerekse poligami, aile şekilleri olmayıp, evlilik şekilleridir. Fakat evliliğin monogami ve poligami esaslarına göre meydana getirilmesi ailenin sosyal bünyesini etkilemektedir.

Evlilik biçimlerine göre şekillenen aile tipleri şu başlıklar altında toplanabilir.

1) Poligami evlilik sonucu meydana gelen aileler

a) Polijinik aileler,

b) Poliandrik aileler,

2) Monogamik evlilik sonucu meydana gelen aileler,

a) Conjugal aileler (karı-koca ailesi. (23)

Teknik bir terim olarak, poligami çok eşliliği kapsayan tüm evlilik formlarını göstermek için genel bir terim olarak kullanılır.

Poligami; Polijini ve Poliandri olmak üzere iki kısma ayrılır. Polijini bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi, poliandri ise bir kadının birden fazla erkekle evlenmesidir. (24)

D. İkametgâh Esasına Göre Aile Tasnifi:

Toplum içerisinde, genç bir evli çiftin evlendikten sonra ikâmet edeceği yer ile evlilik kâhpları toplumdan topluma değişirler.

İkamet esasına göre kurulan aileleri üç kısımda inceleyebiliriz.

---

(23) Merter, F.; a.g.e.; s.16

(24) Aynı eser. s.16

1) Patrilokal aileler,

2) Matrilokal aileler,

3) Neolokal aileler,

1. Patrilokal aileler: Bu tip ailelerde, evlenen oğullar ve onların hanımları ebeveynlerinin evinde veya yakınında ebeveynleriyle birlikte yaşarlarken, kız çocukları evlendiklerinde kocalarının ailesine katılırlar.

2. Matrilokal aileler: Bu tip ailelerde, yeni evlenen oğullar ebeveynlerinden ayrılarak hanımlarıyla birlikte, hanımlarının ebeveynlerinin bulunduğu aileye katılırlar.

3. Neolokal aileler: Bu tip ailelerde, evlenen çiftler ebeveynlerinden bağımsız yeni bir yerleşim yerinde bağımsız bir aile meydana getirirler. (25)

Kısaca söylemek gerekirse insanlık tarihi boyunca toplumlar çeşitli değişimlere uğramışlardır. Bu değişimler sonucunda aile yapıları da değişikliğe uğramıştır. Bunlar genellikle ekonomik, coğrafi ve kültürel sebeplerden kaynaklanan değişimlerdir Aile tiplerinin şekillenmesine etki eden faktörler şunlardır.

1) Hane Sayısı

2) Otorite

3) Evlilik

4) İkametgah'dır

IV. Türkiye'de Aile Yapısı

Tarih içinde Türk ailesi çok büyük değişiklikler göstermemiştir. Esasta ataerkil bir yapıdadır. Yalnız, bu yapı Yahudilerde, Roma'da olduğu gibi aile reisine

---

geniş yetkiler veren, eş ve çocukları adeta bir mülkiyet ilişkisi ile babaya bağlayan bir aile şekli değildir. Başlangıçta bozkır hayatı ve savaş şartlarına göre şekillenen Türk ailesi, sosyolojik tasnifteki "geniş aile" tipinde görünüyorsa da, diğer kültürlerin geniş aile örneklerinden farklıdır.

Tarihimiz iyice incelenirse Türk ailesinin dirlik ve düzenlik içinde olduğu devrelerde, devlet de dirlik ve düzenlik içindedir. Bu bakımdan Türk töresinde aile, ülke, devlet ve millet kavramları iç içe bir manzara gösterir. Aile demek bir noktada düzen demektir. Aile fert ile toplum arasındaki ilk temel köprüdür.

Zamanla toplumda görülen çözülme, ister istemez aileye de aksetti. Bu çözülüş XVIII ve XIX asır boyunca gittikçe artarak devam etti. Bu dağılmada, bu yıllarda milletimizin geçirdiği sosyal sıkıntıların ve özellikle savaşların büyük tesiri olmuştur. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde artık eski aile tipleri erimeye başlamış, şehirleşme ve sanayileşme ise Türk aile yapısında çekirdek aileye doğru gidişi hızlandırmıştır. (26)

Günümüzde Türkiye'de aile yapısını incelemek istediğimizde, karşımıza iki şekilde yapılmış sınıflandırma çıkar. Bunlar; hanehalkı ve yerleşim yeri esas alınarak yapılan sınıflamadır.

A) Hanehalkı esasına göre aile biçimleri: Bu sınıflamada aile içerisinde yaşayan fert sayısı ve kuşak genişliği ölçüt alınarak aile, büyük aile ve küçük aile olmak üzere iki grupta incelenebilir.

Büyük aile terimi, geniş aile, geleneksel aile terimleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır."Geniş aile, "çok sayıda çekirdek ailelerin aynı çatı altında oturmasından meydana gelir.

---

(25) Merter, F.; a.g.e.; s. 19

(26) 21. Yüzyılın Eşliğinde Örf ve Adetlerimiz. Türk Töresi. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı,

Geniş aile kendi arasında ataerkil geniş aile ve geçici geniş aile olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Ataerkil geniş aile: Aile reisinin eşi, evli oğulları, evli oğulların eşleri ve çocuklarından ve aile resinin evlenmemiş erkek ve kız çocuklarından meydana gelen aile biçimidir. (27)

2. Geçici geniş aile: Aile reisinin kendisi, eşi, çocukları, aile reisinin anası, babası, bekâr kardeşleri veya karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin de diğer akrabalarının bir arada yaşamasından meydana gelen kuşak genişliği dar olan bir aile biçimidir.

Çekirdek ailenin değişik biçimi olan parçalanmış eksik aile ise, ölüm, boşanma veya başka sebeplerden dolayı aile resinin veya karısının ayrı ayrı yerlerde yaşadığı bir aile biçimidir. (28)

B) Yerleşim Yeri Esasına Göre Aile Biçimleri:

Yerleşim yerlerine göre, Türkiye'de birbirinden farklı yapıya ve farklı fonksiyonlara sahip dört aile tipine rastlıyoruz. Bunlar kent, gecekondü, kasaba ve köy aileleridir.

1. Kent ailesi; Tarımdan tamamen kopmuş işçi, bürokrat ya da küçük veya büyük serbest meslek sahiplerinin meydana getirdiği bir aile biçimidir.

Kent ailesinde, aile üyelerinin ekonomik ve toplumsal görevleri yeni bir boyut kazanmıştır. Köy ailesinde ki kendi kendine yeterli olma görüşü yerine, dışa açılma ve toplumdaki imkanlardan yararlanma felsefesi etkinlik kazanarak yaygınlaşmıştır. (29)

İstanbul, 1985, sf. 34

(27) Merter, F.; a.g.e.; s. 27.

(28) Serim, T.; a.g.e.; s.27

2. Gecekondu Ailesi: Sanayileşme ve kentleşme süreci sonucunda, şehrin yeni iş ve eğitim imkânları yaratmasına birlikte köyden kente doğru yatay bir hareketlilik meydana gelmiştir.

Bu yatay hareketlilik sonucunda köylerden gelen halk, şehirlerin kenar semtlerinde "gecekondu" denilen mahalleler meydana getirmişlerdir. Bu aileler çekirdek aile biçiminde kurulmasına rağmen, köyden ekonomik destek alırlar. Bu sebepler gecekondu ailesi şehre yerleşmesine rağmen, köyden kopmadığı için genellikle köy ailesinin özelliklerini göstermektedir. (30)

3. Kasaba Ailesi: Kasaba ailesi, esas olarak küçük esnaf ve zenaatkâr, küçük tüccar, toprağını kendisi işlemeyen çiftçi, küçük memur ve bir ölçüde de işçi ailelerinden meydana gelen ailedir. (31)

Kasaba aileleri, hem köy hemde kent yerleşmelerinden etkilenir. Bu nedenle kasabalar köy ile kent arasında aracı durumunda bir merkez özelliği taşırlar ve bölgesel değişimler de gösterirler. Kasabalar, sadece çevre köyleri için birer pazar merkezi olmayıp, onlara her türlü hizmetin sunulmasında köprü görevi de görürler.

4. Köy Ailesi: Köy, esas olarak tarım ve hayvancılık yapan ve bunu değişen ölçülerde de olsa, kendi tüketimi için yapan bir ailedir. (32)

a. Türkiye'de Aile Biçimlerinin Oranı

Türkiye'de aile biçimlerinin oranlarıyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilen veriler Türkiye'de çekirdek aile biçiminin yaygın

---

(29) Ozankaya, Ö.; Toplum Bilime Giriş, Ankara, 1984, s.291

(30) Gökçe, B.; "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir yaklaşım", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, Ankara-1978, s. 15

(31) Kocacık, F.; "Sivas'ta Kentsel Aile" Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7- Kasım 1986, s. 15

olduğunu göstermektedir. Çekirdek aile biçimine daha çok kentlerde ve büyük kentlerde yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Nitekim, modernleşme bakımından köylerimizdeki aile biçimi incelendiğinde; ana-baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile tipi bölgeler arasında küçük farklılıklar göstermesine rağmen memleketimizde yaygın durumdadır. (33)

1968'de çekirdek aile oranı %59.7 iken, 1988'de bu oran % 76.1 olmuştur. Kırsal alanda çekirdek aile oranı kentsel bölgelerden düşüktür. Ancak hem kentsel hem de kırsal alanda çekirdek aile oranı artmaktadır. Bu oranlar kırsal ve kentsel alanlar için şöyledir.

Kırsal alan: 1983'de % 54.4 iken 1988'de % 58.1'e,

Kentsel alan: 1983'de % 67.4 iken 1988'de % 73'e yükselmiştir (34).

Aşağıdaki tabloda ise yerleşim yerlerine göre aile biçimlerinin yüzde dağılımı görülmektedir:

---

(32) Merter, F.; a.g.e.; s. 31

(33) Tuğaç, A; Yurt, İ; Ergil, G; Sevil, H; Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Raporu 1, DPT- Yayın No: 860, Ankara-1970, s. 255

(34) Erel, S.; "Bugünkü Türk Allesinin Durumu" Aile Araştırma Kurumu: I. Aile Şurası Bildirileri. : Yayın No: 3 Ankara 1990, s. 179-182

Tablo 1; Yerleşim Yerlerine Göre Aile Biçimlerinin Yüzde Dağılımı

Aile Biçimleri	Ank. İst İzmir	Büyük Kent	Kent	Kasaba	Köy	Tür.
Çekirdek (karı-koca ve evlenmemiş çocuklar)	67,9	65,8	63,3	61,5	55,4	59,7
Ataerkil Geniş	4,6	9,7	9,5	20,0	25,5	19,0
• A, B'nin evli oğulları	0,5	1,6	0,5	4,0	5,6	3,9
•A, B'nin evli oğlu ve evlenmemiş çocukları	2,2	4,0	3,6	8,6	10,5	7,9
•A, B'nin 1 evli oğlu	1,0	2,5	3,9	5,1	6,7	5,0
Bileşik (A, B ve evli kardeşi)	0,1	0,1	0,7	1,2	1,9	1,3
•A, B'nin evli kızı	0,8	1,5	0,8	1,1	0,7	0,9
Geçici Geniş	12,4	11,6	15,0	12,7	13,1	13,1
A, B'nin anası	3,8	4,4	6,3	5,4	6,5	5,7
A, B'nin babası	0,0	0,5	0,7	0,4	0,9	0,7
A, B'nin bekar kardeşleri	1,4	1,1	0,9	0,6	0,9	1,0
A, B'nin ana veya babası veya bekar kardeşleri veya diğer akrabaları	2,8	3,9	4,8	4,0	4,1	3,9
A, B'nin karısının akrabaları	4,4	1,7	2,4	2,2	0,9	1,3
Parçalanmış Eksik	15,0	12,9	11,9	5,7	5,9	8,3
•Tek ana-baba, çocuklar	8,9	7,8	7,7	3,3	3,8	5,1
•Evlilik bağı olmayan ev halkı	6,1	5,1	4,2	2,4	2,1	3,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Nermin Abadan Unat: Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İstanbul, 1982, s. 101.

Bu sınıflandırma; kuşak sayısı veya evli çiftlerin sayısı, vb. ne göre mekanik olarak değil, aile başkanının kim olduğuna bakılarak yapılmıştır.

Tüm ailelerin yüzde 60'ının çekirdek, yüzde 19'unu ataerkil geniş, yüzde 8'inin parçalanmış yada eksik hanelerde olduğu gözlenmiştir. Beklenildiği üzere çekirdek ailelerin üç büyük kentte yüzde 68 olan oranı, köyde yüzde 55'e düşmüştür. (35)

Türkiye'de hane halkı büyüklüğüne bakmak gerekirse hane halkı büyüklüğü bölgelere göre farklılık göstermektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgelerde hanelerde yaşayan fert sayısı azalırken, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelerde hanelerde yaşayan fert sayısı artmaktadır. (36)

Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 5.2'dir. Doğu Anadolu Bölgesinde hane halkı büyüklüğü 6.2, Batı Anadolu'da 4.7., İç Anadolu Bölgesinde 5.5.'dur. (37)

Kısaca özetlemek gerekirse: Türkiye'de Aile yapısını araştırdığımızda karşımıza iki çeşit sınıflama türü çıkmaktadır. Bunlar hane halkı esasına göre aile biçimleri ve yerleşim esasına göre yapılan sınıflamadır. Ülkemizde yaygın olan aile tipi çekirdek aile yani küçük ailedir. Hane halkı büyüklüğü ise 5.2'dir.

V. Evlilik ve Uyumlu Bir Evlilik İçin Gerekli Şartlar

Evlilik, bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile meydana getirmek üzere kurduğu

---

(35) Abadan, N.; Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İstanbul, 1982 s. 101.

(36) Merter, F.; a.g.e.; s. 36

(37) Serim, T.; a.g.e.; s. 37

ilişkiler bütünüdür.

Hukukçular evlenmeyi, bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile kurmak ve birbirlerine karşı sadakat ve yardımda bulunmak üzere meşru şekilde birleşmeleri diye tarif eder.

Günümüz Türk toplumunda tek eşle evlilik (monogami) esası vardır. Medeni kanun; çeşitli maddeleri ile evlilik akdinin nasıl yapılacağını, şeklini ve şartlarını belirlemiştir. (38)

Erkekle kadının bu birliği sürdürebilmeleri için, tüm yaşantı alanlarında zorunlu işbirliği yapmaları, eşlerin yükümlülüklerinin bilincinde olmalarıyla yürütülebilmektedir.

Aynı zamanda bir tür "evlilik olgunluğu" anlamına gelen "**evlilik bilinci**", evlilik denen bu hukuksal ve ahlâkî düzene, kadın ve erkeğin uymalarını ve dolayısıyla "evlilik birliği"nin sürdürülmesini sağlayan en önemli öğedir.

Evlilik bilinci, aslında birlikte yaşama için gerekli olan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için eşlerin her ikisinde bulunması zorunlu bir tür "sorumluluk bilinci" veya duygusudur. Bu nedenle kamu düzeninde geçerli bir evlenme yapılabilmesi için erkeğin ve kadının herşeyden önce bu sorumluluk duygusuna sahip olabilecekleri bir yaşta (örneğin bizde onsekiz veya bazı olağanüstü hallere on beş yaşını aşkın) bulunmalıdırlar. (Medeni Kanununun mad. 88)

Karşılıklı sevgi ve yardıma yönelik (sürekli) birlikte yaşama birliği olarak evliliğin; erkekle kadının özgür irade güçleri ile gerçekleşmesi bu müessesenin niteliği gereğidir. Zira ekonomik, sosyal, kültürel ve tüm yaşantı alanlarını kapsayan bu çok yönlü hayat birliğini sürdürecektir olan erkek ve kadının "sorumluluk bilin-

---

(38) 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz, a.g.e., s. 34

ci"ne dayanan ortak kararlarıyla her türlü etki dışında ortak yaşama birliğini kurmaları gerekir. (39)

Evlilikte mutluluğun en güvenilir ölçütü, evde üyeler arasında dengeli ilişkilerin varlığıdır. Evliliğin ilk yılları, dayanışmanın kurulup gelişmesi beklenen önemli yıllardır. Bazı evlilikler daha kurulur kurulmaz sarsıntı geçirmeye başlarlar. Evlilerin bir kısmı bu sarsıntıyı olduğundan fazla büyüterek boşanmayı tercih ederken, diğer bir kısmı ilişkilerdeki bozukluğu fark eder, evliliğe karşı olumsuz duygular geliştirir, fakat evliliğin gerektirdiği samimi birlik ve beraberlikten yoksun olarak evliliklerini sürdürürler. (40)

Uyumlu bir evlilik; evlenecek kişilerin çeşitli yönlerden olgunluğa erişmelerine bağlıdır. Çocuk yapabilecek fiziksel olgunluğa ve yasalar açısından kronolojik olgunluğa ulaşmamış bir kişinin evlenme zamanı henüz gelmemiştir. Ayrıca ahlaki, duygusal, sosyal ve ekonomik olgunluk düzeylerine ulaşma mutlu bir evliliğin ilk şartıdır.

A) Kronolojik olgunluk: Evlenecek kişilerin kronolojik olgunluğa erişmeden önce evlenmeleri problem yaratmaktadır. Genellikle erken yaşlardaki evliliklerde, eş seçiminde aranan değer yargıları ve beklentilerin ilerdeki yıllarda değişmesi gibi nedenlerle evlilikte uyumun sağlanamadığı görülmektedir. Erken yaşta yapılan evlilikler, henüz kişilerin zevkleri, idealleri, standart ve gayeleri şekillenmeden, hayat felsefeleri henüz kararlılık kazanmadan kurulduğunda, evliliklerin uzun ömürlü olma şansı yeterince güçlü görülmemektedir.

Bu tür evliliklerde, hem eşler arasında, hemde eşlerden birisiyle, kayınvalide, kayın- peder ve eşin diğer akrabaları arasında anlaşmazlıklar daha çok görülmekte, ekonomik güçlükler ve boşanmalar artmaktadır.

---

(39) İzveren, A.; Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlak) Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 130 Ankara- 1980. s. 173

(40) Bilen, M.; Ailede Sağlıklı İlişkiler, Ankara, 1978. s. 87.

B) Fiziksel olgunluk: Uyumlu bir evliliğin kurulması için gerekli olan kronolojik olgunluğa çok yakın bir başka olgunluk şekli olan fiziksel gelişimi ele almamak mümkün değildir. Evli bir kişinin günlük iş yükünü karşılayabilmesi, onun fiziksel olgunluğa erişmesine bağlıdır. Fiziksel olgunluğun bir başka yönünde çocuk yapabilir duruma gelmektir. Ancak, kişilerin çocuk yapabilecek fiziksel olgunluğa, ana-baba olabilecek sosyal ve duygusal olgunluktan daha önce ulaştıklarında, bu tür olgunluk tek başına uyumlu bir evlilik için yeterli görülmemektedir. (41)

C) Ekonomik olgunluk: Evlilik yaşantısı ile ilgili sorumlulukları başarıyla taşıyabilmenin şartlarından birisi, para ve mülk gibi ekonomik değerlerin yönetimini sağlayabilecek kişisel disipline sahip olmaktır.

Ekonomik olgunluğa erişmiş olmanın diğer bir işareti de kişinin bir meslek sahibi olacak şekilde eğitilmiş olmasıdır. Belirli bir alanda yeterince uzmanlaşabilmek için belirli bir süreye ve eğitime ihtiyaç vardır. Erken yaşlarda ve az bir eğitimle sahip olunacak bir iş, bir evi ekonomik yönden yönetmeye yetmeyebilir.

D) Törel (Ahlaki) Olgunluk: Uyumlu bir evliliğin bir diğer şartı da törel (ahlaki) olgunluğa sahip olmaktır. Törel olgunluk kültürel kalıtımın genç nesle aktarılması için gerekli güveni verir ve güçlendirir. Bu olgunluğa ulaşmış kişi, evde insan ilişkilerinin dayandığı törel kurallara uyar ve aile hayatını anlamlı hale getirmeye çalışır, bağlılığı, dürüstlüğü benimser ve uygular, eşin ve ailenin diğer üyelerinin ihtiyaçları doyurmaya istekli olur.

E) Sosyal Olgunluk: Sosyal ilişkileri güçlendirici ve geliştirici sorumlulukları paylaşabilir bir düzeye gelmek, kişinin sosyal olgunluğa ulaşmasıyla mümkündür. Sosyal olgunluğa sahip olmak, toplumu meydana getiren kişilerle olumlu ve dengeli ilişkiler kurabilir duruma gelmek demektir. Toplumun gelişmesine hizmet etmek için para ve hizmet yönünden ya da entellektüel yönden katkıda bu-

---

(41) Bilen, M.; a.g.e.; s. 27-28.

lunmak sosyal olgunluğun işaretleridir. Toplumdan kaçan ve toplumsal problemlere dönük olmayan kişi, sosyal olgunluğa erişmemiş kişidir ve evlilik için uygun bir eş değildir.

F) Duygusal olgunluk: Duygusal olgunluğa sahip olan bir kimse, hatalarını görebilen ve bunu telafi edebilen kimsedir. Duygusal olgunluğa sahip bir insanın kolay kolay cesaretini kaybetmediği, olaylar karşısında şaşkınlığa düşmediği, umutsuzluğa kapılmadığı, saldırgan bir tutum takınmadığı görülür. (42)

Kısaca özetlemek gerekirse uyumlu bir evliliğin kurulabilmesi için eşlerin kronolojik, fiziksel, ekonomik , ahlakî, sosyal ve duygusal olgunluğa sahip olmalarıdır.

Sağlam bir evlilik kendisine saygısı olan ve güven duygusuna sahip çocuklar yetiştirir. Mutsuz evlilikler, gelecekte mutsuz evliliklere yol açmaktadır.

Evlenenlerin çok büyük bir kısmı, evliliğin devamlı olması umudundadır, ancak boşanma oranlarının artması bu umutların gerçekleşmediğini ispatlamaktadır.

VI- Toplumsal Değişme Sürecinde Aile:

Aile, en eski toplumlardan günümüzün modern sanayi toplumlarına kadar, tüm toplumlarda çeşitli görevler yüklenmiş sosyal bir müessesedir. Eski toplumlarda aile, bu görevlerin tamamını kendisi yerine getirirken, günümüz sanayi toplumlarında aile, fonksiyonlarının bir kısmını toplumun diğer sosyal kurumlarına ve bürokratik örgütlere bırakmıştır. (43)

20. yüzyılda, her toplum gibi toplumumuz da hızlı bir değişme süreci içindedir. Toplumsal yapımızda ve onu oluşturan her kurumun niteliğinde ve işlevinde

---

(42) Bilen, M.; a.g.e.; s. 29-30.

(43) Merter, F.; a.g.e.; s. 20

belli değişiklikler olmaktadır. (44)

Zamanla çeşitli açılardan değişebilen insanlar gibi, toplumlarda sürekli bir değişme içindedirler. Toplumsal değişme toplumun bütün kesimlerinde gerçekleşen bir süreçtir. (45)

Değişmenin boyutlarından bazıları şöyle sıralanabilir. "Toplumsal rol ve statülerdeki değişmeler", "Gelenek ve törelerin değişmesi", "İnsanların olaylara bakış açısındaki değişmeler", "Toplumun ekonomik varlığındaki değişmeler", "Man-tık ilkelerinin değişmesi", "Üretim ilişkilerinin değişmesi", "Aile akraba ilişkilerinin değişmesi", "Toplumsal birliği sağlayan dayanışma ilkelerinin değişmesi", "Çocuk bakımındaki kural ve uygulamalarının değişmesi" vb. gibi (46)

Toplumsal düzende meydana gelen bu değişmeler aileyi iki yönde etkilemiştir. Birincisi, aile dışında yeni bir takım sosyal kurumların meydana gelmesi ve eskiden ailenin yaptığı görevleri yüklenmesi sebebiyle ailenin görevlerinin farklılaşması. İkincisi de toplumsal problemlerin aile içi dinamiğini etkileyerek aile problemlerine yol açmasıdır. (47)

Bugün için aile, kendisini etkileyebilecek iki temel sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Birincisi toplumda meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkar, ikincisi ise doğrudan doğruya ailenin iç bağlanışında ortaya çıkan aksaklıklardır.

Aile üyelerinin ev dışında çeşitli kurumlar arasında yaşama zorunluluğu (iş, okul, eğlence merkezleri, vb. gibi) ailenin eski düzeninin bozulmasına yol açmıştır. Yeni düzende de dış faktörler aileyi olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumsal dinamizmin toplum içindeki bütün kurumları etkilemesi doğaldır. Ancak bu, etki

---

(44) Bilen, M.; a.g.e.; s. II

(45) Atalay, T.; a.g.e. s. 15

(46) Aynı eser, s. 6

(47) Gökçe, B.; a.g.e.; s.16

birinci derecede ailenin yapısına değil görevlerine yöneliktir. İkinci esas problem aile bünyesindeki iç bozukluklarda kendini hissettirmektedir. (48)

Şüphesiz , aile toplumun temel kurumlarından biri olarak bir ülkenin toplumsal örgütlenmesinde önemli bir yer tutar. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bu ülkelerin ekonomisi tarıma dayalı olduğundan, tarım kültürlerinin belirgin niteliği olan birinci grup ilişkileri, bir diğer deyişle ailesel ilişkiler, toplumsal örgütlenmenin en önemli öğeleri arasındadırlar. Bu ülkelerde gerek bireylerin tutum ve davranışlarının denetlenmesinde, gerekse imalattan, ibadete kadar toplumsal etkinliklerin türlü düzeylerinde aile çok önemli rol oynar. Fakat unutmamak gerekir ki, toplumsal varlıklar değişmekte ve az gelişmiş ülkeler, endüstrileştikçe ve kalkındıkça, toplumsal yapıda farklılaşmaktadır. Toplum endüstrileştikçe, toplumdaki ilişkilerde nitelik değiştirmekte ve yüz yüze, kişisel olan (asli) birinci grup ilişkileri yazılı kurallara göre düzenlenen kişisel olmayan ikincil (tali) grup ilişkilere dönüştürmektedirler. Bu ilişki dönüşümü sosyolojik kurumlar yönünden önceleri ailenin yerine getirdiği imalat, eğitim, hasta bakımı gibi fonksiyonları, fabrikalar, okullar, hastahaneler gibi bürokratik örgütlerin devralmış olmalarından doğmaktadır. (49)

Endüstriyel gelişmeye bağlı olarak hızlı kentleşme ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmekte olan ülkelerin sınırlı sayıdaki kentsel yerleşim alanlarının, başta kırsal kesim olmak üzere diğer az gelişmiş bölgelerinden yoğun nüfus kazanması kentleşme konusunu güncelleştirmiştir. (50)

Çağımızda toplumlardaki hızlı değişmeye paralel olarak, aile yapısında da önemli değişmeler olmaya başlamış, her şeyden önce, kentleşme ve sanayileşme aileleri küçültmüş ve üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile biçimi yerini ana,

---

(48) Gökçe, B.; a.g.e.; s.17

(49) Kongar, E.; "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", Ame İdaresi, Dergisi, Cilt: 3, Sayı : 2, 6, 1970, s. 58-83

(50) Tathdil, H.; İlim ve Sanat. Cilt: 14 (Temmuz-Ağustos), 1987, s. 17-25

baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye bırakmıştır. Bu kaçınılmaz değişme, karı - koca ilişkileri ve çocuk yetiştirmede önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların bir bölümü olumlu, bir bölümü de olumsuz olarak nitelendirilebilir. (51)

Günümüz ailesinde, başlıca şu değişmeler,

A) Çekirdek aile sayısında artma, aileyi daha bağımsız kılarken, akrabalar arasındaki dayanışmayı azalttığı,

B) Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi, çalışan anne sayısında hızlı artışa yol açtığı,

C) Ailede çocuk sayısının azaldığı,

D) Bu olumlu gelişmeler yanında, çeşitli etkenler nedeniyle, boşanma oranı yükseldiği göze çarpmaktadır. (53)

Günümüzde endüstrileşmenin sonucu olarak hızlı bir kentleşme ortaya çıkmış, Şehirlerin büyümesi, sanayi merkezlerinin meydana gelmesi, köylerden şehirlere büyük göçler olması ile meydana gelen sosyal yapıdaki değişiklikler, aile yapısını da hızla değiştirmiş, bununla atbaşı olarak kültür değişiklikleri de meydana gelmiştir.

Şehirlere yığılma, gecekonduların hızla artmasına yol açarken, bu durum çeşitli meseleler yanında, aile problemleri de yaratmıştır. Gecekondu bölgelerinde oturanların "yoksulluk kültürü" içinde oldukları iddiasını kabul etmemekle beraber, burada bir kültür değişimine şahit olmaktayız. Gelenek ve göreneğin sağlam esaslarından kopup gelerek, bir başıboşluk içinde olacakları muhakkaktır. Köydeki çevrenin kontrol edici baskısından kurtulmuş, özenilen, gıpta edilen,

---

(51) Yörükoğlu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İşbankası Yayınları, Ankara, 1987 s. 97.

(52) Yörükoğlu, A.; a.g.e.; s. 97

(53) Aynı eser, s. 98

taklit edilmeye çalışılan bir çevreye gelinmiştir. (54)

Radyo, televizyon, dergi, sinema, tiyatro gibi tesirli vasıtaların yaydığı ve sosyal temaslarla yakından izlenebilen moda cereyanları, onu da ister istemez sarsmaktadır. Boğazından kesme, evinde perişan bir hayat pahasına, buna ayak uydurmak zorundadır. İktisatçıların ve sosyologların "göstermelik tüketim", "gösteriş harcamaları" dedikleri davranışları, aileler ve şahıslar arasında bir gösteriş yarışına yol açmaktadır. Bu yüzden boşanma olmakta, bir çok aile reisi sıkıntılara düşmektedir. Bu hal gelişen, büyüyen şehirlerin ailelerinin büyük bir kısmının karşı karşıya bulunduğu meseleler olmaktadır. (55)

Aile yapısının tam oluşunu temin eden unsurlardan birinin kaybolması en esaslı iç bozukluk göstergesi (âmilidir)dir. Bu iç bozukluk her şeyden önce doğumsuzluk, ölüm, geçimsizlik, boşanma gibi olaylarla ortaya çıkar. Aile bünyesinin uğradığı bu türlü bozucu olaylar, karı-koca ve küçük yaştaki çocuklardan ibaret modern ailede, eski zamanın daha büyük topluluklar halindeki patriyorkal ailesinde görüldüğünden çok daha fazla yıpratıcı tesir meydana getirir. Çünkü burada az sayıdaki insanlar arasında dayanışma, ötekisinde görülenden çok daha derin hissî esasa dayanmaktadır. (56)

Küçük aile yapısını etkileyecek en önemli unsur kendisini meydana getiren üyelerden herhangi birinin çeşitli nedenlerle aileden kopmasıdır. Bu durumda aile temel görevlerini gerçekleştiremez. Ana ya da babadan herhangi birinin yokluğu ailenin biyolojik fonksiyonunu ortadan kaldıracığı gibi, aile birliğinin temelini teşkil eden sevgi ve bunun doğal sonucu olarak eşler arası dayanışma duygularının varlığından bahsetmekte imkansız olacaktır. (57) Çocuk baba ya da ana modelinden uzak yetişecek, aile görevlerini tamamlamamış olacaktır. (58)

---

(54) Eröz, M.; Bugünkü Türk Ailesinin Meseleleri Hakkında Birkaç Söz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, (1977) s. 47

(55) Aynı eser, s. 48

(56) Çağatay, T.; "Modern Aile ve Sosyal Problemleri", Araştırma, cilt: 9 (1971) ss. 73-126

(57) Gökçe, B. a.g.e.,s. 46

(58) Aynı eser s. 47

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi ikinci Dünya savaşından sonra büyük bir hızla gelişen endüstrileşme olayı aile fonksiyonlarını da değiştirmiş, geniş aileler yerlerini çekirdek ailelere bırakmıştır. Bununla beraber endüstri merkezlerine hızla göç başlamış, şehirlerin etrafında gecekondu semtleri meydana gelmiştir. Bu değişiklikler ailenin yapısını değiştirdiği gibi aile içi ilişkiler üzerinde etkili olmuştur. Bu etkilerden bazıları olumlu bazıları ise olumsuzdur. Bu olumsuz etkinin baş göstergesi boşanmalardır.

Türkiye'de boşanmalar hem refah içinde bulunma arzusu, hem de hayat şartlarının ağırlaşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, ruhi bozukluk, para için evlenme, eşlerden birinin veye ikisinin alkol ve kumar alışkanlığı, yaş farkı, eğitim düzeyinin çok farklı oluşu, çocuksuzluk, erkeğin poligamik eğilimi, namus anlayışlarının farklılaşması, evlilik yaşına gelmeden, evliliğe hazır olmadan evlenme, çocuklarla ilgili zıt fikirler, bazı yayın organlarının aileyi çözücü telkin ve propogandaları, maddi değer yargılarının ön plana çıkması, bunalımlı ve boşanmış bir aileden gelmek, kumalık, erkeğin yurt dışında çalışması, çocukluk döneminde eşlerden birinin aşırı baskı görmüş olması ve bunun sonucunda ortaya çıkan uyumsuzluk ve geçimsizlik gibi sebepler boşanmayı doğurmaktadır.

(59)

---

(59) Erkal, M.; "Türkiye'de Boşanmalar ve Bazı Sapma Davranışları", Birinci Aile Şurası Bildirileri; Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1990 s.207

İKİNCİ BÖLÜM
BOŞANMA

I- Tanımı:

Toplumsal değişme aile yapısında bir takım değişikliklere yol açmış, aile anlayışı ve işlevleri çerçevesinde yeni bir biçim almış ve üyelerinin maddi ve duygusal ihtiyaçlarını daha üst düzeyde karşılayabilecek bir nitelik kazanmıştır. (60)

Daha önce özelliklerini ve yapısını anlattığımız aile tiplerinden başka aile tipleri tesbit edilmiştir. Bu aile tiplerinden biriside Ogburn tarafından ortaya atılan "çözölen aile" tipidir. Bununla yazar endüstrileşen modern toplumda ailenin yok olacağını savunan görüşler doğrutusunda, tek fonksiyonlu karı-koca arasındaki ilişkilerin zayıf bir biçimde düzenlenmesi olan aileyi anlatmaktadır.

Yine bu konuda O. Pollak iki ayrı aile biçimi tanımlamaktadır. Bunlarda toplumsal değişmenin sonuçlarıyla ilgili aile biçimleridir.

A) Parçalanmış aile: Bu çekirdek aile üyelerinden birisinin sonradan yok olmasıyla meydana gelen aile biçimidir.

B) Tanımlanmamış aile: Çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış halidir. Daha açık söylersek, bu aile gayrimeşru çocuklarla annelerden meydana gelmektedir. Göröldüğü gibi değişik bir yapı gösteren aile biçimleri toplumsal değişme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. (61)

Evlilik kurumu, aile birliğinin kurulmasında temeldir. Ancak, ömür boyu sürmek üzere bu birliği kuran eşler arasında bazan çeşitli çatışmalar olabilmekte ve aile dengesini sarsacak boyutlara ulaşabilmektedir. (62)

---

(60) Arıkan, Ç.; Alt Sosyo-Ekonomik Düzeyde Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal Durumları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990. s.9

(61) Tepe, H.; 1950-1978 Dönemi Türkiye'de Boşanmalar (Sosyo-Ekonomik Açıdan Analizi) (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) H.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara, 1981, s.20

(62) Arıkan, Ç.; a.g.e., s. 20

Bu çatışmalar aile üyelerinin, özellikle çocukların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Çoğu zaman bu çatışmalar eşlerin çabalarıyla ve yakınlarının müdahaleleriyle düzeltilmektedir. Bu arada çeşitli mesleklerden yardım istenebilmektedir. Bütün bu çabalar sonuç vermiyorsa ve çatışma gerek eşler, gerekse çocuklar üzerinde düzeltilmesi mümkün olmayan yıkımlara yol açıyorsa boşanma çözüm yolu olarak kabul edilmektedir. (63)

Hukuk yönünden boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan, ailenin bölünmesine yada tümünden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır. (64)

Boşanma, evlilik kadar eski bir kurumdur. Belli bir kültür düzeyine ulaşmış ve evliliği sosyal bir müessese olarak kabul etmiş toplumlarda boşanma hakkı ancak yasa ve geleneklerle kısıtlanmış, fakat boşanma hiç bir zaman ortadan kaldırılamamıştır. (65)

Batı ülkelerinde, bu yüzyılın başından beri boşanmalar sürekli artış göstermiştir. Kuzey Amerika ülkeleri, özellikle ABD. boşanmalarda hep ön sırada yer almaktadır. Örneğin; 1915 yılında her on evlilikten biri boşanmayla biterken, 1974 de her 2.3 evlilikten biri boşanmayla bitmiştir. Kaliforniya eyaletinde neredeyse on evlenmeden dokuzu boşanma ile sonuçlanmaktadır. Buna göre her yıl bir milyon aile dağılıp parçalanmakta, nüfusun yüzde 44'ü parçalanmış ailelerden oluşan evlerde yaşamaktadır. Tüm çocukların yedide biri (9 milyon) boşanmış ana-babaların çocuklarıdır. Daha az bir orana sahip olmakla birlikte Batı Avrupa ülkelerinde de boşanma oranı yüksektir. (66)

Türkiye boşanmanın en az olduğu ülkelerden birisidir. Resmi sayılara göre otuz yılda boşanma sayısının nüfusa oranı pek değişmemiştir. Ancak, 1988 yı-

---

(63) Arıkan Ç; a.g.e., s. 20

(64) Yörükoğlu, A.; a.g.e. s. 3

(65) DİE-Boşanma İstatistikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları; No:1448. Ankara 1989 s. VIII.

(66) Yörükoğlu, A.; Değişen Toplumda, Aile ve Çocuk. Ankara, 1984 s. 85

ında yürürlüğe giren 3444 sayılı kanunun boşanmalara kolaylık getirmesi nedeniyle, boşanma olaylarında bir artış meydana gelmiştir. (67)

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun evlilikleri çözülme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan çeşitli etkenler vardır. Bunlar gelir, çalışma, çocuklar, çiftin anne ve babasının evlilik dengesi din ve mezheptir. (68)

Türk Medeni Kanununa göre boşanma nedenleri aşağıda görüleceği üzere 6 başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

- 1) Eşlerden birinin, evlilik dışı cinsel ilişkisi ve aldatması,
- 2) Eşlerden birinin, onur kırıcı suçlardan hüküm giymesi, onursuz bir hayat sürmesi,
- 3) Eşlerden birinin evi terk etmesi,
- 4) Eşlerin birinin, ötekini canına kıyma girişimleri ve çok kötü davranması,
- 5) Eşlerden birinin ağır ruh hastalığı,
- 6) Aşırı geçimsizlik ve uyumsuzluk, olarak belirtilmiştir.

Medeni kanunda gösterilen bu 6 sebebe dayanarak eşlerden herbiri boşanmayı talep edebilir. Karı kocadan birinin talebi üzerine kanunda belirtilmiş olan bazı sebeplere dayanarak mahkeme kararı ile evlilik bağları çözülebilir . (69) "Medeni hukuka göre boşanma" konulu bölümde, konuya tekrar dönerek daha ayrıntılı olarak açıklamaya çalışacağız.

Boşanma, fertleri ve çevrelerini ilgilendirdiği kadar yarattığı sonuçlar itibariyle devleti de ilgilendirir. Bir toplumda boşanma sayısının fazla olması toplumun

---

(67) DİE-Boşanma İstatistikleri, 1990, s. VIII.

(68) Arıkan, Ç.; a.g.e., s. 13

(69) Atalay, T.; a.g.e., s. 200

canlılığını kaybetmesine yol açar. Halbuki bir toplumda mutlu ailelerin varlığı ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bir ifadesidir. (70)

Özetle: Boşanma; Evlenme akdedildikten sonra kanunen muayyen bulunan bazı sebeplerin tahaddus etmesi halinde, eşlerin birinin talebi ile hakimin evlenmeye nihayet vermesine boşanma adı verilir. (71)

Boşanma konusunu hem birey, hemde toplum açısından incelemekte yarar vardır. Birey, evliliğinde beklediklerini bulamaz ve evliliğin devamında yarar görmezse boşanma isteğinde bulunabilir. Toplumsal değerler ise ailenin devamını sağlayacak, onu toplumsal bir kurum olarak koruyacak önlemler alır. Ailenin çözülmesini güçleştirici kurallar koyar ve ailenin varlığını korumaya çalışır. Böylece boşanma, ancak yasalarca belirlenen nedenlerle gerçekleşebilmektedir (72)

Boşanma evlenmenin tersi ve üzüntü verici bir olaydır. Kadın, erkek ve çocukları derinden sarsar ve birçok problemi de birlikte getirir.

Araştırmamızın daha ileriki bölümlerinde boşanmanın tüm aile fertleri üzerindeki etkileri üzerinde duracağız.

II- İslâm Hukukunda Boşanma:

İslâm hukukunda boşanma "müfarekat" bahsinde düzenlenmiştir. İki kişinin birbirinden ayrılması anlamına gelen "müfarekat", İslâm hukuk dilinde evlilik bağının çözülmesiyle eşlerin birbirlerinden ayrılmaları demektir. Fakat İslâm hukukunda boşanmayı ifade eden tabir talâktır. Lügatte, hissî veya manevî bir kayıttan kurtulmayı ifade eden talâk, hukukta kocanın tek taraflı iradesiyle, hiç bir sebep göstermeksizin ve hiçbir resmî makama müracaat etmeksizin evlen-

---

(70) Özkan, Z.; Türkiye'de Boşanmaların sebep ve Sonuçları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 1989 s. 54

(71) Bilen, M.; a.g.e., s. 183

(72) Aynı eser, s. 184

meye son verme yetkisini tazammum eder. Tariften de anlaşılacağı üzere talâk asıl anlamı ile modern hukuk sistemlerinin kabul ettiği şekilde, evlenmenin belli sebeplere dayanarak ve hakim kararıyla sona erdirilmesi demek olan boşanmayı ifade etmez. Talâk sadece kocanın tek taraflı irade beyanı ile evlenmeye son vermesidir. Ancak talâk tabiri genel bir deyim olarak kullanılmış, karı kocanın karşılıklı anlaşma ile boşanmaları ve eşlerden birinin özellikle kadının isteği üzerine, hakim tarafında evlenmenin bozulmasına karar verilmesi de talâk deyimiyle ifade edilmiştir.(73)

Talâk islamiyetten önce Arabistan'da çok sık uygulanan bir usuldü. Arap toplumunda Cahiliye Devri olarak adlandırılan bu zamanda evlenme bir satış sözleşmesi görünümündedir. Kadın bu sözleşmede taraflardan biri değil satılan şeydir. Bu durumda kadının evlenmeye son vermesi mümkün olamazdı. Koca ise tek taraflı iradesiyle sözleşmenin kendisine sağladığı haklardan vazgeçebilirdi. İslâm hukuku ise talâkla birlikte, bazı durumlarda karşılıklı rıza ile boşanmayı ve kadının belli bazı sebeplerle hakime müracaat ederek evlenmeyi bozdurabilmesini kabul etmiştir. Evlemenin bütün bu sona erme şekilleri, kökleşmiş bir alışkanlığın sonucu olarak İslâmiyet tarafından talâk adı altında toplanmıştır.

Eski Arap toplumunda olduğu kadar Musevilerde ve diğer bir çok toplumlarda kadının sosyal bakımdan erkekten aşağı telakki edilmesi sonucu kabul edilmiş olanı talâk, İslâm hukukunda da benimsenmiştir. Fakât İslâm, talâk yetkisinin kötüye kullanılmasını bir günah saymış ve sebepsiz olarak evlenmenin bozulmasını önlemek istemiştir. Şimdi boşanmanın İslâm'da ahlâkî ve dinî açıdan nasıl açıklandığını belirtmeye çalışalım.

A. Dinî ve ahlakî açıdan boşanma:

İslâm hukuku, prensip itibarıyla, evlenemenin eşler arasında sürekli bir hayat ortaklığı kurmasını kabul eder. Bununla beraber islâm, evlilik bağının çözü-

(73) Cın, H.; Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No: 41, Konya, 1988, s. 33-87

mezliği ilkesini benimsememiş; yani boşanmayı kabul etmiştir. Yalnız önemli sebeplere dayanmayan boşanmalar günah sayılmıştır.

Evlilik birliğinin devamı kadına zararlı olduğu zaman, boşanma mecburidir. Eşler arasında geçimsizlik varsa, birbirleriyle anlaşamıyorlarsa boşanma menduptur, yani iyidir. İslâm, boşanmaya cevaz vermekle beraber, onu hoş karşılamamıştır. Peygamber boşanmayı, meşru kabul edilen şeyler içinde "**Allah'ın en çok nefret ettiği şeydir**" hadisiyle bu hususu ifade etmiştir.

B. Hukukî açıdan boşanma:

İslâm Hukukunda boşanmayı şekli bakımından serbest boşanma sistemi içinde incelemek gerekir. Boşanma için hâkimin kararına veya herhangi bir resmi makama haber vermeye gerek yoktur. Yalnız prensip itibariyle, boşanma yetkisi kocaya aittir. Koca tek taraflı iradesiyle herhangi bir sebep göstermeksizin ve kadının rızasını aramaksızın evlenmeye son verebilir.

İslâm hukuku, karşılıklı rıza ile boşanmaya da yer vermiş; karı ve kocanın anlaşarak boşanmaya son verebilmelerine müsaade etmiştir. Koca bazan karsına boşanma konusunda yetki verebilir. Karı, koca tarafından kararlaştırılan hal ve şartların ortaya çıkması halinde evlenmeye son verebilir.

İslâm, evlenmenin hâkim kararıyla belli sebeplerle ortadan kaldırılması halini de serbest boşanma sistemi içinde incelemiştir. Yalnız bu hal hukuken evlenmenin feshi olarak adlandırılmasına rağmen esas itibariyle modern hukuk sistemlerinin kabul ettiği belli sebeplere ve hâkim kararına dayanan boşanmaya benzer. Fakat bütün bu hallerde talâk hükümleri câri olur.

Boşanma Nevileri:

Boşanmayı önce hak sahibi olanlara göre tasnif edebiliriz.

1) Erkek tarafından boşanma

2) Karşılıklı rıza ile boşanma. (Hul ve mubaraa)

3) Kocanın verdiği yetkiye dayanarak kadın tarafından boşanma

4) Belli sebeplerle hâkim kararıyla evlenmeye son verilmesi.

1. Erkek Tarafından Boşanma

Erkek tek taraflı iradesiyle karısını boşayarak evlenmeye son verebilir. Cahiliyye Devrinde Arap erkekleri bu yetkilerini kötüye kullanmışlar, basit sebeplerle ve hatta sebepsiz olarak, zevk için boşanma yoluna gitmişlerdir. Bu şekilde boşanan kadın, evlenme bağının kopması ile yeniden düğümlemesi arasında belirsiz bir bekleyiş durumuna mahkûm edilmiştir. Erkeğin kadına reva gördüğü bu acıklı duruma bir çare bulmak veya bunu en azından hafifletmek için Peygamber bir takım tedbirler aldı ve boşanmada bazı esaslara uyulmasını istedi. Hz. Muhammed, boşanmanın, meşrû kabul edilmesine rağmen Allah'ın hiç sevmediği birşey olduğunu belirterek işe başladı. Ciddi sebepler bulunmaksızın kararlarını boşayan erkeklerin Tanrı'nın lanetini kazancıklarını belirtti. Fakat durumda bir değişiklik olmadığını görerek boşanmanın usulüne uygun sayılabilmesi için bir takım esaslar tesbit etti. Peygamber tarafından belirtilen esaslara uygun olan boşanmalara talâk-ı sünni; bunlara aykırı olanlar da talâk-ı bidî (*) adı verildi. Bu iki talâk çeşidini sünnete uygun ve sünete aykırı boşanma şeklinde vasıflandırabiliriz. Şimdi bu iki boşanma nev'ini biraz daha yakından görelim.

a. Sünnete Uygun Boşanma:

Mezhepler arasında teferruata ilişkin bazı farklar bulunmasına rağmen, boşanmanın sünnete uygun olması için aranan temel şartlar şunlardır:

A- Boşanma, kadının hayız görmediği bir zamanda ve son reglinden itibaren koca ile cinsi münasebette bulunmadığı bir devrede vukubulmalıdır.

B- Boşanmada kullanılan formül üçlü boşamayı kapsamamalı, yani talâk-ı

(*) Tâlak-ı Bid-î (belli dönemde boşanma): Kadının cinsel ilişki kurabilecek "Tuhr" denilen iki adet gününü arasındaki dönemde veya hayız (adet) sırasında boşanmasıdır.

rici'ye başvurulmalıdır. Peygamber talâk-ı rici (***) yani cayılabilir boşanmayı, evlenmeyi mümkün merteye koruyan bir şekil olarak görür. Belli bir düşünme süresi vardır. Bu süre içinde koca kararından dönebilir ve evlilik birliği yıkılmaktan kurtarılmış olur. Fakat kocanın boşanmadan cayma yetkisi kötüye kullanılıp kadın için devamlı bir güvensizlik kaynağı olmamalıdır. Kadını kocanın kaprislerinden korumak gerekir. Bu düşünce ile iki talâk-ı rici den sonra kocanın karısını tekrar alabilmesi için, çok ağır şartlar konulmuş ve hülle denilen usule başvurulması emderilmiştir.

Demek ki talâk-ı rici evlilik birliğini, talâk-ı tâyin (ayırıcı boşanma) ise kadını korur.

b- Sünnete Aykırı Boşanma:

Yukarıda belirtilen şartlara uymayan boşanma sünnete aykırıdır. Peygamber'in boşanmayı düzenleme yolundaki gayreti başarıya ulaşamamış ve Hicretin ilk yıllarından itibaren müslümanlar boşanma konusunda Cahiliyye Devri âdetlerine dönmeye ve özellikle bir defada üçlü boşanma ile evlenmeye son vermeye başlamışlardır. Kur'an hükümlerine dayanan ve peygamberin kocanın boşama yetkisini kötüye kullanmasına karşı, kadını koruma arzusundan esinlenen sünnete dayanan boşanma uygulanmayarak, bazı düzeltmelere rağmen Cahiliyye Devrinde ki mevcut boşanma şekilleri hukukçular ve mahkemeler tarafından hukuken geçerli şekiller olarak kabul edilmiştir. Yalnız sünette aykırı boşanma dinî ve ahlâkî bakımdan hoş görülmediği halde hukuken geçerli sayılmış, ve bütün İslâm Dünyasında sünnete uygun boşanmanın yerini almıştır.

2- Kadına Ait Boşanma:

Daha önce ifade ettiğimiz gibi tek taraflı irade ile evlenmeye son verme yetkisi talâk, münhasıran kocaya aittir. Koca bu yetkisini bizzat kullanabileceği gibi, vekil veya vasıta yardımıyla da kullanabilir. Kendi adına boşama yetkisini verdiği

---

(***) Tâlâk-ı rici (dönülebilir) boşanma: Kadının iddeti içinde kocanın vazgeçme (dönme) hakkını saklı tuttuğu boşama biçimidir. Evlilik bu sürenin bitiminde sona erer. Erkek, süreden önce ölürse, kadın onun mirasından pay alır.

kişi bir üçüncü şahıs olabileceği gibi bizzat kadının kendisi de olabilir. Kadın bu durumda kocanın tayin ettiği herhangi bir vekil gibidir. Bazan koca boşama hakkını kadına devredebilir. Buna tefviz-i talâk adı verilir. Bazan karı koca aralarında anlaşarak evliliğe son verme yoluna gidebilirler. Bu karının kocaya bir ivaz vermesi şeklinde olabileceği gibi, ki buna "hull" adı verilir. Karı kocanın karşılıklı olarak birbirlerini evlenmeden doğan her türlü alacak ve borçlarından ibra etmeleri suretiyle de olur. Bu şekil boşanma mubaraa adını alır.

3. Karşılıklı Rıza ile Boşanma: (Muhalea=Hul veya Hulu) Karı, kocanın kendine verdiği yetkiye dayanarak evliliğe son verebilir.

Karşılıklı anlaşma ile boşanma(=muhalea) veya hulû müessesini kabul ederken İslâm hukuku, eşi ile anlaşamayan kadına, kocasının boşama yoluna gitmesi halinde, kendisi için çekilmez hale gelen evlenmeden kurtulma imkânını vermek istemiştir. Karşılıklı anlaşma ile boşanmayı (hül-) **bedele dayanan boşanma** deyimiyle ifade etmekte mümkündür. Çünkü karşılıklı anlaşma ile boşanmada çoğu zaman kadın kocasına bir karşılık öder.

Karşılıklı anlaşma ile boşanmanın hükmü, evlenmenin sone ermesi ve evlenmeye ilişkin alacak ve borçlarla her türlü ilişkilerin son bulmasıdır.

Karşılıklı anlaşma ile boşanmada kadın derhal iddete (bekleme süresi) girer. Kadının, anlaşma çerçevesine girmeyen ve kocasına karşı bu anlaşmadan önce sahip olduğu alacaklar sona ermez. Netice olarak kadın sadece tahhüt ettiği şeyi borçlanır. Belli bir şeyin mülkiyetinin devri bahis konusu ise, satışta olduğu gibi, mülkiyet anlaşma ile kocaya intikal eder. Tartılabilen veya ölçülebilen birşey taahhüt edilmişse mülkiyet zilyetliğin devri ile geçer.

4. Adli Boşanma

Kocanın tek taraflı iradesiyle evlenmeye son vermesi olan talâk ve karşılıklı rıza ile boşanma kadının müdahalesi dışında evlenmenin sona ermesi halleridir.

Fakat İslâm hukuku eşlerin bazı sebeplerle örneğin, eşlerden birinin müşterek hayatı diğeri için tehlikeli kılan, karı kocalık ilişkilerini güçleştiren veya imkânsız hale getiren hastalıkları ve fizyolojik kusurları sebebiyle; hâkime mûracaat ederek evlenmeye son vermesini istemelerine cevaz vermiştir. Malikî, Şafî ve Hanbeli Mezhepleri, eşlerden birinde, evlenmenin esas amacını ortadan kaldıran bir hastalık veya kusur halinde her iki eşe de boşanmayı isteme yetkisi vermektedir. Bu, Malikî Mezhebinde boşanma şeklinde, Şafî, Hanbeli Mezheplerinde ise fesih tarzında cereyan etmektedir. (73)

Bu bölümde İslâm hukukunda boşanma konusunu kısaca özetlemeye çalıştık. Bundan sonraki bölümde Medeni Hukuka göre boşanma konusunu açıklamaya çalışacağız.

III- Türk Medeni Hukukuna Göre Boşanma

Bu bölümde Türk Medeni Kanunu'na göre boşanma sebepleri üzerinde durulacaktır. Boşanma sebepleri, Medeni Kanun'da 129-134'üncü maddeleri arasında sayılmıştır. Bu sebepleri özel ve genel sebepler olarak iki gruba ayırarak incelemek mümkündür.

A- Özel Boşanma Sebepleri: Özel boşanma sebepleri Medeni Kanun'da zina, canakast, pek fena muamele, cürüm ve haysiyetsizlik, terk, akıl hastalığıdır. Aşağıda bu hususlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. (74)

1. Zina:

Medeni Kanununun 129'uncu maddesinde zina, özel mutlak bir boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir.

---

(73) Cın, H.; Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 41, Konya, 1988, s. 33-87

(74) Öztan, B.; Aile Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 474, Ankara, 1983, s. 214.

Özel boşanma nedenlerinin en başında gelen zina, eşlerden birinin başka bir kimseyle cinsel ilişki kurmasıdır. Bu durum, evlilik birliğine karşı en büyük ve en ağır sadakatsizliği oluşturur. Bu nedenle zina, eskiden beri bütün hukuklarda en önemli boşanma nedeni olarak kabul edilmiştir. (75)

Zina, evlilik birliğindeki en önemli vazifelerden birinin, sadakat borcunun ihlâlidir. Medenî Kanun'un 129'uncu maddesinde karının zinası ile erkeğin zinası arasında fark gözetilmemiştir. (76)

2. Cana Kast: Medenî Kanun'un 130'uncu maddesinde cana kast da özel mutlak bir boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir. Cana kast; öldürmek amacıyla diğer eşin hayatına yönelik bir harekettir (77). Eşini öldürme girişiminde bulunmak, intihara sürüklemek için ciddi telkinler yapmak gibi davranışlar boşanma nedenidir. (78)

3. Pek fena muamele: Bunlar, eşe yapılan işkence ve eziyetler, onun sağlığını tehlikeye düşürecek davranışlar, eşini hapsetmek, aç bırakmak, dövmek, anormal cinsi münasete zorlamak gibi ağır ve çirkin davranışlardır. Hukukçuların çoğunluğu 130. maddedeki "pek fena muameleler" deyimini içine "ağır hakaret" in de girdiğini kabul etmektedirler. (79)

Pek fena muameleler maddi ve manevi olabilir.

Maddi mahiyette pek fena muameleler, cismanî zarar meydana getiren, eşin sıhhatini, cismanî tamamîyetini ve hürriyetini ihlâl eden fiilî hareketlerdir. Eşini dövmek, gıdasız bırakmak, hapsetmek vs... buraya girer. (80)

---

(75) Velidedeoğlu, H.V.; Ailenin Çilesi Boşanma, İstanbul, 1976 , s. 285

(76) Tekinay, S.; Türk Aile Hukuku, İstanbul, 1978, s. 190

(77) Öztan, B.; a.g.e., s. 222

(78) Velidedeoğlu, H.V.; a.g.e., s. 287

(79) Aynı eser, s. 288

(80) Öztan, B.; a.g.e., s. 224

Manevi mahiyetteki pek fena muameleler (namus ve şerefi ihlâl): Evlilik, karşılıklı sevgi, saygı, sadakat esaslarına dayanan bir birliktir. Bu nedenle eşin şeref ve haysiyetine (manevi varlığına) kasıtlı olarak diğer eş tarafından yapılan bir tecavüz boşanma sebebi olmaktadır.

4. Cürüm ve haysiyetsizlik: Medeni kanununun 131. maddesinde hükme bağlanan "terzil edici cürüm ve haysiyetsizlik" hâli iki kısımda incelenebilir.

Terzil edici cürüm kanun'da mutlak boşanma sebebi olarak düzenlenmiştir. "Terzil edici cürüm," kavramına giren suçlar başlıca; hırsızlık, dolandırıcılık, ahlâka aykırı utandırıcı, yüz kızartıcı mahiyette olan fiilerdir. (81)

Haysiyetsizce hayat sürme, toplumdaki anlayışa göre belli bir süreden beri devamlı olarak namus ve haysiyet kavramları ile bağdaşmayacak bir şekilde yaşamaktır. Ayyaşlık, sefahat, kumarbazlık, onur kırıcı bir işle uğraşmak gibi. (82)

5. Terk: Medenî Kanun'unun 132'nci maddesinde terk, boşanma sebebi olarak düzenlenmiştir. Evlenme mahiyeti itibarıyla karı koca arasında müşterek hayatı, birlikte yaşamayı zorunlu kılar. Bu nedenle, eşlerden birinin bu müşterek hayata kendiliğinden son vermesi boşanma sebebi olarak görülmüştür. Terk, eşlerden birinin iradî olarak evlilik birliğinin kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmemek maksadıyla hukuka aykırı bir şekilde devamlı olarak ortak hayatı terketmesi veya haklı bir neden olmadan devamlı olarak ayrı yaşamasıdır. (83) Burada eşlerden biri, haksız olarak evlilik birliğinden kaçmakta ve böylece evlilik birliğinin beraberinde getirdiği mükellefiyetleri yerine getirmemektedir. Terk, mutlak bir boşanma sebebidir. Terk etmenin boşanma nedeni olabilmesi için en az iki yıl sürmüş olması gerekir. (84)

---

(81) Öztan, B.; a.g.e. s. 228

(82) Aynı eser. s. 230

(83) Soner, L.; Terk Nedeni ile Boşanma Davası ve Bunda Kesin Hüküm Sorunu, İstanbul, 1969, s. 284

(84) Köprülü, B.; Medeni Hukuk, İstanbul, 1970-1971, s. 553

6. Akıl Hastalığı: Evlilik hayatında sadece zevklerin değil, üzüntü ve sıkıntı- larında paylaşılması gerektiği esastan hareketle, eşlerin hastalıkları boşanma sebebi olarak kabul edilmemiştir. Ancak akıl hastalığı buna bir istisna teşkil eder. Akıl hastalığı mutlak evlenme engelidir. Yani akıl hastaları evlenemezler. Evlenirlerse bu evlilik mutlak butanla sakattır. Akıl hastalığı, Medeni Kanununun 133. Maddesinde boşanma nedeni olarak yer almaktadır. (85)

B) Genel Boşanma Sebebi (Şiddetli geçimsizlik-Evlilik birliğinin köklü sar- sılması): Boşanmada "geçimsizlik" nedenine, boşanmanın genel nedeni denilir. Çünkü bu öbür boşanma nedenlerinde olduğu gibi, belirli ve somut bir olayı de- ğil, yasada ayrı ayrı sayılıp gösterilmesine imkan bulunmayan çok çeşitli olayla- rın doğurduğu bir durumu gösterir. Bu çeşitli olaylar sonucunda doğan geçim- sizlik dolayısıyla boşanmaya karar verilip verilmeyeceğini değerlendirmek yargıca düşer. (86) Geçimsizlik nedenlerinin belli kurallara göre sayıp gruplamak müm- kün olmamakla birlikte, kısaca ve kabaca şu nedenler evde geçimsizliklere ne- den olmaktadır.

C. Geçimsizlik Nedenleri

1. Geçici ayrılıklar; bazı zorunluluklar sonucu eşlerin ayrılmaları her ailede ve özellikle genç evlilerde büyük problem yaratabilir. Ayrılıkları izleyen birleşme- ler, kişileri belli bir ayrılık zamanlarından daha çok bunalmaya götürür. Ayrı kalış süresi uzadıkça bağlar gevşer ve belkide kopma durumuna gelir.

2. Hastalık; bozuk sağlık durumu aileye aşırı yük ve huzursuzluk getirir. Kronik ve akut hastalıklar, geçici yada sürekli incinmelere neden olur. Ailede pa- rasal sıkıntılar ve gerginlikler, sağlık bozukluklarına ve bu durum kişileri birçok hallerde psikoz ve nevrozlara götürebilir.

---

(85) Öztan, B.; a.g.e., s. 236

(86) Aynı eser, s. 240

3. Çocukсузлук; Çocukсузлук, ailede bunalım kaynaklarından biri olarak önemlidir. Çocuk sahibi olmayan kişi suçluluk duygusuna düşebilir. Çocuk isteyen eş saldırgan, kırıcı bir havaya girebilir. Ailede diğer fertlerinde işe karışmasıyla yeni bunalımlar ortaya çıkabilir. (87)

4. Farklı çocuklar; Ailede fiziksel yada zihinsel anormallikleri olan bir çocuğun varlığı genellikle problemlere neden olmaktadır.

5. Gelir miktarının düşmesi; Gelir miktarının fazlaca düşmesi de evlilik ilişkilerini bozan ve bunalıma neden olan durumlar arasında sayılabilir. Gelirdeki düşmenin sonucunda, ailenin sosyal statüsü kaybolabilir, yaşama standardı düşebilir ve aile üyeleri birbirlerini suçlayabilirler. Bu durum özellikle ekonomik çöktüntüler belirince daha şiddetli bir şekilde görülmektedir. Ayrıca gelirin birdenbire artışı da benzer uyumsuzluk ve bunalıma neden olmaktadır.

6. İşsizlik; Ailede ekonomik gücü elinde tutan kişinin şu ya da bu nedenle işsiz kalması da bunalımın belli başlı nedenleri arasındadır. Çünkü işsizlik, ailede üzüntüye, cesaretsizliğe, umutsuzluğa ve güvensizliğe yol açar. (88)

7. Alkol ve kumar; İçki ve kumar, ailede sorunların temel kaynaklarından- dır. Son yıllarda alkol kullanımı ülkemizde oldukça artmıştır. Evde, aile ilişkilerinde giderilmesi güç yaralar açan alkolik koca kendisinden beklenen görevleri yerine getiremediği gibi, kendisiyle beraber ailenin diğer üyelerini adım adım problemin içine sürükler Sayıları az olmakla birlikte, bazı ailelerde kadınlar da aşırı içmektedir. Alkolik kadın, evde kendisinden beklenen yapıcı, bütünleştirici görevi yerine getiremediğinden ya da getirmediğinden, içinden çıkılmaz problemlere yol açmaktadır. Kadın ve erkeğin her ikisinde evin bütçesine yükledikleri aşırı giderler, aileyi ekonomik çıkmaza sürüklenmekte, sorunlar aile yaşantısını, diğer alanlarına da sıçrayarak yeni bunalımlar doğmaktadır.

---

(87) Bilen, M.; a.g.e., s. 172

(88) Aynı eser, s. 173

İçki gibi, kumar da aile problemlerinin temel kaynaklarından. Kumar toplumsal kuralların ve sağlığın bozulması anlamına gelmekte ve çeşitli nedenlerle evde insan ilişkilerini bozucu önemli bir rol oynamaktadır. Ne yazık ki, kumar oynama merakı kadınlar arasında günden güne yaygınlaşmakta, neredeyse erkeklerle boy ölçüşecek bir düzeye ulaşmaktadır. Zamanın çok büyük bir kısmını oyun partilerinde geçiren bir kimsenin aile üyesi olarak sorumluluklarını gerektiği ölçüde yerine getirmesi beklenemez. Kısaca, kumar, ferdin zamanının ve enerjisininin büyük bir kısmını evinden başka yerde harcamasına neden olduğundan, ailede dayanışma bozulmaktadır. (89)

Ayrıca evlilikte, ilişkileri zaman zaman bozan, bazan da büyük sorunlara yol açan nedenlerin başında, aileyi oluşturan kişiler arasındaki dayanışmanın ve anlaşmanın kurulamayışı gelir. Geniş ailelerde, yeni gelin ve damadın, anne-baba ve kardeşleriyle aynı evde oturması halinde, eşlerin birbiriyle ve eşlerle ailenin diğer üyeleri arasında dayanışma zor kurulmaktadır. (90)

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız geçimsizlik yaratan durumlar az ya da çok hemen her evlilikte zaman zaman ortaya birtakım problemlerin çıkmasına neden olabilmektedir. Bu problemler şiddetli geçimsizliklere ve katlanılması zor sonuçlara yol açmaktadır. Aşağıda 1932 yılından günümüze kadar hangi nedenle boşanma olaylarının gerçekleştiği gösterilmektedir.

1932-1942 yıllarında verilmiş olan bütün boşanma kararlarının yüzde 60'ı geçimsizlik, yüzde 21.1'si zina, yüzde 8.7'si terk; yüzde 0.5'i akıl hastalığı, yüzde 9.6'sı öteki boşanma nedenlerine dayandırılmıştır. 1946-1952 yıllarında verilen topyekün 54.124 boşanma kararında da 32.928'i geçimsizlik, 13.316'sı zina, 4.999'u terk, 158'i akıl hastalığı ve 2.725'i de öbür boşanma nedenlerine dayanmaktadır ki, yüzde oranı bakımından geçimsizlik yüzde 60.9; zina yüzde 24.6;

---

(89) Bilen, M.; a.g.e., s. 175

(90) Aynı eser, s. 165

terk yüzde 9.2; akıl hastalığı yüzde 0.3; diğer boşanma nedenlerinin toplamı ise yüzde 5'tir. (91)

Devlet İstatistik Enstitüsü boşanma istatistiklerinden aldığımız 1990 yılı rakamlarına göre boşanma nedenlerinin sayısal dağılımı şöyledir; (92)

Boşanma nedenleri:	1990
1- Zina	332
2- Cana Kast ve pek fena muamele	58
3-Cürüm ve haysiyetsizlik	82
4- Terk	995
5- Akıl hastalığı	92
6- Geçimsizlik	23.416
7- Diğer nedenler	737

Bu rakamlara göre Türkiye'de boşanmaların en büyük nedeni geçimsizliktir. Yıldan yıla giderek artmaktadır. Boşanmaların % 91.9 geçimsizlik, % 3.7 terk, % 1.3 zina nedenlerine bağlanmaktadır, diğer nedenlerin toplamı % 3.1'dir (93)

Kısaca özetlemek gerekirse medeni kanuna göre boşanma nedenleri genel ve özel nedenler olmak üzere ikiye ayrılarak incelenir. Boşanma nedenleri arasında ilk sırayı geçimsizlik almaktadır. Geçimsizlik birçok nedene bağlı olduğu için onları tek tek saymak ve sınıflamalara ayırmak mümkün olmamakla beraber temelinde bazı önemli nedenler bulunmaktadır. Kuşkusuz mutlu bir evlilik, bir mucize olmadığı gibi, meleklerin kanatlarında taşınan bir mutlulukta değildir. Başarılı bir evlilik, insanların çabaları ve akıllıca planlanmış yaşantıları sonucunda kazanılıp korunması gerekli bir beraberliktir. Böyle bir evlilik, sadece kavga ve dö-

(91) Velidedeoğlu H.V.; a.g.e., s. 293-294

(92) DİE- Boşanma İstatistikleri, 1990, s. 6

(93) Aynı eser, s. VIII.

güştten uzak olmakla kalmaz, aynı zamanda olumlu, dinamik ve büyüyen ilişkiler bütünlüğü haline gelir.

Sağlam bir evlilik kendisine saygısı olan ve güvenlik duygusuna sahip çocuklar yetiştirir. Çocukluğu korku içinde geçmiş olan gençler, genellikle kararsız ve geçimsiz kişilik geliştirirler ve evlilik için istenilen özellikleri edinemezler.

Mutsuz evlilikler, gelecekteki mutsuz evliliklere yol açmaktadır. (94)

Eş seçiminin iyi yapılmaması , eşler arasında karşılıklı sevgi, saygı ve güvene dayalı iletişimin kurulamaması, boşanmanın temel nedenlerinin başında gelir. Boşanmaların, çoğunlukla evliliğin ilk yıllarında olması da bu görüşü destekler. (95)

Evlilik ilişkilerinin daha başlangıcından itibaren düzene sokmak, bazı tehlikeleri ortadan kaldırmaya bile en düşük düzeye indirmek demektir. Bunun için yapılacak ilk iş, hem eşler hem de ailenin diğer üyeleri arasında, iletişim kanalını sürekli açık tutmaktır. İletişim olmadığı takdirde başarısız ilişkiler başlar ve öylece sürüp gider. (96)

IV. Çeşitli Ülkelerdeki Boşanmalar

Bu bölümde, çeşitli ülkelerdeki boşanmaların genel durumu üzerinde durularak ülkemizdeki durumla bir kıyaslamaya gidilecektir.

A) Batı Toplumlarında Boşanmalar

Endüstrileşmiş Batı Toplumlarında boşanmalar, bilhassa II. Dünya Savaşından sonra çok artmıştır. Bu ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Endüstrileşmiş ülkelerde, endüstrileşme süreci içerisinde boşanmalar da artmaktadır.

Boşanmanın, bilhassa gelişmiş toplumlarda artmasının nedenleri: doğurganlığın azalması, kadının işgücüne katılması, evlilikte mutluluk kavramı üzerinde durulmaya başlanmasıdır.

---

(94) Bilen, M.; a.g.e., s. 60

(95) Köknel, Ö.; Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı, İstanbul, 1981, s. 76

(96) Özügürlü, K.; Evlilik Raporu, İstanbul, 1985, s. 312

Topluluğun değerini ve sosyal kontrollerini kaybetmesi, sosyal hareketliliğin artması ve endüstrileşmeyle birlikte büyük kentlerin gelişmesi vb. büyük toplumsal değişiklikler meydana getirir. Bu değişikler aile yapısını, olumsuz etkilemiş dolayısıyla da boşanma sayısında artış meydana getirmiştir. (97)

Avrupa Topluluğuna üye (olan ülkelerde) ülkelere baktığımızda, evlilik müessesesi önemini yitirmeye başlamış, böylece 1970'lerle 1980'lerin başı arasında toplam evlilik sayısında % 20'lik bir düşüş kaydedilmiştir.

Bu ülkelerde evlilik oranının düşmesine rağmen anlaşmalı beraberliklerin arttığını görülmektedir. Bu da evlilik dışı doğum oranını artırmaktadır. Ancak bu durum üye ülkeler arasında değişiklik arz etmektedir. Anlaşmalı ülkelerden Danimarka evlilik dışı doğumda % 40'lık oranla başı çekmektedir. İngiltere ve Fransa ise 1985 yılında % 20'lik oranıyla benzer bir konumdadır (98). Bu ülkeleri Federal Almanya, İrlanda, Hollanda ve Lüksemburg % 8-9 ile izlemektedir. Yunanistan ise evlilik dışı doğum oranı % 2'lik bir değere sahiptir.

Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde 1964-1982 yılları arasında boşanmalar üç kat artmıştır. Boşanma sadece sık değil, aynı zamanda evliliğin ilk yıllarında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu ülkelerdeki istatistiklere bakıldığında Fransa'da her 5 çiftten birinin, İngiltere ve Galler'de her 4 çiftten birinin boşanmış olduğu görülmektedir. (99)

Danimarka, İngiltere ve Federal Almanya'da on evden biri on yaşın altında çocuklu, tek ebeveynli bir evdir. Bu durumda aile reisi genellikle kadındır. Halbuki geçmişte böyle bir aile ölümden dolayı dulluk olayından kaynaklanırdı. Bugün ise bu tip aileler yüksek boşanma oranlarından kaynaklanmaktadır. (100)

---

(97) Şırvancı, L.; Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye'deki Boşanmaların Genel Durumu, (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara, 1981 s. 3

(98) Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması, Ankara 1991. s. 298

(99) Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması a.g.e., s. 298

(100) Aynı eser, s. 299

İleri endüstri ülkelerinde boşanma oranlarındaki bu yükselmeye kanunî mevzuata getirilen boşanma kolaylığının yanısıra, çiftlerin mutluluk arayışları, ilk evlilik yaşı ve evliliğin süresi, sosyo-ekonomik durum, kadının işgücüne katılması ve bölgesel farklılıklarda etki etmektedir. (101)

1965'den 1980'e kadar ileri endüstri ülkelerinde 1000 evlilik hesabı ile boşanma sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bazı Batı Avrupa ülkelerinde boşanmanın, 1965'dan 1980'e kadar hızla artarak iki katına eriştiği görülmektedir.

Tablo: 1 1965'den 1980'e kadar muhtelif ülkelerde boşanma sayıları (Bin evlilikte)

Ülkeler	1965	1970	1975	1980
Norveç	102	134	280	251
İsveç	178	234	499	422
Finlandiya	137	171	258	273
Fransa	107	120	172	247
F. Almanya	149	159	210	285 (1981)
Belçika	82	96	161	208
İngiltere	107	163	322	393
Avusturya	145	182	197	262
Hollanda	72	110	200	257
İsviçre	127	155	209	273
Çekoslavakya	168	218	273	266
Bulgaristan	103	148	154	185
Romanya	201	44	202	209 (1979)
SSCB	149	261	298	374

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Aile Yapısı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1989 s. 7.

(101) Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Aile Yapısı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1989 s. 7

Çeşitli ülkelerdeki boşanmalardan genel olarak bahsettikten sonra şimdi bazı ülkeler üzerinde duralım.

1) Amerika Birleşik Devletleri:

Amerika Birleşik Devletlerinde evliliklerin hemen hemen yarısı boşanma ile sona ermektedir. Aynı zamanda boşanan erkeklerin % 80'i, kadınların ise % 75'i yeniden evlenebilmektedir.

1800'lerin sonuna doğru Amerika bir tarım ülkesi olmaktan çıkıp bir sanayi ülkesi olmaya başladığında, ailelerin yapısında da değişiklikler baş gösterdi. 1820 yılında Amerika'lıların % 8'inden daha azı kentlerde yaşamakta iken 1900'de nüfusun % 40'ı kentlerde yaşar hale gelmiştir. Bireyler hayatlarını fabrikalarda çalışarak kazanmaya başlamışlardır. Kadın ve erkek, hayatlarını kazanabilmek için ailelerine giderek daha az bağımlı hale gelince, boşanmaların sayısında da artışlar görülmeye başlamıştır. 1900 ile 1920'de her bin çiftten dördü boşanırken, 1920'de bu oran sekize yükselmiştir (102).

1970'lerin sonu ile 1980'lerin başı aynı zamanda yeni hayat (yaşantı) biçimlerinin en çok araştırıldığı dönemdir. 1970'lerde bir çok çift nikahlanmadan bir arada yaşamaya başlamıştır. Nikah işlemine gerek duyulmadan birlikte yaşamayı seçenlerin sayısının hızla arttığı dikkati çekmektedir. (103)

2) İngiltere:

İngiltere bugün, boşanma oranı en yüksek Batı ülkelerinden biridir. Özellikle 1970'lerden sonra boşanma oranında büyük bir artış olmuştur. Boşanma oranı 1970'lerde binde 6'dan, iki katı olan binde 12'ye çıkmıştır. 1980'lerde ise aşağı

---

(102) Aile Politikaları; a.g.e.; s. 165

(103) Aynı eser, s.166

yukarı aynı seviyede kalmıştır. 1980'lerde takriben her sene 150 bin çift boşanırken 150 bin civarında onaltı yaşının altındaki çocuk anne ve babalarının boşanmalarına tanık olmuşlardır. Resmi tahminlere göre 1980'lerin ortasında görülen boşanma oranı aynı hızla devam ettiği takdirde evliliklerin % 37'si mahkemede son bulacak ve bundan 16 yaşının altındaki her 5 çocuktan biri etkilenecektir. (104)

Tablo 2 İngiltere'de 1951 yılından 1987 yılına kadar boşanma sayısı ve oranı

	1951	1961	1971	1981	1985	1986	1987
Boşanma							
Sayısı (bin)	29	25	74	146	160	154	151
Boşanma	2.6	2.1	5.9	11.9	13.4	12.7	12.7
Oranı							

Kaynak: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Politikaları, Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması, Ankara, 1991 s. 192

3) Fransa: Fransa'daki aile yapısına baktığımızda tek ebeveynli aile tipinin oldukça yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Tek ebeveynli aile tipi, bir yada birden fazla çocuğu ile birlikte yaşayan anne veya babanın tek başına aile reisliği yaptığı durumdur. Fransa'da eldeki son rakamlara göre bu aileler toplam ailelerin % 6'sından biraz daha fazlasını meydana getirmektedir. Bir başka deyişle, 900 bin kadar yetişkin ve 1 milyon 200 bin kadar 18 yaşın altında çocuk bu tip aile üyesidir. Özellikle büyük kentlerde yaşayan bu tip aileler genellikle tek çocuklu olup, bu ailelerin % 80 kadarında "aile reisi" genellikle boşanmış bir kadındır. (105)

(104) Aile Politikaları, a.g.e., s. 191

(105) Aynı eser, s. 62

4) Japonya: Geleneksel Japon hayatında boşanma oranı zaten yüksektir. Çünkü, kadın sadece eşini değil, eşinin akrabasını dahi memnun edemezse, hemen geri gönderilirdi. Bu sebeple, sanayileşme ve kentleşme ile boşanma oranında batıda artarken, Japonya'da bunun düştüğü görülür (106). Sebebi, modern evliliklerin daha çok karı koca birliği, dayanışması ve sevgi üzerine kurulmalarındandır. Ayrıca 1898'de çıkarılan medeni kanun da boşanmaları güçleştirmiştir. Bu nedenlerden dolayı Japonya'da önceleri çok yüksek oranda olan boşanma sayıları belli bir düzene oturarak, boşanma eğrisi sabitleşmeye başlamıştır. (107)

5) Yunanistan: 1980 yılında tüm Yunanistan'da 6.984 boşanma olayı görülmüştür. Bu rakam boşanmada artışların gözlemlendiği 1980'e kadar oldukça kararlı bir seyir göstermiş ve 1987'de 8.830 boşanma olayı kaydedilmiştir ki bu dönem % 32'lik bir artışı ifade etmektedir. Bu artış büyük ölçüde 1983'te çıkarılan Yeni Aile Kanununun gereğince, karşılıklı rıza ile boşanmaya izin verilmesinden kaynaklanmış olabilir. (108)

6) S.S.C.B. : Devrimden hemen sonra bolşevikler çalışma kanunlarıyla birlikte aile hukukunda öncelikli olarak ele almışlardır. 1917 yılındaki düzenlemelerle evli eşlerden ikisi veya birinin mahalli mahkemelere başvurmasıyla evliliklerin geçersiz hale geleceği belirtilmiştir. Boşanma konusunda eşlerden ikisinin de mutabakatı olduğu hallerde boşanma müracaatı doğrudan evlendirme bürolarına yapılabilmektedir. Boşanma konusunda tarafların mutabakatı olmadığı durumlarda ise, hem diğer eşin arzusu yerine getirilmeye , hem de diğer eşin hakları korunmaya çalışılmaktadır. Boşanma talebindeki eş büroya başvuruyu takip eden 3 gün içinde diğer eşi posta vasıtasıyla; yada gazete ilanı ile haberdar etmelidir. Boşanmanın gerçekleşmesi halinde çocukların velayetine ve diğer eşin öde-

---

(106) Aile Politikaları, a.g.e., s. 128

(107) Şirvancı, L.; a.g.e., s. 7

(108) Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası, Ankara, 1991, s. 97

yeceği nafakaya mahkemeler karar verecektir. Görüldüğü gibi, Hıristiyanlıkta kiliseler tarafında mücade edilmeyen, fakat sosyal bir vakia olan boşanma hakkı komünist Rusya'da çok kolaylaşmıştır (109). 1944 yılında yapılan düzenlemeler ise boşanmaları oldukça zorlaştırıcı bir mahiyet taşımaktadır. Bu düzenlemelerle SSCB'deki boşanma oranları oldukça düşmüş gibi görünmekle beraber, boşanmak isteyen fakat boşanmanın zorluğu nedeniyle buna teşebbüs etmeyen, ayrı yaşayan ve resmen evli olduğu için başka bir evlilik yapamayan insanlarda ortaya çıkmıştır. Bazı çiftler de, ileride boşanmak istediği takdirde boşanmanın güç olacağı endişesiyle evlenmeden bir arada yaşamayı tercih etmiştir.

1955 yılında yapılan ve boşanmaları biraz daha kolaylaştıran bazı değişikliklerde, 1944'deki düzenlemelerin getirdiği problemleri çözememiştir. Boşanma işlemleri hâlâ çok pahalı ve karmaşık olduğundan eşinden ayrı yaşayıp başka biriyle evlenmek isteyen bazı çiftler gayri-resmi olarak fiilen beraber yaşamayı tercih etmektedirler. (110)

Boşanmayı düzenleyen kanunda 1966 yılında yeniden bir düzenleme yapılmıştır. Halen geçerli olan bu değişikliklerle evliliğin fiilen bulunmaması ve barışmanın mümkün olamayacağıın isbatı boşanma için yeterli sebep teşkil etmektedir. Boşanma işlemleri hem basitleştirilmiş, hem de mahkeme harçları makul bir düzeye indirilmiştir. Bu şekilde, yapılan boşanma taleplerinin % 96'sı olumlu sonuçlanmıştır. Yeniden düzenlemelerden hemen sonra boşanma oranı 1965'de % 1.56'dan 1966'da % 2.8'e çıkmıştır. (111)

B. Arap Ülkelerinde Boşanma: (İslâm) Arap ülkelerinde boşanmaların çoğu evliliğin ilk yıllarında meydana gelmektedir. Bu ülkelerde evlilik büyüklerin tekelinde, boşanma ise erkeğin tekelindedir. Kadının hiçbir hakkı yoktur. Kadın yal-

---

(109) Aile Politikaları, a.g.e., s. 20

(110) Aynı eser, s. 20

(111) Aynı eser, s. 20

nız ev işleri ve çocuklarla meşguldür. Boşanma halinde çocukları babalara bırakılmak zorundadır. (112)

Tunus'da Burgiba döneminde, çok eşliliğin kölelik gibi yakın bir gelecekte insanların çoğu tarafından istenmeyeceğini ve Kuran'ın önerdiği ideal evlilik biçiminin tek eşli olduğu üzerinde durulmuştur. Tunus'taki bu gelişmeler diğer ülkeler tarafından hemen izleyici bulmamıştır. Örneğin, 1951 yılında Ürdün ve 1958 yılında Morrokko aile hukukunda farklı gelişmeler olmuştur. Karısı kendisini boşamak üzere mahkemeye başvuran erkek hemen ikinci eş alabilmektedir. Bu durumun tersi 1959 Irak, 1979 Mısır reformlarında vardır. Erkeğin ikinci bir eş alması halinde ilk eş boşanma talebinde bulunma hakkına sahiptir. (113).

Mısırdaki aile reformunun en önemli değişikliği (motivasyonu) Kuran'daki kadına ait hükümlerdir. Kadının toplum içindeki konumu ve haklarının savunulması yolunda atılan adımlar en çok boşanma konusunda önem kazanmaktadır. Mısır'da kadının boşanma talebinde bulunabilmesi için dört hüküm vardır.

- 1) Aileyi geçindirmede ki yetersizliği,
- 2) Tehlikeli veya bulaşıcı bir hastalığı taşıma,
- 3) Evi terk etme veya ayrı yaşama
- 4) Kötü muamelede bulunma.

Kadın kocasının yukarıdaki dört durumdan birine dayanarak boşanma hakkına sahiptir. Reformun amacı kadını ve özellikle aile kurumunu korumaya yöneliktir. Mısır'da geliştirilen bu reform, çocuk evliliklerini sınırlandırmak ve kadının boşanma hakkını savunabileceği alanları arttırmak yolunda gelişmiştir.

---

(112) Şirvancı, L.; a.g.e., s.9

(113) Aile Politikaları, a.g.e., s. 298

Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Müslüman Ülkelerde çok eşliliğin sınırlandırılması ve boşanmaya ilişkin reformlar, Mısır örnek alınarak geliştirilmiştir. (114)

Özetle; bu bölümde çeşitli ülkelerdeki boşanma oranları üzerinde durduk ve bazı ülkelerdeki boşanma durumlarını açıklamaya çalıştık. Bu ülkelerden özellikle Avrupa Ülkelerinde, Amerika'da evlilik oranlarında düşüş; boşanmaların, birarada nikahsız yaşama ve gayri meşru çocukların ve tek ebeveynli hanelerin artışı, bir yandan kadının toplum ve işgücü içindeki konumunu yeniden sorgulamaya yolaçarken, öte yandan da, ahlâki dejenerasyon konusu bazı çevreleri ciddi kaygılara sevketmektedir.

---

(114) Aile Politikaları, a.g.e., s. 257

V. Türkiye'de Boşanma

Türkiye'de boşanmaları Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olarak iki bölümde incelemekte yarar vardır.

A) Genel Olarak Osmanlı Devleti Döneminde Boşanmalar ve Cumhuriyet Dönemi Sonrası Boşanmalar:

Şeriatın hâkim olduğu bu dönemde, geleneğe göre erkek birden çok kadınla evlenebiliyordu. Erkek karısını kolayca boşama hakkına sahipti. Karşılaştırma yapabilmek için boşanma istatistiklerine ihtiyaç vardır, fakat bu döneme ait hiçbir boşanma istatistiğine rastlanmamıştır (115). Zaten Medeni Kanundan önceki hukukumuzda boşanmalar kocanın aruzuna bağlı ve onu yektisinde olduğu ve erkeğin birden çok kadınla evlenmesi imkânı bulunduğu için, devletin bir evlenme ve boşanma istatistiği tutmasına da imkan yoktu.

Burada 1930 yılından başlayarak 1941'e değin on iki yıllık boşanma sayısı verilecektir. Bununla beraber, Ülkemizin küçük kasaba ve köylerinde eski yönteme göre imam nikâhı ile yapılan evlenmelerin medenî nikâhla yapılanlardan daha çok olduğu, böyle evliliklerde meydana gelen boşanmalar da, doğal olarak istatistiklere geçmediğinden, aşağıda sunulan istatistik, ülkedeki gerçek boşanma sayısını yansıtmaktan uzaktır.

1930	2127
1931	2475
1932	2004
1933	2113

---

(115) Arkun, N.; Türkiye'de Evlenme ve Boşanmalar, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 35

1934	2471
1935	2357
1936	2415
1937	2699
1938	2485
1939	3863
1940	4027
1941	4028

Bu çizelge gösteriyor ki, Türkiye'de resmî nikâhla yapılan evliliklerde 1930 yılında 2127 olan boşanma sayısı 1941'de 4028'e çıkmıştır. Yani boşanmalar 12 yılda hemen hemen iki kat artmıştır. Nisbi ölçeklerde ise daha çok artmıştır. (116) Devlet İstatistik Enstitüsü'nce her yıl yayınlanan "Boşanma İstatistikleri" çizelgelerinden alınan 1971 ve 1972 yıllarına ait rakamlar ise şöyledir;

1971	11022
1972	10066

Buna göre 1930 yıllarında aşağı yukarı 2000 olan boşanma sayısı, 1971 yılında 11000'e ulaşmış ve böylece hemen hemen altı katına yaklaşmıştır. (116)a

Türkiye'de boşanmalar; refah içinde bulunmak, hayat şartlarının ağırlaşması, anlaşmazlık, namus anlayışlarının farklılaşması, çocuklarla ilgili zıt fikirler, kumalık, yurt dışında çalışma gibi sebepler yüzünden görülmektedir. Ülkemizde boşanma istatistiklerindeki gelişmeler çözümlenmediğini ortaya koymamaktadır.

(116) Velidedeoğlu, H.V.; a.g.e., s. 273

(116)a Aynı eser, s. 273

Boşanma oranı Türkiye'de onbinde 3.7 iken İngiltere'de 30.1'dir. (1980 yılı itibarıyla)(117)

Türkiye'de boşanmalar, batı ülkelerinden de, komşu ülkelerden de azdır. Bunun en önemli nedeni; Türkiye'de dini ve ailevi bağların sağlamlığı ve geleneklere bağlılık yanında, kırsal kesimde dini nikahla meydana gelen evliliklerin çözülmesinin istatistiklere yansımamasıdır.

Demografik göstergelerden biri olan boşanma oranlarının tarihsel trendi incelendiğinde; 1955-1960 döneminde en yüksek düzeyine ulaşan ve daha sonra azalan, hatta son beş yılda pek değişmeyen bir yapı oluşturduğu gözlenmektedir. Ancak, 1988 yılında yürürlüğe giren 3444 sayılı kanunun boşanmalara getirdiği kolaylık nedeni ile, boşanma olaylarında bir artış meydana gelmiştir. (118)

---

(117) Erkal, M.E.; İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara, 1990 s. 74

(118) DİE-Boşanma İstatistikleri, Yayın No: 1448, Ankara, 1991, s. III.

Tablo3: Yıllara göre boşamalar ve oranları

Yıl	Boşanma Sayısı	Boşanma Oranı %0.
1958	11294	0.43
1959	11099	0.42
1960	11072	0.40
1961	10406	0.37
1962	10928	0.38
1963	11273	0.38
1964	11423	0.38
1965	12235	0.39
1966	11130	0.35
1967	11244	0.34
1968	11255	0.34
1969	10807	0.31
1970	9568	0.27
1971	11026	0.30
1972	10066	0.27
1973	10737	0.28
1974	11547	0.30
1975	12926	0.32
1976	14732	0.36
1977	13426	0.32
1978	14741	0.35
1979	14540	0.33
1980	15901	0.36
1981	15406	0.34
1982	17103	0.37
1983	17475	0.37
1984	16987	0.35
1985	18571	0.37
1986	18774	0.36
1987	18305	0.35
1988	22513	0.41
1989	25376	0.46
1990	25712	0.46

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü. Boşanma İstatistikleri. 1990, Yayın No: 1515, Ankara, 1991 s. 1

B. Yıllara Göre Boşanma Nedenleri:

Türkiye'de boşanmaların en önemli nedeni geçimsizliktir. Yıllardan yıla bu neden giderek artmaktadır. Boşanma nedeni olarak ikinci ve üçüncü sırada terk ve zina gelmektedir. Boşanmaların % 91.9'u geçimsizlik, % 3.7'si terk, % 1.3'ü zina nedenlerine bağlanmaktadır. Diğer nedenlerin toplamı % 3.1. dir (119). Boşanma nedenlerinden olan zina'dan dolayı boşanma 1970-1982 arasında yüzde yüzü aşmıştır. (120)

Geçimsizlik ve zinadan dolayı boşanmalardaki artış şu şekilde izah edilebilir; Şehirlerin büyümesi, sanayi merkezlerinin meydana gelmesi, köylerden şehirlere büyük göçler olması ile meydana gelen sosyal yapıdaki değişiklikler, aile yapısını da hızla değiştirmektedir. Şehirlere yığılma, gecekonduların hızla artmasına yol açarken, bu durum, çeşitli meseleler yanında aile problemleri de yaratmıştır. Köydeki çevrenin kontrol edici baskısından kurtulmuş, özenilen, gıpta edilen, taklit edilmeye çalışılan sinema, tiyatro gibi tesirli vasıtaların yaydığı ve sosyal temaslarla yakından izlenebilen moda cerayınları, onu da ister istemez sarsmaktadır. Boğazından kesme, evinde perişan bir hayat yaşama pahasına buna ayak uydurmak zorundadır. İktisatçıların ve sosyologların, "göstermelik tüketim", "gösteriş harcamaları" dedikleri davranışlar, aileler ve şahıslar arasında bir gösteriş yarışına yol açmaktadır. Bunu karşılayamayan aile reisleri, karısının ve çocuklarının serzeniş ve sitemlerine uğramaktadır. Bu yüzden boşanmalar olmakta, birçok aile reisi, sıkıntılara düşmektedir (121). Ayrıca enflasyonun ahlâkî değerleri aşındırması, can ve mal güvenliğinin zedelenmesi, geleneksel yapı ile mo-

(119) Boşanma İstatistikleri, 1989, s. VIII.

(120) Erkal, M.E.; a.g.e., s. 74

(121) Eröz, M.; a.g.e., s. 46

dern yapının ahenk sağlayamaması, aile içi otorite sisteminin değişmesi, müs tehcen yayınlar şuuraltı ve iç güdüleriyle ferdi harekete zorlamaktadır. (122)

Sebepler itibariyle boşanma olaylarına yıllara göre dağılımları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4: Yıllara göre boşanma nedenleri:

Yıl	Zina	Cana kast ve pek fena muamele	cürüm haysiyet	Terk	Akıl hast.	Geçimsizlik	Diğer
1980	439	64	101	1116	69	13930	181
1981	488	52	114	1027	223	13233	266
1982	1715	97	170	1072	82	13708	259
1983	444	57	137	1118	102	15417	200
1984	504	70	159	1181	83	14762	228
1985	609	65	158	1170	85	16203	281
1986	503	54	161	1136	77	16594	249
1987	415	53	127	1186	56	16250	218
1988	421	65	128	1137	89	20313	360
1989	335	37	98	950	95	23311	550
1990	332	58	82	995	92	23416	737

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistikleri, 1990, s.9

Tablodan da görüldüğü gibi geçimsizlik nedeniyle boşanma 1. sırayı almakta, terk nedeniyle boşanma ikinci sırada ve zina nedeni üçüncü sırada yer almaktadır. Zina nedeniyle boşanma sayısı 1981 ile 1982 arasında 488'den 1715'e çıkmıştır. Daha sonrada düşüş görülmektedir.

(122) Erkal, M.E. a.g.e., s. 73

C. Yıl ve Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Boşanmalar

Boşanma olaylarının hemen hemen yarısı çocuksuz ailelerde görülmektedir. Tablo da Boşanmış çiftlerin sahip olduğu çocuk sayılarının dağılımı şöyledir. Çocuksuz çiftlerin oranı % 47.3, bir çocuğa sahip olanların oranı % 22.5, iki çocuklu olanların oranı % 16.4, üç çocuklu olanların oranı ise % 6.3'dür. Ayrıca boşanmaların % 48.1 olasılıkla evliliğin ilk beş yılında meydana gelmektedir. (123).

Tablo 5: Yıl ve çocuk sayısına göre boşanmalar

Yıl	Çocuk Sayısı							
	Toplam	Çocuksuz	1	2	3	4	5	6+
1980	15901	7268	3735	2384	1270	656	298	287
1981	15406	7091	3735	2393	1159	539	248	240
1982	17103	8524	4005	2455	1146	508	265	200
1983	17475	8270	4391	2719	1136	546	200	213
1984	16987	8109	4167	2584	1170	523	225	209
1985	18571	8564	4559	3065	1335	598	247	203
1986	18774	8586	4626	3002	1346	656	285	273
1987	18305	8237	4446	2994	1387	673	291	277
1988	22513	9656	5406	3995	1866	853	375	362
1989	25376	12012	5706	4152	1914	902	370	320
1990	25712	11207	5859	4505	2199	1090	465	387

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistikleri 1990 s. 12

(123) Boşanma İstatistikleri, a.g.e., s. 11

Tablodan da açıkca anlaşılacağı üzere ülkemizde, evlilerde çocuk sayısı fazla olduğu oranda, boşanmalar azalmaktadır.

D. Yıl ve Evlilik Süresine Göre Boşanmalar

Boşanma olayları evliliğin süresi itibarıyla incelenecek olursa, Ülkemizde boşanmalar % 48.1 olasılıkla evliliğin ilk beş yılı içinde meydana gelmektedir (124). Meselâ Avrupa ülkeleri arasında boşanmaların büyük kısmı 5-10 yıllık evliler arasında meydana geldiği halde, Amerika Birleşik Devletlerinde boşanmalar daha ziyade 1-5 yıllık evliler arasında görülmektedir. (125)

Aşağıdaki tabloda; boşanma istatistiklerimiz, evliliklerin süresi ve boşama durumlarının 1980-1989 yılları arasındaki dağılımı görülmektedir.

Tablo 6: Yıl ve evlilik süresine göre boşanmalar

Yıl	Evlilik Süresi(yıl)										Bilinmeyen
	Toplam	-1	1	2	3	4	5	6-10	11-15	16+	
1980	15901	371	1606	1808	1472	1306	1093	3768	1713	2545	219
1981	15406	353	1502	1822	1581	1253	1066	3569	1765	2492	3
1982	17103	395	1680	1875	1649	1477	1107	3748	1800	3262	110
1983	17475	255	1588	2132	1850	1440	1452	3979	1917	2862	-
1984	16987	340	1536	1862	1778	1753	1247	3934	2021	2516	-
1985	18571	437	1681	1847	1702	1642	1593	4368	2200	3101	-
1986	18774	410	1851	1940	1728	1564	1352	4702	2241	2986	-
1987	18305	458	1851	1940	1728	1564	1352	4702	2241	2986	-
1988	22513	487	2242	2397	2083	1674	1424	5501	2828	3877	-
1989	25376	528	2782	2972	2418	1879	1633	6081	3523	3560	-
1990	25712	668	2692	2893	2244	1969	1715	5894	3228	4409	-

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistikleri, 1990, s. 12

(124) Boşanma İstatistikleri, a.g.e., 12

(125) Cillov, H.; "Türkiye'de Evlenme ve Boşanmaların Seyri". Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları-4 Ankara, 1990, 65-90

E. İllere Göre Boşanmalar:

Boşanmaların bölgeler ve illere göre dağılımına baktığımızda; Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki belirgin gelişmişlik farkı boşanma oranlarına yansımaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı ve Siirt gibi illerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri düşüktür. Bu iller Türkiye'de boşanma oranlarının en düşük olduğu kentlerdir. Buna karşılık İstanbul, İzmir ve Ankara illeri ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde olup, yüksek boşanma oranlarını yansıtmaktadırlar (126). Aşağıdaki tabloda boşanmaların illere göre dağılımı gösterilmiştir.

---

(126) Tepe, H.; a.g.e., s. 96

Tablo 7: İllere göre boşanmalar

İller	1983	1989	İller	1983	1989
01- Adana	400	615	34 İstanbul	4148	4944
02-Adıyaman	47	132	35- İzmir	3115	2975
03-Afyon	160	408	36. Kars	70	181
04-Ağrı	12	12	37-Kastamonu	95	129
05-Amasya	81	135	38. Kayseri	178	276
06-Ankara	1405	1953	39- Kırklareli	108	111
07-Antalya	204	611	40-Kırşehir	77	284
08-Artvin	43	65	41-Kocaeli	205	252
09-Aydın	256	421	42- Konya	414	871
10-Balıkesir	418	601	43-Kütahya	135	223
11-Bilecik	43	69	44-Malatya	61	83
12- Bingöl	18	17	45-Manisa	419	641
13-Bitlis	8	9	46-K. Maraş	137	294
14-Bolu	130	214	47-Mardin	47	49
15-Burdur	82	198	48-Muğla	149	248
16-Bursa	419	746	49-Muş	16	14
17-Çanakkale	217	190	50-Nevşehir	108	200
18-Çankırı	34	101	51-Niğde	59	121
19-Çorum	166	278	52-Ordu	229	299
20-Denizli	294	443	53-Rize	45	49
21-Diyarbakır	44	56	54-Sakarya	180	246
22-Edirne	113	157	55-Samsun	180	591
23-Elazığ	65	155	56-Siirt	23	34
24-Erzincan	47	92	57-Sinop	89	281
25-Erzurum	51	86	58-Sivas	153	281
26-Eskişehir	267	475	59-Tekirdağ	101	142
27-Gaziantep	309	519	60-Tokat	138	172
28-Giresun	182	295	61-Trabzon	147	199
29-Gümüşhane	33	54	62-Tunceli	27	42
30-Hakkari	8	1	63-Şanlıurfa	111	89
31-Hatay	136	284	64-Uşak	106	253
32-Isparta	121	236	65-Van	18	29
33-İçel	235	495	66-Yozgat	98	223
			67-Zonguldak	241	450

Kaynak: DİE Boşanma İstatistikleri 1990: s. 2

Bu tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye'de boşanmaların en yaygın olduğu illerin başında 1989 yılında 4944 boşanma olayı ile İstanbul gelmektedir. İstanbul'un ilçelerinden olan Kadıköy'de boşanma oranı % 27'dir (127). Bunu sırasıyla İzmir (1990 yılında 2975 boşanma olayı) Ankara, (1953 boşanma olayı) Konya (871 boşanma olayı) Bursa (746) boşanma olayı ile) izlemektedir. (128)

F. Davayı Açan Tarafa Göre Boşanmalar

Boşanma olaylarına iller itibarıyla baktıktan sonra, boşanma anında şehirde veya köyde oturmakta olanların istatistiklerine baktığımızda; şehirde oturupta boşananların sayılarının daha çok olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Daimi ikametgah, davayı açan taraf.

Daimi ikametgah ve davayı açan taraf	Kadın	Erkek	Şehir/Köy
Şehir	11.817	8.274	20.091
Köy	2.630	2.991	5.621
Toplam	14.447	11.265	25.712

Kaynak: DİE Boşanma istatistiği. 1990. s.18

Tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye genelindeki şehirlerde boşanma sayısı 20091 (oranı % 79) köylerde ise boşanma sayısı 5621 (oranı % 21)dir. Diğer bir ilgi çekici noktada, boşanma davasını kadınlar daha çok açmaktadır. 1990 yılında şehirde yaşayan ve boşanma davası açan kadınların sayısı 11.817, boşanma davası açan erkeklerin sayısı 8274'dir. Köyde oturan ve boşanma davası açan kadınların sayısı 2630, erkeklerin sayısı ise 2991'dir.

G. Erkek ve Kadının Karşılıklı Yaşlarına Göre Boşanmalar

Boşanma olaylarında eşlerin karşılıklı yaşlarının kısmen etkili olduğu şüphesizdir.

(127) Türkiye Gazetesi, 10 Kasım 1991 Pazartesi, s. 1

(128) Boşanma İstatistiği, 1990, a.g.e., s. 18

sizdir. Bu bakımdan boşanmalarda, eşlerin yaşları arasındaki ilişkinin araştırılması uygundur. Şimdiye kadar yapılan tetkikler, erkeklerde 25-35 yaş ve kadınlarda 20-30 yaşları arasında boşanma olaylarını arttığını göstermektedir (129). Aşağıda verilen tabloda 1990 yılına ait boşanmalarda eşlerin karşılıklı yaşları gösterilmiştir.

Tablo 9: Cinsiyet ve yaş gruplarına göre boşanmalar

Yıl:1990	Yaş Grubu										
	Toplam	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60+
Erkek	25712	252	2802	5892	5666	3961	2602	1628	1038	801	1070
Kadın	25712	100	5272	6192	4686	3077	1800	1078	751	556	700

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistiği, 1990, s. 10

Bu tablo gözden geçirilecek olursa, boşanma olaylarına erkeklerden daha ziyade 25-35 yaşlarında (oranı % 44) rastlanıldığı, kadınlarda ise 20-30 yaş gruplarında (oranı % 44) rastlanıldığı ortaya çıkmaktadır.

H. Eşlerin Karşılıklı Eğitim Durumuna Göre Boşanmalar

Boşanma gibi sosyal olayların eğitim durumu ile az çok ilgili bulunduğu bilinmektedir. Bu hususun tesbiti sosyal ve kültürel bazı münasebet ve temayüllerin anlaşılmasına yardım edecektir. Genellikle kültür seviyesi yüksek olan memleketlerde, boşanmaların az olacağı düşünülür. Fakat zamanımızda maalesef boşanma gibi tavsiye edilmeyen sosyal ahenksizliğin aydın zümre içinde yayıldığı gözlenmektedir. Türkiye'de yayınlanan boşanma istatistikleri, erkek ve kadının eğitim durumlarında vermektedir. 1990 yılı boşanma istatistiğinde erkek ve kadının karşılıklı tahsil durumları gözden geçirilecek olursa, bizdeki durumun biraz farklılık arzettiği görülür. (129)

(129) Cillov. H.; a.g.m., s. 83

Tablo 10: Cinsiyet ve öğrenim durumuna göre boşanmalar

Öğrenim Durumu										
Yıl	Genel topia	Okuma	Okuma	Biröğrenim kurumundan mezun olmayanlar	Toplam	Okul bitirenler				
		Yazma bilmeyenler	Yazma bilen. toplamı			İlk	Orta	Lise ve dengi	Yüksek okul ve fakülte	Bil.
Erkek	25712	416	25296	1193	24103	12606	5898	4628	971	-
Kadın	25712	1274	24438	1945	22493	13929	5026	3009	529	-

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistiği, 1990, s. 19

Türkiye'de erkekte ve kadında boşanmaların yaklaşık % 50'sini ilkökul mezunları oluştururken, eğitim seviyesi yükseldikçe bu oranın azaldığı görülmektedir. Yüksek okul mezunu erkeklerin boşanma oranı % 3 iken bu oran kadınlarda % 2'dir.

Genel olarak kadınların eğitim düzeyleri erkeklere kıyasla düşüktür. Meselâ 1950 yılında memleketimizde erkeklerin sadece % 52.5'i okuma yazma bilmediği halde kadınların % 79.4'ü bilmemektedir. 1955 yılında okuma yazma bilmeyen erkeklerin nisbeti % 43.6 ya kadınların nispeti % 75.6 ya gerilemiştir (130). 1988 nüfus araştırmasına göre okur-yazar olmayan erkeklerin oranı % 24.87 kadınların ise % 42.38 dir. (131)

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı erkeklerinkinden yüksektir.

I. Karşılıklı Meslek Gruplarına Göre Boşanmalar

Ülkemizde kaydedilen boşanmalarda, çiftlerin mesleklerinin tesbit edilmiş olması, boşanma olayları ile mesleklerin karşılıklı münasebetlerinin ortaya koymaktadır. Ancak hemen şunu ifade edelim ki, belirli mesleklerin doğrudan doğruya boşanmalara yol açtığını sanmak doğru olmaz. Bazı mesleklerde bulunan kimselerin belirli bir tahsil ve kültür seviyesine lüzum göstermemesi, bu meslek grubunda kaydedilen boşanma olaylarının yaygınlığına sebep olduğu düşünülebilir. En son boşanma istatistiklerimizde çiftlerin meslekleri itibariyle boşanma olaylarına ait istatistikler yer almıştır. Bu istatistikler muhtelif meslek gruplarındaki boşanma olaylarının yönünün ve seyrinin gözden geçirilmesine imkân vermektedir. (132)

(130) Cillov, H.; a.g.m., s. 87

(131) DİE-Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Ankara, 1990, s.30

(132) Cillov, H.; a.g.m., s. 88

Tablo 11: Karşılıklı meslek gruplarına göre boşanmalar

Erkeğin Mesleği	Kadının Mesleği								
	Toplam	İlmi ve teknik elemanlar Serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	Müşebbisler direktörler üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve Satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı balıkçı ve avcılar	Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar	Diğer (ev kadını, emekli, irat sahibi, öğrenci)
Toplam	25712	458	7	1225	81	79	28	1665	21862
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	880	260	4	135	7	4	25	-	445
Müşebbisler, direktörler, üst kademe yöneticileri	77	10	1	10	-	-	-	1	55
İdari personel ve benzeri çalışanlar	2353	41	1	723	8	4	-	162	1414
Ticaret ve satış personeli	2656	45	71	41	12	4	68	2415	
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	447	8	1	11	5	12	-	25	385
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	4522	3	-	7	2	3	18	26	4463
Tarımdışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar	12504	55	-	221	15	37	5	1298	10873
Diğer (Emekli, irat sahibi, öğrenci)	1937	36	-	47	3	7	1	60	1783

Kaynak: DİE-Boşanma İstatistiği, 1990, s. 23

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, erkeklerde en yüksek boşanma oranı, tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlarda (% 47) görülürken, kadınlarda da aynı şekilde tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlarda görülmektedir (% 6)

Erkeklerde ve kadınlarda boşanma oranı en düşük meslek grubu ise; müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileridir. Kadınlara bu oran % 0.09 iken, erkeklerde % 00.5 dir.

1985 yılı itibariyle, 12 ve daha ileri yaştaki kadın nüfusun % 80.85'i ücretsiz aile işçisi statüsündedir. Kadınların % 14.31'i ücretli olarak, % 4.68'i kendi hesabına çalışmaktadır. Yalnızca % 4.68'i işveren statüsündedir. (133)

SONUÇ: Boşanma, evlilik kadar eski bir kurumdur. Belli bir kültür düzeyine ulaşmış ve evliliği sosyal bir müesese olarak kabul etmiş toplumlarda boşanma hakkı ancak yasa ve geleneklerle kısıtlanmış, fakat boşanma hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır.

Türkiye'de boşanmalar, batı ülkelerinden, komşu ülkelere de azdır. Bunun en önemli nedeni; Türkiye'de dini ve ailevi bağların sağlamlığı ve geleneklere bağlılık yanında, kırsal kesimde dini nikahla meydana gelen evliliklerin çözülmesinin istatistiklere yansımamasıdır.

1. Ülkemizdeki boşanmaların özellikleri:

a) Türkiye'de boşanmaların en önemli nedeni geçimsizliktir. Yılda bu neden giderek artmaktadır. Boşanma nedeni olarak ikinci ve üçüncü sırada terk ve zina gelmektedir. Boşanmaların % 91.9 geçimsizlik, % 37.7 terk, % 1.3 zina nedenlerine bağlanmaktadır, diğer nedenlerin toplamı % 3.1'dir.

b) Boşanma olaylarının hemen hemen yarısının çocuksuz ailelerde görülmesi

---

(133) DİE-Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1990, s. 120

bizde de çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğunu gösterir.

c) Boşanma olaylarının hemen hemen yarısında erkek 25-35, kadın ise 20-30 yaşları arasında bulunmaktadır. Türkiye'de boşananların % 48.1 olasılıkla evliliğin ilk 5 yılı içinde meydana geldiği dikkate alınır, kadın yaş grubundaki küçüklük aslında kadının evlenme yaşınının düşük olmasından ileri gelmektedir. Ayrıca boşanan çiftlerin çoğunda erkeğin yaşı daha büyüktür. Ancak, % 16.9 kadar boşanma olayında kadının daha yaşlı olduğu görülmektedir. Boşanan çiftlerin % 76.0'nun ikametgahı şehirdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BOŞANMALARIN SONUÇLARI
VE
AİLE FERTLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

I. Genel Olarak Boşanmaların Tüm Aile Fertleri Üzerindeki Etkilerine Kısa Bir Bakış

Boşanma; toplum, din ve yasa açısından, aileyi meydana getiren karı kocanın birbirinden ayrılmasıdır. (134)

Boşanma hukukî açıdan ele alındığında, çeşitli hukukî sonuçları da beraberinde getiren, ama temelde karı kocalık durumunun son bulması anlamını taşıyan bir olgudur. (135)

Boşanma fertleri ve çevrelerini ilgilendirdiği kadar doğurduğu sonuçlar itibarıyla devletide ilgilendirir. Bir toplumda boşanma sayısının fazla olması toplumun canlılığını kaybetmesine yol açar. Aile fertleri arasında bağın gevşemesi ve kaybolması ailenin mutsuzluğunun işaretidir. Halbuki, bir toplumda mutlu ailelerin varlığı; ekonomik , sosyal ve kültürel kalkımının bir ifadesidir. (136)

Boşanma konusunu bir birey, bir de toplum açısından incelemekte yarar vardır . Birey evliliğinde bekledikleri bulamaz ve evliliğinin devamında yarar görmezse boşanma isteğinde bulunabilir. Toplumsal değerler ise ailenin devamını sağlayacak, onu toplumsal bir kurum olarak koruyacak önlemleri alır. Toplum, kişilerin ailede dengeli, uyumlu ve mutlu ilişkiler kurmasını ister, fakat kişisel beklentilerden çok toplumsal beklentilere öncelik ve ağırlık verir. Ailenin çözülmesini güçleştirici kurallar koyar ve ailenin varlığını korumaya çalışır. (137)

---

(134) Özcan, K.; a.g.e., s. 76

(135) Kaynaroğlu, N.; Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin Altı Yaş Grubu Çocuklarındaki Psiko-Sosyal Özelliklerin İncelenmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1984. s. 7

(136) Özkan, Z.; Türkiye'de Boşanmaların Sebep ve Sonuçları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İ.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1989, s.40

(137) Bilen, M.; a.g.e., s. 183

Aile kurumunu olumlu veya olumsuz olarak etkileyen birçok faktör vardır. Eşlerin akrabaları, arkadaşları, sosyal etkinlikler, çocuklar, toplumdaki sosyal ve ekonomik krizler, kişilik farklılıkları, ailede meydana gelen ölüm, hastalık, sakatlık gibi değişiklikler aileyi olumsuz yönde etkileyen önemli nedenlerdir. Ayrıca eşlerin evlilik öncesinde evliliğe ilişkin beklentileri de aile içindeki ilişkileri etkiler.

Ailede ortaya çıkan bu olumsuz durum ve değişimler aile birliğini temelinden sarsar ve ailenin çözülmesine neden olur. (138)

Toplumsal gelişme ve değişimle birlikte ortaya çıkan bu problemler aile yapısını da etkilemiştir. Birçok değişim ve gelişme ailede çatışmaları arttırmakta ve dolayısıyla boşanmaların da artmasına yol açmaktadır.

Ne yazık ki boşanma bugün bütün dünyada dünden daha yaygın bir hal almaktadır. Boşanma evlenmenin tersi ve üzüntü verici bir olaydır. Şunu bilmek gerekir ki boşanma bir çözüm yolu değildir. Ona daha çok vazgeçme veya olayların zorluğu karşısında kaçma da diyebiliriz. (139)

Mutsuz bir evliliği de ne pahasına olursa olsun sürdürmek ne toplum, ne eşler, ne de çocuklar için sağlıklı sayılmaz. Ne var ki, boşanmanın kolaylaştırılması da, örneklerinde görüldüğü gibi, aile trajedilerine yol açmaktadır. Boşanmak için kesin kararlar mahkemeye başvuran eşlerin, yüzde otuzunun ilamlarını almadan barışmaları gösteriyor ki, boşanma en iyi çare değildir. Problemleri birlikte çözmek yerine, sorumluluktan kaçmak için kestirme bir yol olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca boşanan eşlerin kurdukları ikinci evliliklerin de daha uzun ömürlü, daha başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin ABD'de boşanan eş-

---

(138) Arıkan, Ç.; Aygör; G. Başibölükoğlu; Y. Karaca; H. Eraslan.; "Boşanmanın Kadın ve Erkekler Üstündeki Etkileri" XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, 15-21 Ekim 1989 Mersin. Türkiye Ruh Sağlığı ve Tedavi Vakfı Yayınları. 1: 671-674, Ankara, 1989

(139) Şahinkaya, R.; Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Ankara, 1975, s. 215

lerin yüzde sekseni yeniden evlenmekte, bu ikinci evliliklerin de yüzde kırkı dağılmaktadır. (140)

Evliliğin saygın bir kurum olarak varlığını sürdürdüğü toplumlarda olumsuz nitelenen boşanma, insan hayatında önemli bir stres kaynağıdır. Yetişkin insanların karşılaştığı en sarsıcı olaylardan biri olarak boşanma kişileri bunalımlara sürükleyerek baskılar yaratabilir. Boşanmış kişilerle yapılan araştırmalar; boşanma süreci içindeki kişilerde uyku ve beslenme bozuklukları başgösterdiğini, içki ve sigara kullanımının arttığını, iş veriminin azaldığını, kendini yetersiz bulma, yalnızlık hissi ve kaygı gibi olumsuz ruh hallerinin çoğaldığını ortaya koymuştur.

Yine yapılan araştırmalarda; boşanan kişinin birçok alandaki değişikliklerle de başetmek zorunda kaldığı ileri sürülmüş ve çiftin birbirine yabancılaşması ile ilgili **duygusal boşanma**, hukuki sorunlarla ilgili **kanuni boşanma**, para ve mal sorunlarıyla ilgili **ekonomik boşanma**, çocukların velâyeti ile ilgili **ana-baba olarak boşanma**, arkadaşlıklar ve sosyal faaliyetlerde meydana gelen değişikliklerle ilgili **sosyal boşanma** ve yeniden bağımsızlık kazanarak kendini bulma sorunlarıyla ilgili **psikolojik boşanma** olarak altı ayrı boşanma olayı belirlenmiştir. Bohannon'a göre boşanmanın kişiyi karmaşaya ve kaygıya sürüklemesinin nedeni, bu altı değişimi birden içermesidir. (141)

Boşanma, eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsada, ailenin yıkımı demektir.. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla problemler bitmez. Boşanma eşleri ekonomik yönden örseler; toplumdaki durumlarını etkiler. Çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi ise çok karmaşık problemler ortaya çıkmaktadır (142). Daha sonraki bölümde boşanmanın aile fertleri üzerindeki olumsuz etkilerini detaylı olarak açıklamaya çalışacağız.

---

(140) Yörükoğlu, A.; a.g.e., s. 85

(141) Atakan, A.S.; "Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler", Psikoloji Dergisi, Cilt:6, Sayı: 21, 1987, s. 72

(142) Yörükoğlu, A.; a.g.e., s. 87

II- Erkekler Üzerindeki Etkileri

Boşanma toplumun değerleri açısından , istenmeyen bir olaydır. Bireyin boşanmak için karar vermiş olması ve toplumun tüm baskılarına rağmen, boşanmayı gerçekleştirmesi, onun artık evlilik ilişkisinden hiçbir beklentisi olmadığını gösterir. (143)

Boşanma sırasında yaşanan problemler eşlerin psiko-sosyal durumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkilenme boşanan kişilerin yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim ve gelir seviyelerine, çocuk sayısına, velayete verilen çocuk sayısına, evli kalınan süreye, boşanma sonrası geçen süreye ve boşanma nedenine göre farklı düzeylerde olmaktadır. (144)

Yapılan istatistiklere göre ülkemizde çoğunlukla kadınlarda 25-30 yaş grubunda erkeklerde 30-35 yaş grubunda boşanma oranlarının arttığı görülmüştür.

Boşanma sonrasında eşler psikolojik, ekonomik ve toplumsal yönden birçok sorunla karşı karşıya kalırlar.

Eşniden ayrılmış erkekler, eğer çocukların velâyeti anneye verilmişse, hayatta mevcut mutlulukların en büyüğü olan babalık duygusunu tatmin edememenin yıkıntısı içine girebilirler. Çocuklarından uzak kalan baba, hoşnutsuz ve umursamaz bir psikolojik yapıya bürünebilir. (145)

Erkekler boşandıktan sonra ruhi bir yalnızlığa düşebilirler. Boşanmış eşler üzerinde karşılaştırmalı olarak yapılan bir araştırmaya göre; boşanmış erkeklerde evli erkeklere göre beş kat yüksek oranda ruhi bozukluk tesbit edilmiştir. Ya

---

(143) Tezer, E.; Evli Eşler Arasındaki Çatışma davranışları: Algılama ve Doyum, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) H.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1986, s. 269.

(144) Arıkan, Ç.; a.g.e., s. 31

(145) Russel, B.; Mutluluk Yolu (Çev. Nurettin Öztürk)- Varlık Yayınları, İstanbul, 1976, s.

mutsuz evlilikler eşlerde ruhi problemler doğuruyor; yada ruhi durumu bozuk olanların evlilikleri kısa sürüyor. Aslında her iki düşünce şeklinde gerçek payı vardır. Ruhi durumları sağlıklı olmayanlar evlendiklerinde, evliliği yürütemiyor. Bu tip erkekler sonunda evlilikten yıpranmış, çökmüş olarak ortaya çıkıyorlar. (146)

Evlilik ne kadar mutsuz olursa olsun, boşanma yine de toplum içindeki erkeği korkutan bir olaydır. İleride insanı bekleyen yalnızlık karşısında boşanmaya karar vermek çok zordur. Boşanmış erkek, toplum içerisindeki yerini yeniden düzenlemek gayreti içerisine girecektir. (147)

Erkeğin toplum içindeki tutumu, boşanmanın sebebine göre de değişir. Eğer kadın reddetmiş ve boşanmada bu sebepten olmuşsa, erkeğin toplum içinde incinen grurunun onarılması zamana bağlıdır. Toplum içinde küçük düşürüldüğüne inanan erkek, reaksiyoner bir kişilik geliştirebilir. (148)

Almanya'da yapılan bir araştırmada boşanmış bir erkeğin durumu bu duruma güzel bir örnek teşkil ediyor. Erkekler itiraf etmese de, boşanma, onları da etkiliyor. Psikosomatik belirtiler yaşayan erkeklerin yanısıra, bazı araştırmalar, erkeklerin katil olmayı bile göze aldıklarını gösteriyor. 30 yıllık evliliği boyunca son derece uysal olduğu gözlenen bir koca, boşanma isteğinde bulunan karısını önce merdivenlerden itiyor, sonra da onca yıllık yuvasını ateşe veriyor. Terkedilmeyi bir türlü hazmedemiyor. (149)

Boşanma sonrasında hem kadın, hem erkek eşlerde nafakaya ve gelirin azalmasına bağlı olarak ekonomik sıkıntılar baş gösterir. Erkekler ekonomik bağı-

---

(146) Erich, H.; Kesin İnançlılar (Çev. Erkil Günür) Nur Yayınları, İstanbul, 1977, s. 118-119

(147) Geçtan, E.; Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar, İstanbul, 1988, s. 111

(148) Baltaş, A.; ve Baltaş, Z.; Stress ve Başaçıkma Yolları, İstanbul, 1988, s. 91-92

(149) Hürriyet Gazetesi, 19 Şubat, 1992, s. 4

sızlıkları olduğu için çalışmayan kadınlara göre daha şanslıdırlar. Ama onlarda da nafakaya bağlı olarak ekonomik sıkıntılar olabilir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, eşinden ayrılan erkeklerde pişmanlık duygusu daha fazladır. Aile ortamına alışmış, düzenli bir hayatı olan erkek boşanma sonrasında yalnız kalabilir.

Boşanma insan hayatında strese neden olmaktadır. En fazla stres yaratan alanlar; eski eşle ilişkiler, yalnızlık, başarısızlık duygusu, maddi sıkıntı ve çocuk yetiştirmeyle ilgilidir. Boşanmış erkekler açısından yalnızlık, kadın açısından ise ekonomik sıkıntı en fazla stres yaratan hususlardır. (150)

Uzun yıllarını belirli bir kişi ile geçirip, iyi ve kötü alışkanlık edinen, belli dostlarla münasebet içinde olan boşanmış erkek, son değişikliğe katlanmakta zorluk çekecektir. Durumu, çocuklarına, arkadaşlarına akrabalarına anlatıp ikna etmek ve onlardan gelen tenkite yönelik soruları cevaplandırmak amacıyla kendini zorlar. Boşanmış erkek üzerinde arkadaşlarının, aile çevresinin büyük etkisi vardır. Bu çevrelerin boşanma olayına bakış tarzına göre erkek, kendine yön verme eğilimindedir. (151)

Ülkemizde boşanmış erkeklere yönelik tutumlar kadınlara olduğu kadar olumsuz değildir. Erkeğin toplum içindeki saygınlığını sarasacak nitelikte bir neden yüzünden boşanma gerçekleşmediği sürece, çevrenin olumsuz değerlendirmesi kuvvetli olmamaktadır. Boşanan erkekler kadınlara oranla daha sıklıkla ikinci evliliklerini yapmaktadırlar. Genellikle erkekler hangi yaşta olursa olsunlar yeniden evlilik yapmakta fazla engelle karşılaşmamakta, ayrıca toplumdaki soyutlanma problemiyle fazla karşılaşmadıkları için, çeşitli sosyal etkinliklere kadınlara kıyasla daha fazla katılabilmektedirler. Dolayısıyla istenmeyen bir evlilikten kurtulmanın bedeli erkekler için kadınlara oranla çok daha düşük olmaktadır. (152)

---

(150) Beuhler, C.; M. Langenbrunner, "Divorce-Related Stressors: Occurrence, Disruptiveness and Area of Life Change", Journal, of Divorce, 11, 1987, 1: 25-49

(151) Baltaş, A. ve Baltaş, Z.; a.g.e., s. 91-92

(152) Eserpek, A.; a.g.e., s. 69

III. Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Bu bölümde boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı etki üzerinde durularak konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Aile kurumunun toplumun devamını sağlayacak olan yeni nesli yetiştirip sosyalize ve kültüre etme fonksiyonu kuşkusuz son derece önemlidir. Çünkü Aile bir bakıma toplumu ve kültürü devam ettiren bir süreçtir ve fertler üyesi oldukları grubun kendilerinden bekledikleri davranışları doğumlarından itibaren başlayan bu sosyalizasyon süreci sırasında öğreneceklerdir. Bu öğrenme toplumun sosyal ve kültürel değerlerini, kişiler arası kabul edilen ilişkileri ve buna bağlı olan davranış kurallarını kapsar (153). Çocuğun içinde yaşadığı topluma uygun bir birey olarak yetişmesi, önce aile çevresinde sağlanır. Bu nedenle yapı olarak ailenin ve aile içindeki ilişkilerin çocuk üzerinde çok önemli etkileri vardır.

Çocuğun beslenme, bakılma, korunma, sevilme ve eğitilme gibi temel ihtiyaçları aile içinde karşılanır. Anne ve babanın çocuk üzerindeki etkileri farklıdır. Anne, çocukla psikolojik ve biyolojik olara derin bir ilişki içindedir. Özellikle ilk yıllarda annenin çocuk üzerindeki etkisi çok büyüktür. Babanın etkisi daha sonraki yaşlarda özellikle okul döneminde oldukça önemlidir. Baba çocuğun gözünde bir örnektir. Öte yandan baba çocuğu hayatın güçlüklerine karşı koruyan, ona yön veren rehber, bir dayanaktır. (154)

Çocuk, ana ve babasını hep bir arada görmek, yanında bulunmak isteyen insan yavrusudur. Onun küçük dünyası anasına olan bağlılığın ve babasına olan güven ve hayranlığın yarattığı bir rahatlık ve mutluluk içinde oluşur ve gelişir.

(153) Saran, N.; "Çocuk Suçluluğu ve Parçalanmış Aileler". Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı: 3, 1979, s. 25-30

(154) Bulut, I.; "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:1, Sayı :2-3, 1983, s. 79

Boşanma sonucunda yuva bozulunca bu denge de bozulur. Konunun psiko-sosyal yönleri üzerinde daha sonra ayrıntılı olarak durulacaktır. Şimdi burada medeni kanunumuzda boşanan eşlerin çocukları için yer alan kuralları incelemek yararlı olacaktır.

Medeni Kanununun 148. maddesine göre: "Boşanma veya ayrılık durumunda yargıç, ana ve babayı dinledikten sonra egelik (velâyet) hakkının kullanılması ve ana-baba ile çocuklar arasındaki kişisel ilişkilerin düzenlenmesi için gerekli tedbirleri alır. Çocuğu kendisine bırakılmamış olan eş, onun bakım ve eğitim giderlerine gücünün yettiğince katılmakla yükümlüdür. Bu eşin, çocukla durumu gereğine uygun kişisel ilişkide bulunma hakkıda vardır. " (155) Bu madde, boşanma hukukunun en önemli konularından birini düzenlemektedir. Boşanan eşlerin çocukları ne olacak? Ana babanın çocukları üzerindeki hakları nasıl bir düzene bağlanacaktır? Bu nokta, hukukî olduğu kadar sosyal ve insanî bir noktadır. Bu nedenle konunun olabildiğince adaletli bir çözüme bağlanması yalnız ilgililer için değil toplumun geleceği içinde önemlidir.

148. madde: 1)Egelik, (velâyet) hakkı: 2) Ana ve babanın çocukla kişisel ilişkisi; 3) Çocuğun bakımı için katkı (iştirak) nafakası konularında yargıcın değerlendirme yetkisini, 149. madde ise yeni durumların yeni tedbirler getirdiğini içermektedir. (156)

Egelik (velâyet) : Evlilik birliği boşanma veya ayrılıkla ortadan kalkınca, çocukların ana ve babadan hangisine bırakılacağı problemi büyük önem kazanır. Çocuğun Madde 148/II'deki katkı nafakası kuralı saklı kalmak üzere-bakımı, öğrenimi, meslekî ve dinî eğitimi, uslandırma hakkı o eşe ait olur. (157)

Ankara'da 1979 yılında yapılan bir çalışmada; Çocukların % 70'i anaya, %

---

(155) Öztan. B.; a.g.e., s. 120

(156) Aynı eser, s. 123

(157) Aynı eser, s. 126

20'si babaya verilmiş, % 9'unda ise ana babanın her ikisinden de nez edilerek çocuğa vasi tayin edilmiştir. (158)

(Not: Daha önceki bölümde Türkiye'deki boşanmalardaki çocuk sayısı üzerinde durduğumuzdan dolayı bu kısımda bu istatistiki bilgiler üzerinde yeniden durmayacağız.)

İsviçre'de anaya ve babaya tevdi arasındaki fark oldukça büyüktür. İsviçre'de 1934-1969 yılları arasındaki boşanma olaylarında çocukların % 15'i babaya, %71'i anaya verilmiş, % 14'ünde ise çocuklar vesayet altına alınmış veya aile, kurum vs. gibi yerlere yerleştirilmiştir.

Almanya'da da durum aynıdır. Berlin'de 1950'de 100 boşanma olayının 11'inde çocuklar babaya, 85'inde anaya verilmiş, 4'ünde ise başka bir düzenleme yapılmıştır.

Kişisel ilişki: Çocuk kendisine verilmemiş olan tarafın çocuk ile ilişkisini yine yargıç değerlendirir ve belirler. Çocuk kendisine verilmemiş olan taraf, bu ilişkinin sağlanmasını bir hak olarak isteyebilir. Yargıç, çocuk kendisine bırakılmamış olan tarafın çocuğunu göreceği gün, saat ve yeri, örneğin, ayda veya haftada kaç gün, ve ne kadar süre, nerede onu görebileceğini, onunla yalnız mı, yoksa bir başkasının yanında mı görüşebileceğini iyice belirlemeli ve yargılma tutanağına geçirmelidir ki ileride anlaşmazlıklar doğmasın. (159)

Çocuğun bakımı ve katkı (iştirak) nafakası: Çocuk kendisine bırakılmış olan taraf, onu beslemek ve barındırmakla, kısacası ona bakmakla, öbür taraf ise parasal gücüne göre yargıcın belirleyeceği miktarla harcamalara katılmakla yükümlüdür. (Mad. 148 / II) Bunun için verilen nafakaya "katkı nafakası" denir.

(158) Akyüz, E.; Medeni Kanuna Göre Müşterek Hayatın Tatili, Ayrılık ve Boşanmada Çocuğun Korunması, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:125, Ankara, 1983, 1-17

(159) Akyüz, E.; a.g.e., s. 7

lır. Yargıç buna öbür tarafın isteği olmasa bile, kendiliğinden karar verir. Bu nafaka çocuğun bir hakkıdır. (160)

Katkı nafakası çocuğun reşit (ergin) olmasına kadar sürerse de, onun (meslek) eğitimini gerektiriyorsa, nafaka yükümü erginlikten sonra da sürebilir. Eğer çocuk hayatını kazanamayacak durumda sakat ve hastalıklı ise, katkı nafakasına ergenliğe değin hükmolunur ve çocuk ergin olduktan sonra da Medeni Kanunun 315. maddesi uyarınca, ana ve babanın yasal nafaka yükümlölükleri devam eder. (161)

Durumda değişiklik: Medeni Kanunun 149. Maddesinde şöyle denilmektedir.

"Ana veya babanın başkasıyla evlenmesi, başka yere gitmesi, ölümü gibi bir durum meydana gelirse, yargıç kendiliğinden veya ana babadan birinin isteği üzerine durumun gerektirdiği tedbirleri alır." Demek ki, çocukların gerek kişisel, gerekse parasal durumlarının belirlenmesi için yargıcın verdiği karar kesin ve değişmez değildir. Yeni olaylar çıkınca, o da yeni bir karar almak yetkisine sahiptir. (162)

Yargıç bir boşanma olayı karşısında eğer boşanan çiftin çocukları var ise şu durumlar için karar vermektedir.

- a) Çocuğun velâyetinin kime verileceği,
- b) Katkı nafakasının yeniden belirlenmesi,
- c) Çocuk ile öbür taraf arasındaki kişisel ilişkinin düzenlenmesidir.

Bütün bunları belirlerken yargıcın gözünde bulunduracağı nokta sadece ço-

---

(160) Akyüz, E.; a.g.e., s. 10

(161) Aynı eser, s. 13

(162) Öztan, B.; a.g.e., s. 135

cuğun çıkarı olmalıdır. Medeni Kanununun 140. madesi boşanmadan dolayı çocuğun korunmasız bırakılmaması amacının taşımaktadır.

A. Boşanmanın çocuğun kişilik gelişimine etkisi:

Boşanma, çocuğun gelişmesinde en önemli etken olan "tam aile" ye son veren ve çocuklar üzerinde bütün bir hayat boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır. (163)

Boşanmanın en kötü etkileri çocuklar üzerinde görülür. Genellikle bir taraftan öbür tarafa gidip gelen çocuk sevgi ve bağlılık hissinin parçalandığını hissedecek ve çeşitli psikolojik bunalımlar içinde kendini bulacaktır. Konu ile ilgili birçok çalışma, boşanma ile parçalanmış aile çocuklarında yüksek oranda psikolojik düzensizlikler ve suça eğilimler tesbit etmiştir. (164)

Boşanmış aile çocuğunun gelişimi, ölüm ile son bulan aile çocuğuna göre daha olumsuz etkiler altındadır. Ailenin boşanmadan önceki ve sonraki hikâyeside ölümle son bulan aileninkinden farklıdır. Boşanmadan önceki devrede eşler arasındaki geçimsizlikler ve boşanmadan sonra kişisel ilişki hakkı ve iştirak nafakası nedeniyle süren tartışmalar, çocuğun ruhsal gelişimi üzerinde olumsuz etkide bulunan en önemli etkidir. Çünkü, bu uyuşmazlıklar ve tartışmalar çocukta ruhsal gerilim meydana getirir. Bunun sonucu olarak çocukta bazı tepkiler ortaya çıkar. (165)

Almanların haftalık "Der Spiegel" Dergisinin boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileriyle ilgili yaptığı bir araştırmasında;

•7-8 Yaşlarında olan çocukların, sinirli ve saldırgan oldukları, okulda öğren-

(163) Dönmezer, Sulhi; Kriminoloji, 5. baskı, İstanbul, 1975, s. 255

(164) Saran, N.; "Aile Hayatı ve Toplum", Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı: 3, 1979, s. 13-23

(165) Cebiroğlu, R.; "Boşanmış Aile Çocuğunun Ruhsal Durumu" (Onüçüncü Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimler Kongresi) Ankara, 1977, s. 35

me zorluklarıyla karşılaştıkları,

- 5-6 yaş arasında olan çocukların huzursuz ve mızız oldukları,

- Hastalıklara karşı daha az dirençli olup, ayrıca gelişim skalasını da 2-3 yaş geriden takip ettikleri,

- Erkek çocukları inatçı, kız çocukları da duyularını gizlemeye eğilimli oldukları,

- Belli bir bunalım içine düştükleri ve bunalımlarını sergileme yönlerinin daha gelişmiş oldukları, sonuçları ortaya çıkmıştır (166).

Heidelberg Üniversitesince yapılan bir çalışmada ise, boşanmış ailelerin çocuklarında görülen başlıca problemin çocukların özgüvenlerinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Çocuklar, ebeveynleride bir trajedi yaşandığı için, kendi evliliklerinin de trajedi olacağı endişesi taşımaktadırlar (167). Boşanan ailelerin çocukları gelecekte kuracakları kendi aile tablolarına da bunu yansıtmaktadırlar. Boşanma travmaları, onları uyum bağımlısı durumuna getirmektedir. Daha da önemlisi, boşanmış ailelerin çocukları da ileride boşanmaya meyilli olmaktadır. (168)

Boşanan annenin çalışmak zorunda olduğu durumlarda, çocuğun akrabalara ve komşulara bırakılması gerekebilir. Bu durumda yakın akrabaların çocuğa karşı acıma duyguları beslemeleri çocuğun ruhunda derin izler bırakabilmektedir. Ayrıca boşanmış ailelerin çocuklarının sevgisi, genellikle ya enneye yada babaya yöneliktir. Bu tek yönlü anneye bağlılık, ruhî çöküntü nevrozları, babaya bağlılık ise alkol, kumar gibi saplantı nevrozları meydana getirebilmektedir. Çocuk üzerinde boşanmanın etkilerinden biri de, çocuğun anne ve babasından ayrı yaşaması onun sosyalleşmesini engellemekte, onun suç işlemesine zemin hazır-

---

(166) Hürriyet Gazetesi, 18 Şubat 1992, s. 17

(167) Hürriyet Gazetesi, 20 Şubat 1993, s. 4

(168) Hürriyet Gazetesi, 19 Şubat 1992, s. 4

lamaktadır.

Tipik suçlu özelliği gösteren fertlerin, genellikle şu çeşit aile ortamlarında yetiştikleri görülmektedir. Boşanmış anne ve babanın ilişki tarzlarının bozuk olduğu, kavga ve huzursuzluğun devam ettiği, evde sevgi ve takdir göremeyen ailelerde yetişen çocukların suç işleme ihtimali daha fazla olabilmektedir. (169)

İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Kliniğine 1976 yılında gelen 2481 çocuktan 137'sinin boşanma ve ayrılığı kesinleşmiş ailelerden olduğu bulunmuştur. Bu çocukların 27'sinde nörotik tepki, 35'inde davranış bozuklukları görülmüştür. Bu bozukluklardan 15'i saldırganlık, 5'i suça yönelme biçimindedir. (170)

Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yapılan bir doktora çalışmasında da, yetiştirme yurtlarında bulunan çocukların % 20'sinin boşanmış ailelerden geldiği bulunmuştur. (171)

Manisa Yetiştirme Yurdu'nda barınan 100 çocuktan 37'sinin anne ve babasının ayrı olduğu, bu çocuklarda toplumu ve aileyi suçlama, intikam alma, sevgi yoksunluğu, küsme, çekingelik, içe kapalılık görülmektedir.

Manisa 1. ve 2. Asliye Hukuk Mahkemelerindeki davaların yüzde 90'ını boşanma davaları meydana getirmiştir. 1992 yılının il yarısında 524 çift boşanmak için mahkemeye başvurmuştur.

Ayrıca anne ve babası ayrı çocuklarda psikolojik rahatsızlıklar diğer çocuklara göre iki üç kat fazla görülmektedir.

Manisa yetiştirme yurdunun kayıtlarına bakıldığında; 1960'lı yıllarda ekonomik problemler nedeniyle çocukların yurda verildiği, 1970'lerden sonra ise aile

---

(169) Zülfikar. Ö.; a.g.e., s. 95

(170) Cebiroğlu, R.; a.g.m., s. 35

(171) Bıyıklı, L.; Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişim ve Uyum Sorunları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara, 1976, s. 104

parçalanmaları yüzünden çocukların yuvalara bırakıldığı görülmektedir. (172)

Boşanmış ailelerin çocuklarının bir kısmı evden kaçma eğilimi gösterebilmektedir. Evden kaçan çocukların esas problemini aile içi meseleler teşkil etmektedir. Parçalanmış aileler çocuklarını ihmal ederek farkında olmadan çocuklarını sokağa itebilmektedir. Evden kaçak çocuk, yanlış arkadaşlıklar kurarak; hırsızlık, gasp, uyuşturucu bağımlılığına kadar sürüklenebilmektedir.

Antalya bölgesinde yapılan bir araştırmaya göre, yetiştirme yurdundaki 339 çocuktan 8'i anne-baba öldüğü için, 51'i annesi öldüğü, 117'si babası öldüğü, 26'sı da terkediliği içi kurumda barındırılırken, 127 çocuk anne-baba ayrı olduğu için korunmaya alınmıştır. (173)

Glueck'lerin 966 suçlu çocuk üzerinde yaptıkları araştırmada, parçalanmış aile oranının % 40 olduğunu bulmuşlardır. Amstrog'da 660 suçlu çocukta 0-6 yaşlar arasında aile bütünlüğü bozulmuş olanların % 57' olduğunu bulmuştur. İsveç'te sosyal davranış ve eğitim güçlüğü gösteren çocuklarda bozuk aile faktörü % 70 olarak bulunmuştur.

F. Göksel ve arkadaşlarının Ankara Genel Evlerinde yaptıkları çok ilginç sosyal bir incelemede de, burada çalışan kadınların % 58'inin parçalanmış ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır. (174)

Türkiye'de 1943 yılında Dönmezer tarafından 124 suçlu çocuk üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, suçlu çocukların % 57'si çözülmüş ailelerden gelmektedir. (175)

---

(172) Hürriyet Gazetesi, 14 Temmuz, 1992, s. 5

(173) Tercüman Gazetesi, 28 Aralık, 1991, s. 1

(174) Özsan, M.: "Çocuk Suçlarında Aile ve Anne-Baba İlişkilerinin Rolü", Nöroloji, Cilt: 1, Sayı: 1, 1970, s. 6-14

(175) Dönmezer, S.; a.g.e., s. 258

İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsünde 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan inceleme, suçlu çocuklardan % 42.1'inin çözülmüş ailelere mensup olduğunu ortaya koymuştur.

Çocuk suçluluğu ve ailenin bozulmuş işlevleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için, Amerika'da kriminolog karı koca Shelden ve Eleanor Glueck birden çok suç işlemiş 500 suçlu çocuğu, suç işlememiş 500 çocukla karşılaştırmışlardır. Her iki grup çocuk aynı sosyo-ekonomik çevreden seçilmiştir. Her bir suçlu çocuk ırk, zekâ, yaş durumu aynı suç işlememiş çocukla karşılaştırılmıştır. Çocukların sosyo-ekonomik ve kişisel durumları arasında aşağıdaki farklar bulunmuştur. (176)

-Suçlu çocukların çoğunun ana babaları ayrı yaşamakta veya boşanmışlardır.

-Suçluların ana babaları karakter bakımından daha bozuk, günlük hayatları düzensiz, birbirlerine karşı saygıları yoktur.

- Ana baba sık sık kavga etmektedir.

-Aile bağları çok zayıftır.

-Suçlular çok küçük yaşlarda kendi başlarına karar vermek durumunda kalmışlardır.

-Suçluların çoğu bir çok kez koruyucu aile değiştirmişlerdir.

-Suçlu çocuklar ana babalarından anlayış ve sevgi görmemişlerdir.

Suçlu olan ve olmayan çocuklar arasındaki bu farklar aile durumunun, özellikle ana-baba ve çocuk ilişkilerinin çocuğu suç işlemeye yöneltebileceğini göstermektedir. (177)

---

(176) Akyüz, E.; a.g.e.; s. 13

(177) Aynı eser, s. 14

İsveç'te 305 suçlu çocuk, çocuk rehberlik kliniklerinde tedavi edilen 500 çocuk ve 222 normal suçsuz çocukla karşılaştırılmıştır. Suç işlememiş çocukların ancak % 13'ü, suçlu çocukların ise % 42'si boşanmış ailelerde gelmektedir. Suç işlememiş boşanmış aile çocukları ve normal aile çocuklarına bakıldığında bu iki grup çocuğun ana babalarıyla ilişkilerinin normal olduğu gözlenmiştir. (178)

Araştırmanın sonuçlarına göre, ayrılık veya boşanmadan sonra ana-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, çocuğun geleceği açısından son derece önemlidir. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun cinsiyeti ve yaşı yanında, onun boşanmadan sonraki çevresi ve yanında kaldığı ebeveynin (baba, ana üvey baba veya üvey ana) kişiliğine bağlı olmaktadır.

Şu halde çeşitli ülkelerde yapılan araştırma sonuçlarının da ortaya kolduğu gibi, boşanmış aile çocukları arasında yüksek oranda görülen suçluluk ve gelişim bozukluklarının çok çeşitli nedenleri vardır:

Ana veya babanın alkolik, akıl hastası oluşu ve bunların çocuktaki psikolojik kalımsal etkileri; çocuğun boşanma öncesi geçimsiz, uyumsuz bir aile ortamında kalması; bizzat boşanma olayının onun üzerindeki psikolojik etkisi; boşanma sonrasında çocuğun içinde bulunduğu ve özellikle velayetin tevdi edilmiş biçiminin şekillendirmekte payı olduğu yeni ortam, vs.

Ailenin çözülmesinin çocuklar açısından ortaya çıkardığı problemler çok karmaşık bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle her toplum, kendisi için tehlikeli boyutlara ulaşmakta olan bu problemleri çözmeye gittikçe, artan bir çaba göstermektedir.

Hafte'in yaptığı bir araştırmada şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Çocukta gelişim bozukluğu meydana getiren etmen yalnızca "boşanma travması" değildir; boşanma öncesindeki, boşanma esnasındaki ve boşanma sonra-

---

(178) Akyüz, E.; a.g.e., s. 16

sındaki uygunsuz çevre şartlarının etkisi, boşanma olayından daha çoktur.

Şu halde velâyetin isabetli tevdi ve ana - baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin iyi düzenlenmesi halinde, çocuk ana-babasının boşanmasından en az zararla çıkabilmektedir. Aslında eskiden beri, velâyetin tevdi ve kişisel düzenlenişi "çocuğun güvenliği" kavramına dayandırmakla, hukuk da boşanmanın kötü sonuçlarından çocuğu korumak amacındadır. (179)

IV. Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal ve Ekonomik Durumları:

Boşanma ilk bakışta mutsuz evliliklerin bitirilmesiyle birçok sıkıntı ve acıların giderilmesi, problemlerin çözülmesi olarak görünsede, yeni problem ve sıkıntıların meydana gelmesine neden olmaktadır.

Nafakaya bağlı olarak ekonomik sıkıntılar, çocukların velayeti ve ortak malların paylaşımı, boşanma sırasında yaşanan problemler, eşlerin psiko-sosyal durumlarını önemli ölçüde etkiler. Bu etkilenme boşanan kişilerin yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim ve gelir seviyelerine, çocuk sayısına, velayete verilen çocuk sayısına, evli kalınan süreye, boşanma sonrası geçen süreye ve boşanma nedenine göre farklı düzeylerde olur. (180)

Boşanma sırasında ve sonrasında kadınlar psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden birçok problemle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Biz bu bölümde kadınları karşı karşıya buldukları problemleri psikolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç başlık halinde incelemeyi uygun bulduk.

A) Psikolojik problemler:

Boşanmış bireylerin ekonomik güçlüklerle karşılaşması, sosyal etkinlik ve

---

(179) Dominan. J.; Cinsel, Psikolojik ve Toplumsal Açından Boşanma (Çeviren: Harmancı, Mehmet) İstanbul, 1974, s. 164.

(180) Arıkan ve diğerleri: a.g.m., s. 671-674.

desteklerinin azalması, buna karşılık bağımlı çocukların sayısının ve ebeveyn sorumluluklarının artması, depresyon ihtimalinin evlilere kıyasla daha fazla olmasına yol açmaktadır. Suçluluk, değersizlik , çaresizlik, günlük faaliyetlerde azalma, uyku ve yemek düzeninin bozulması gibi depresyonunun değişik yönleri özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış kadınlarda çok belirgindir. Öte yandan bir evlilik hayatının bitmesinin ardından, çocukların velayetini üstlenen toplumsal baskılar nedeniyle, cinsel dürtülerini bastıran boşanmış kadınlarda histerik ve obsesif reaksiyolarda daha fazla görülmektedir. (181)

Toplumumuzdaki boşanmaların ortaya çıkardığı sorumlulukları daha çok kadınlar taşımaktadırlar. Hele çalışmak zorunda kalan ve çocuklarının sorumluluğunda yüklenen bir annede karamsarlık, kendine ve kendisini yüzüstü bıraktığına inandığı eski eşine kızgınlık, iç sıkıntıları, belirsiz bedensel yakınmalar, ki-me dayanacağını bilememe gibi duygular çok olağandır. (182)

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, boşanmış kadınlarda evli kadınlara göre üç kat yüksek oranda ruhsal bozukluk vardır. Eşinin desteğinden mahrum kalan anne, evin yükünü tek başına taşımak zorunda kalmaktadır. (183)

Ailenin parçalanmasıyla birlikte kadının aile içindeki rolü büyük ölçüde değişmekte, birçok yeni sorumluluklar üstlenmektedir. Tabii hakkı olan koruma, paylaşma, güçlükleri karı-koca birlikte göğüsleme gibi evlilik yaşantısının getirdiği beklentiler ortadan kalkmaktadır. (184)

Yapılan araştırmalara göre eşleri yurtdışına çalışmaya gittiğinden dolayı yal-

---

(181) Adasal, R.; Medikal Psikoloji, İstanbul, 1977, s. 645

(182) Bilir, Ş.; ve Dabanlı D.; "Ailelerde Boşanma Vakalarından Doğan Faktörler", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları: 3. Bilim Serisi: 5/3, Ankara, 1990, s. 143

(183) Yörüköğlu, A.; a.g.e., s. 96

(184) Canat, S.; Ankara'nın Abidinpaşa Semtinde Eşleri Yurtdışında Çalışan Kadınların Psiko-Sosyal Sorunlarına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Doçentlik Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara, 1982, s. 31

nız yaşıyan kadınlarda başağrısı, uykusuzluk, sindirim sistemi bozuklukları, uyuşmalar, ağrılar, çarpıntı gibi somatik belirtiler kendini göstermektedir. Bunların yanısıra anxiete, karamsarlık, umutsuzluk, yalnız kalamama, kanser korkusu gibi belirtilerle kendisini gösteren duygusal bozukluklar sözkonusu olabilmektedir. Bunun sonucunda konversiyon reaksiyonu, organ nevrozu ve psikosomatik hastalıklardan birisi meydana gelebilmektedir. (185)

Sndyer'e göre görevleri nedeniyle kocalarından uzun süre ayrı kalan kadınlar fiziksel hastalıkları ve rutin sağlık kontrolleri için diğer kadınlara göre hastaneye daha çok başvurmaktadır. Bu kadınlar pek çok sorumlulukları olduğu, hasta oldukları takdirde kendilerine bakacak kimse olmadığı için sağlıklarıyla daha çok ilgilidirler. Bu titiz tutumlarına rağmen gene de daha fazla hastalanmaktadırlar. Kocalarının yokluklarında hastaneye başvurma nedenlerinin başında kan basıncı, sırt ve bel ağrıları, emosyonel yakınmalar, asabiyet, başağrısı, yorgunluk gibi belirtiler başta gelmektedir. Yakınmaların en önemli nedeni; kocalarının yokluğu ve psiko-sosyal problemler olarak görülmektedir.

Boşanma insan hayatında strese neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre kocanın ölümünden sonra boşanma 2. sırada yeralan bir stres nedenidir. En fazla stresi yaratan konular; eski eşle ilişkiler, yalnızlık, başarısızlık duygusu, ekonomik sıkıntı ve çocukların yetiştirilmesiyle ilgilidir. Boşanma erkekler açısından yalnızlık, kadın açısından ise ekonomik sıkıntılar en fazla stres yaratan konulardır. (186)

Boşanma süresi içinde meydana gelen ilk duygular şunlardır; düşmanlık, suçlama, örselenme. Bunlar, boşanma gerçekleştirildikten sonra da eski eşle ilişkiler (özellikle çocuğun bakımı ile ilgili olarak) en fazla gerginleştiren duygulardır. Eski eşe yönelik düşmanca tutumlar, kayıp duygusu, korkular olabilir. (187)

---

(185) Canat, S.; a.g.e., s.33

(186) Aynı eser, s. 37

(187) Buehler, C.; a.g.m., s. 30

Boşandıktan sonra yaşanan ruhsal ve duygusal problemler yaşa göre önemli farklılıklar göstermektedir. Yapılan araştırmalar yaşlı kadınların boşanmaya uyum sağlamalarının gençlere göre daha zor olduğunu ortaya koymuştur. Çok uzun bir süre sonra yeniden tek başına kalmak, insanın kendine olan güvenini ve saygısını azaltmaktadır. Ayrıca daha ileri yaşlarda boşananların yeniden evlenebilme, kendisi için yeni bir hayat kurma, sosyal etkinliklere katılma şansları gençlerden daha azdır. (188)

Boşanmış olan anneler evli olanlara kıyasla daha çok kaygılara maruz kalırlar. Çocuk yetiştirmenin büyük sorumluluğu, ev ve iş ilişkilerini ayarlayabilmek için aşırı yüklenme gibi durumlar kaygı düzeyini arttırabilir. Tam ailelerde baba ile yardımlaşarak yapılan işler, mali yük, cinsel problemler, sosyal ve duygusal desteğin olmayışı, yalnızlık duygusu, öz saygının kaybı yine anneyi zorlayabilir. Bunlara ek olarak, yalnız anneler çocuklarında disiplin kurmakta güçlük çekmektedirler, çünkü çocuklar genellikle babayı otorite görür ve ona itaatli olurlar. Boşanmadan sonra anne çocuğun büyüme, gelişimini şekillendirme ile ilgili esas ebeveyn rolünü büyük ölçüde üzerine almaktadır. (189)

Boşanmış fertlerin karşı karşıya kaldıkları en yıpratıcı problemlerden birisi de velayetle ilgilidir. Bu problemler boşanma esnasında başlamakta; boşanmadan sonrada bir müddet daha devam etmektedir. Boşanma esnasında eşler çoğu zaman velayeti kimin üstleneceği konusunda bir anlaşmazlığa düşmektedir. (190)

Boşanma sonrasında çocukların velayeti genellikle anneye verilir. Medeni kanda da bakım çağındaki çocuğun velayetinin anneye verilmesi şeklinde genel bir eğilim vardır. Erkekler için velayetin diğer eşte bulunması, çocuğuyla ilişki-

---

(188) Counts, R.M.; A. Sacks. "The Need for Crisis Intervention During Marital Separation", Social Work 30.2, 1985, ss. 146-150

(189) Llyod, S.A.; C.D.Zick. "Divorce At Mid and Later Life: Does the Empirical Evidence Support The Theory?" Journal of Divorce. 9,3, 1986, ss. 89-102

(190) Kaynaroğlu, N.; a.g.e., s. 26

rinin bozulacağı, çocuğunun kendisinden uzaklaşacağı endişesini yaratır. (191)

Parçalanmış ailede ana-babalık özel sorumluluklar getirir. Anne iki katlı problemle ve sorumlulukla karşı karşıyadır. Başarılı bir çocuk bakımı genellikle her iki ebeveynin duygusal işbirliği çabasını, birinin diğerini desteklemesini gerektirir. Parçalanmış bir ailede anne rahatlamak, kendine zaman ayırmak istediğinde bile çocukların ihtiyaçlarını etkili bir biçimde karşılamak zorundadır. Anne ve babasını olduğu ailelerde bu problemler ikisi içinde zevk olabilir. Birinin yapmadığı durumda öteki çocuğun ihtiyacını karşılamayı üstelenebilir. Tek ebeveynli ailede ise yerini alacak bir başkası yoktur. Anne ile çocuklar arasında kimse tampon olamamaktadır. Ailede tek ebeveynin olması güvenlik duygusunu azaltabileceği ve aileni bütünlüğünü zayıflatacağı gibi, sosyal izolasyon duygusunu da geliştirebilmektedir. Crumleyite göre; kocanın yokluğunda kadının çocuklarıyla birlikte kendi anne ve babasının yanına dönmesi, babasının yokluğunu telafi etmek için aile dinamiğinde gereken değişikliklerden biri olduğunu savunur. (192)

Erkek çocukların, boşanmadan sonraki ilk yıllarda anneyi dinlemedikleri; gözlenmiştir. Bu davranışlar anneyi daha fazla yetersizlik duygusuna, sürekli kaygıya, depresyona ve yaşantı üzerinde denetimi sağlayamadığı duygusuna yol açmaktadır. (193)

Bunlardan başka, velayeti üstlenen annelerin gelirlerindeki azalma yoğun duygusal ve ruhsal problemler yaratmaktadır. Çocuklar da boşanmanın ekonomik sonuçlarından etkilenmektedir. Yetersiz geliri olan boşanmış aile çocuklarının, yeterli bir gelire sahip boşanmış aile çocuklarına göre daha depresif oldukları bulunmuştur. (194)

---

(191) Bilir Ş., Dabanlı, D.; a.g.m., s. 200

(192) Bilir, Ş., ve Mağden, D.; a.g.m., s. 197

(193) Haseknecht, S.K. Vaughans., Stathonm, A. "The Impact of Singlehood on the Career Patterns of Professional Women", Journal of Marriage and The Family, 49, 2, May 1987, ss. 353-366

(194) Aynı eser, s. 360

Velayeti üstlenen ebeveynin, eski eşine karşı olumsuz duygularını çocuğa yansıtması da çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ebeveynin boşanmasından dolayı duyduğu suçluluk veya geçimini sağlamak üzere girdiği iş nedeniyle, çocuğa ayırdığı süre azaldığı için duyduğu huzursuzluk, çocukla ilişkilerinde tutarsız davranışlarda bulunmasına yol açmaktadır. Bir yandan çocuğa yaşanan problemi unutturmak amacıyla aşırı hoşgörölü, çocuğun her davranışını abartılı biçimde ödüllendirici davranmakta; bir yandan da ondan gücünün üstünde olgun davranışlar beklemektedir. (195)

Boşanma sonunda kadında meydana gelen psikolojik problemler üzerinde durduk. Şimdide boşanmanın kadın üzerinde yarattığı sosyal problemleri inceleyelim.

B) Sosyal Problemler:

Boşanmanın ardından fertlerin sosyal ilişkilerinde de çeşitli değişiklikler olmaktadır. Bunlar çevrenin, arkadaşların ve aile üyelerinin davranışlarındaki değişikliklerdir. Boşanmış kadınların çoğunluğunun (% 58.5) boşandıktan sonra kendilerine destek olanlarla ilişkilerinin azalmasından yakınmaktadır. (196)

Araştırmaların hemen hemen tümü kadınların, gerek boşanma esnasında, gerekse boşandıktan sonra yalnızlık duygusunu yoğun olarak yaşadıklarını göstermektedir. (197)

Boşanmış kadınlar, toplum içinde erkeklerden daha çok zorlanmaktadır. Toplumumuzda boşanmış kadınlara biraz değişik bir tarzda bakıldığı da gerçektir. İnsanlara biraz güler yüz gösterse bunun yanlış yorumlara sebep olacağını

---

(195) Haseknecht ve diğerleri. a.g.m., s. 360

(196) Arendell, T.J.; "Women and the Economics of Divorce in the Contemporary United States", Signs, 13, 1, 1987, ss. 121-135

(197) Wiseman, R.S.; "Crisis Theory and The Process of Divorce", Social Casework, 56, 1975, ss. 205-212

düşünen kadın, sosyal faaliyetlere katılamaz ya da çok az katılır. (198)

Evli kalınan sürenin artması, belli bir hayat tarzı alışkanlığına yol açabilir. Sözgelimi erkekler, uzun süreli bir evliliğin ardından günlük faaliyetlerini (örn: ev işi, alışveriş vb.) tek başlarına yerine getirmede zorlanabilirler. Ayrıca uzun süreli evliliklerde kurulan sosyal ilişkiler ağı boşanmayı takiben bozulabilir. Fertlerin o zamana kadar "çift" olarak kurdukları dostluklar zayıflayabilir veya tamamen kopabilir. Uzun yıllar bir "eş" olarak çeşitli rol ve sorumlulukları üstlenmiş olan fertlerin birden bire bundan ayrılması bir kimlik krizine dahi yol açabilir.

Yapılan araştırmalar, boşanmış kadınların daha çok evli çiftlere dayalı bir sosyal çevrede oldukça kısıtlı bir sosyal hayatlarının olduğunu göstermiştir. Bu ise zaten stresli bir olay olan boşanmanın fert için yıpratıcılığını iki katına çıkarmaktadır. (199)

Ayrıca evli arkadaşlarının boşanmayı onaylamamaları veya boşanmış kadını kendi evlilikleri için tehdit olarak algılamalarına bağlı olarak arkadaşlığı kesmeleride önemli rol oynamaktadır.

Alışılmış bir yaşantıdan farklı bir yaşantıya geçilmesi, eski eşe duyulan sevgi ve özlem eşlerin pişmanlık duymalarına neden olabilir. Ayrıca çocuklarından uzaklaşmak zorunda olan, çocuklarının geleceğinden ve kendi geleceklerinden endişe duymaları da pişmanlık duygusuna neden olabilir. (200)

Kısaca özetlemek gerekirse; boşanmış ailelerde ortaya çıkan problemlerden özellikle kadın ve çocuklar etkilenmektedir. Boşanma durumunda kadınlarda psiko-sosyal bir takım problemler ortaya çıkmaktadır. Kadının ailedeki rolü ve

(198) Ak kadın; Yıl:10, Sayı 51, Temmuz-Ağustos, 1992, s. 18

(199) Zülfikar, Ö.; a.g.e., s. 171

(200) Leslie, L.A, Grady, K.; "Support for Divorcing Mothers: What Seems to Help?" Journal of Divorce 11/3-45, 1988, ss. 123-145

sorumlulukları değişmekte problemleri artmaktadır. Tek ebeveynli aile tipi orta ya çıkmaktadır. Ailenin tek ebevenyli olması kadının sorumluluğunu arttırdığı gibi, onu izolasyonada itmektedir. Ayrıca kadınlarda ayrılığın getirdiği güçlükler sebebiyle psiko-somatik hastalıklar artmaktadır. Boşanma durumlarında kadınlara karşı nafaka yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi, onları ekonomik bakımdan zor durumda bırakmaktadır. (201)

Bundan sonraki kısımda boşanmanın kadın üzerinde yarattığı ekonomik sıkıntılar üzerinde duracağız.

C) Ekonomik Problemler

Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde ettiği ülkelerde boşanmalar daha sık görülmektedir. Zira anlaşmazlık ortaya çıkınca kadın geçim için kocasının eline bakmadığından dolayı kolayca boşanma yoluna gitmektedir. Bizde kadınların büyük çoğunluğu ekonomik bakımdan kocalarına bağlı ve geçim bakımından onların eline bakan insanlar durumunda oldukları için, boşanınca ortada ve yoksul kalmaktan korkmakta ve bu nedenle de boşanmayı istememekte, eğer kocaları boşanma davası açmışsa, kadınlar ellerinden geldiğince, bu davayı uzatma çabasına düşmektedirler. (202)

Yapılan araştırmalara göre boşanma ekonomik bakımdan kadınları erkeklerden daha çok etkilemektedir Evliliğin çözümlenmesinden sonra kadınların ekonomik durumlarında bir kötüleşme olmaktadır. Boşanan kadınların % 73'ünde, hayat standardında ekonomik duruma bağlı olarak bir düşme meydana gelmektedir. Bunun başlıca nedenleri kadının işsizliği yada düşük gelirli işlerde çalışması, kendi geliri dışındaki desteklerin (nafaka, sosyal yardım gibi) yetersiz ve düzensiz oluşudur. (203)

---

(201) Barışık, A.; "Dış Göçler ve İşçi Ailelerinin Uyum Sorunları", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I. Aile Şurası Bildirileri, Ankara, 1990, s. 230-231

(202) Velidedeoğlu, H.V.; a.g.e., s. 334

(203) Bahr, S.J., Ricks, S.S.; "Increasing the Economic Well Being of Separated, Divorced, and Widowed Women Over Age Thirty", Policy Studies Review. Spring, Vol. 8, No: 3, 1989, ss. 689-703

Genellikle, boşanmadan sonra ailenin hayat standardı bozulmaktadır. Yeni yaşantıları için uygun ekonomik imkanları elde etmek için annenin çalışmak zorunda kalması, dolayısıyla evdeki boşluğunun hissedilmesi; çocuk için büyük kayıplara yol açabilir. (204)

Çalışan boşanmış kadın için hem ebeveyn rolünü, hemde çalışma hayatının gerektirdiği rolleri aynı anda yerine getirmek güç olabilir. Toplum kreş ve gündüz bakım hizmetlerinin yetersiz oluşu, yakınların çocuk bakımı konusunda kendisine yardımcı olmayışı, ücretli bakıcı tutabilecek gelirinin olmayışı boşanmış kadını tam gün çalışmaktan alıkoymaktadır. Yine de bu şartlarda çalışmak zorunda kalan boşanmış kadın, geride bıraktığı çocuklarının nasıl bakıldığını düşünerek endişe ve çaresizlik hissedebilir. Böyle bir kadının ise kendini işine verebilmesi, verimli çalışması çok güçtür.

Boşandıktan sonra değişik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan problemler çalışma hayatını etkilemektedir. Özellikle yeni boşanmış kişilerde görülen amaçsızlık, isteksizlik, bıkkınlık, dikkatin dağınıklığı, çabuk sıkılma, çalışma temposunu düşürmektedir. (205)

Çalışmayan kadın çaresiz ve tek başına kalır, varsa çocuğunu da alarak ailesinin yanına döner. Ailesiyle ilişkileri eskisi gibi olamaz, çünkü evliliğini yürütememiş ve başarısız olmuştur. Bu yüzden ailesi üzerinde kendisini bir yük gibi hissedebilir. Ekonomik bağımsızlığı olan kadın da, ya ailesinin yanına döner ya da varsa çocuklarıyla birlikte ayrı evde yaşamaya devam eder. (206)

Boşanmış kadınlar kısıtlı maddi imkanları ve çevreden gelebilecek olumsuz

---

(204) Bilir, Ş., Dabanlı, D.; a.g.m., s. 200

(205) Brown, P., Manela, R.; a.g.m., s. 320

(206) Granvold, D.K., Pedler, L.M., Schellie, S.G.; "A study of Sex Role Expectancy and Female Post Divorce Adjustment", Journal of Divorce, 12(4), 1979, ss. 383-393

tutumlar nedeniyle sık sık başka evlere geçmektedirler. Ancak yapılan araştırmalar bu evlerin, çoğunluğu hastalık, suçluluk ve işsizlik oranlarının yüksek görüldüğü semtlerde olduğunu ortaya koymuştur. Buda kadınların ve çocuklarının hayatlarını olumsuz yönde etkilemekte, meselâ çocuklarını yetiştirme çağında suça itilmelerini kolaylaştırabilecek arkadaş gruplarıyla bütünleşmelerine yol açabilmektedir. (207)

Yine araştırmalar, tek başına veya çocuklarıyla birlikte yaşayan boşanmış kadınlara ev sahiplerinin ev vermekte çekingen davranmalarına veya çok yüksek kira istemelerine karşılık, boşanmış erkeklerin böyle bir problemlerinin olmadığını ortaya koymuştur. Gelirdeki azalma, kişinin gelecekteki ekonomik durumuna ilişkin beklentilerini de olumsuz yönde etkileyerek, ruhsal problemler yaratmaktadır. Ekonomik şartlara bağlı olarak çocukların ihtiyaçları tam olarak karşılanmayabilir. (208)

Boşandıktan sonra karşılaşılan ekonomik güçlükler intihar ihtimalini de artırmaktadır. İntihar ihtimali cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkekler "yakın ilişki kaybı", kadınlar ise "ekonomik kayıplar" nedeniyle daha fazla depresyona girmekte ve intihara teşebbüs edebilmektedirler. (209)

Bazanda kişiler boşanmadan ana-baba yanına gelirler. Türkiye'de boşanma davaları uzun sürdüğünden tartışmalar uzayıp gider. Özellikle büyük şehirlerimizde bir yılda bile bitmeyen boşanma davaları, ebevyenleri katlanılması imkansız bir duruma getirir. (210)

---

(207) Gerstel, N., C. Kohler, C., Rosenfield, S.; "Explaining the Symptomology of separated and Divorced Women and Men: The role of Morital Conditions and Social Networks" Social Forces, 64, 1985, ss. 84-101

(208) Grandvold, D.K.; a.g.m., s. 385

(209) Menaghan, E.G., Lieberman, M. A.; "Changes in Depression Following Divorce: A Panel Study", Journal of Marriage and The Family, 487.2, 1986, ss. 319-328

(210) Zülfiyar. Ö.; a.g.e.; s. 90

Doğu Anadolu Bölgesinde dul kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Eşlerinden boşanan yada eşleri ölen kadınlar kuma olarak yeni bir evlilik yapmaktadırlar. Bu kadınları kuma olarak evliliğe iten en önemli faktör dul kadınların ekonomik güvencelerinin olmamasıdır. Yani birinci eşinden ayrılarak dönen kadını baba yüklenemediği için; (hem namusunu hemde geçimini yüklenemediği için) ikinci bir eş ve kuma olarak evlendirilmektedir. Bu da bir zorunluluk olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalarda kumalarda önemli ölçüde psikiyatrik bozuklukların, psikolojik dengesizliklerin, psikolojik dengesizliğe bağlı olarak hormonal dengesizliklerin, psikolojik kökenli organik bozuklukların olduğu tesbit edilmiştir. (211)

Boşanma nedenleri ile ilgili olarak Devlet İstatistik Enstitüsünün bulguları, Türkiye'de boşanmaların (1988 yılı için) % 90'ının geçimsizlik, % 3'ünün terk, % 2'sini zina nedenine dayandığı, diğer nedenlerin oranının ise % 3 olduğunu göstermektedir. Geçimsizlik içerisinde ekonomik sıkıntılar önemli bir faktör olarak toplumumuzda karşımıza çıkmaktadır. Meselâ geçim sıkıntısı çeken üst düzey emekli ailelerin kız çocukları evlide olsalar hukuki bakımdan şekli olarak boşanma cihetine gitmekte, ama yine fiili olarak başka bir biçimde yaşayışlarını sürdürmektedirler. Nedeni ise dul kalan kadının babasının ve annesinin emekli maaşından istifade edebilmesidir. 1979-1980 yıllarında günlük gazetede yayınlanan bir yazıda, bu konuda İstanbul Adliyesinde 700-800 kadar olayın olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla şunları söylemek mümkün olabilecektir:

Geçimsizlik boşanmalarda çok büyük bir etken olarak karşımıza çıkmakta ve geçimsizliği meydana getiren bir nedende ekonomik sıkıntılardır. (212)

---

(211) Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu; Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Güvenlik Politikaları. I. Aile Şurası-Raporlar. Görüşmeler. Kararlar. Tanıtım Serisi:5, Ankara 1991, s. 101

(212) Aynı eser, s. 158

Ankara genelevinde yapılan bir çalışmada; Burada çalışan kadınların % 87'sinin başlarından en az bir defa evlilik geçmiştir. Burada çalışmalarının nedenleri arasında; sosyal hayatlarındaki ilişkiler, eğitim düzeyindeki düşüklük, iş bulamama, sosyo-ekonomik durumlarının düşük olması, en önemliside büyük çoğunluğun bir defa (en az) evlenip boşanmaları ve çaresiz kalmalarıdır. Yani boşandıktan sonra ortada kalma ve geçim zorluğu çekmeleridir. Eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük bu kadınların, başka bir meslekte de bilgisi olmadığından bir zorunluluk olarak genelevde çalışmayı tercih etmektedirler. (213)

Boşanma evlilik birliğini sona erdiren nedenlerden birisidir. Medeni Kanununun 129-134. maddeleri arasında yer alan nedenlerden birine dayanılarak açılan boşanma davasında, hakimin verdiği boşanma kararının kesinleşmesiyle evlilik birliğide kesin olarak ortadan kalkar. Evliliğin boşanmayla sona ermesi durumunda, karı-koca arasındaki mal rejiminin tasfiyesi (m.K. 143) parasal durumu bozulan eşe yoksulluk nafakası ödenmesi (MK. 144-145) gibi sonuçlar karşımıza çıkmaktadır. (214)

Medeni Kanununun 141 ve devamı maddelerinde boşanmanın hukuki sonuçları düzenlenmiştir. Bu sonuçların bir kısmı, boşanan eşlerin kişisel durumlarıyla ilgilidir. Kişisel durumlar dışında boşanma sonrası nafaka ödeme; maddi ve manevi tazminat ödeme gibi parasal sonuçlarda, medeni kanununun 143 ve devamı maddelerinde yer almaktadır. Bunun dışında, boşanmayla evliliğin sona ermesi durumunda, karı koca arasındaki mal rejiminin tasfiyesi de boşanmanın parasal sonuçlarındandır. (MK. 146) (215)

---

(213) Başaran, A.K ve arkadaşları. Bentderesi Genelevinde Çalışan Kadınların Psiko-Sosyal Durumları Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Bir Araştırma) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu, Ankara, 1988, s. 20

(214) Zevkliler, A.; "Evliliğin Sona Ermesi ve Kadının Mal Varlığı", T. Erder (Ed) Türkiye'de Ailenin Değişimi Yasal Açıdan İncelemeler. Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s. 81

(215) Aynı, s. 82

Medeni Kanunu 144. maddesine göre boşanmalarda kusursuz olan taraf ancak bir yıl süreyle "yoksulluk nafaka"sı alabilmektedir.

Medeni kanununun 70. maddesine göre her iki taraf mal ve mülkelerini, intifa (kullanma) ve gelirini muhafaza etme, hakkına sahip bulunmaktadır. Boşanma halinde ise kişisel mal ve mülklerini geri almaktadırlar. Şu kadar ki, bu hükümler sadece evliliğe belirli bir varlıkla giren kadınları korumaktadır. Buna karşılık tüm bir evlilik boyunca karşılıksız ev işi yapan milyonlarca kadın bu süre içinde kocanın adına kaydedilen tüm taşınır ve taşınmaz mallar üzerinde bir hak sahibi olmamaktadır. (216)

Gerek boşanma sonrasında ödenecek nafaka ve biçimine, gerekse Medeni Kanunumuzun gereği geçerli olan mal rejimi çeşidine göre, boşanmanın parasal sonuçları ele alındığı zaman, Türk Medeni Hukukunda boşanan kadının durumu önem taşımaktadır. (217)

Ülkemizde boşanma davaları uzamaktadır. Uzamasının temel nedenlerinden birisi, kadının ekonomik bakımdan zayıflığıdır. (218)

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1990 yılı için hane halkı işgücü anketi sonuçlarındaki işsizlerin medeni durumuna bakacak olursak; Türkiye genelinde 13.000 boşanmış kadın işsizdir ve iş aramaktadır (234). Bu sayının köy ve şehir olarak ayırımına baktığımızda şehirde 11. 692 boşanmış kadın işsizdir ve iş aramaktadır. (219)

Kırsal kesimde yaşayan boşanmış kadının 1308'i işsizdir ve iş aramaktadır (236). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere şehirde boşanmış olarak yaşayan işsiz kadınların sayısı kırsal kesime göre oldukça fazladır. (220)

---

(216) Abadan, N.; a.g.e., s. 15

(217) Zevkliler, A.; a.g.e., s. 81

(218) Gürüz, A.; "Türk Medeni Kanunununun Aileyi İlgilendiren Hükümlerinde Gerekli Görülen Değişiklikler", T. Erder (Ed) Türkiye'de Ailenin Değişimi-Yasal Açıdan İncelemeler, Türk sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s. 140

(219) DİE-Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Ekim 1990, Ankara, 1992, s. 60

(220) Aynı eser, s. 60

Ayrıca DİE'ce yayınladığı boşama istatistiklerinde boşanmış kadının meslekleri şöyledir.

Kadının Mesleği

İlim ve teknik elemanlar, ser. mes. sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	Müteşebbisler, direktörler, üst kademe yöneticileri	İdari personel ve benzeri çalışanlar	Ticaret ve satış personeli	Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar	Diğer (ev kad.) emekli, irat sahibi öğrenci	Top.
458	7	1225	81	79	28	1665	21833	25376

Kaynak: DİE-Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Ekim, 1990 Ankara, 1992, s. 60

Tablodan da görüleceği üzere ev kadını, emekli, irat sahibi ve öğrenci olanların sayısı 21. 833'dür. Yani boşanan kadınların büyük çoğunluğunun sahip olduğu bir meslekleri yoktur ve düzenli bir gelire de sahip değillerdir.

Türkiye'de kadın işgücününün istihdamdaki yerini incelediğimizde; Kadın nüfusunun (15-64) yaş arasındaki bölümü, toplam işgücü istihdamı için potansiyel bir kaynak olmakla birlikte, hiçbir zaman bu yaş grubundaki tüm kadınların ekonomik faaliyetlere, katıldığını söyleyebilmek mümkün değildir. (220)

Kadınların medeni durumları ile işgücüne katılma oranı arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Genellikle bütün ülkelerde bekar kız ve dul kadınların işgücüne katılma oranı, evli ve özellikle çocuklu evli kadınlara göre çok daha yüksektir. (221)

(220) Hanehalkı İşgücü anketi, a.g.e., s. 60

(221) Pur, N.; Türkiye'de Kadın İşgücününün İstihdamı, (2. İktisat Kongresi) İzmir, 1981, ss. 701-712

Her ne kadar kadınlar giderek artan oranlarda işgücüne katılmaya başlamış olsa da, çalışma hayatındaki durumu da boşanma oranlarının düşüklüğünde etkilidir. Genel olarak kadınların eğitim düzeyleri erkeklerinkine oranla oldukça düşüktür (222). 1988 nüfus araştırmasına göre okuryazar olmayan erkeklerin oranı % 24.87, kadınların oranı ise % 42.38'dir (223). Sonuçtan da anlaşılacağı gibi kadınının eğitim görmesine karşı olumsuz birtavır ülkemizde hâlâ geçerlidir. Bu olumsuz tavır, kendisini çalışma hayatında da göstermektedir. Kadınının eğitim düzeyinin düşüklüğü, çalışma hayatında aktif olmalarını, ve yüksek gelir getiren işlerde çalışmalarını engellemektedir. 1990 yılı itibarıyla 12 ve daha ileri yaşta kadın nüfusun % 80'i ücretsiz aile işçisi statüsündedir. Kadınların % 14.31'i ücretli olarak, % 4.68'i kendi hesabına çalışmaktadır. Yalnızca % 4.68'i işveren statüsündedir. (224)

Rakamlardan anlaşılacağı gibi çalışan kadınların önemli bir bölümü emek yoğun çalışılan, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır.

Nüfusun eğitim, medeni durum ve cinsiyete göre işgücü durumunu incelediğimizde karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır.

Eğitim Medeni Durum ve Cinsiyet

	12 ve daha yukarı yaşta nüfus	İşgücü	İşgücüne dahil olmayanlar	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsiz	İşsizlik Oranı (%)	Eksik istihdamda olanların işgücüne oranı
Hiç evlenmedi	5.650.211	2.226.382	3.423.829	39.4	300.732	13.5	2.2
Evli	12.116.182	4.203.184	7.912.998	34.7	163.140	3.9	1.5
Boşandı	167.742	71.804	95.938	42.8	13.000	18.1	8.2
Eşi öldü	1.477.569	227.083	1.250.486	15.4	9.919	4.4	2.6

Kaynak: DİE-Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları Ekim, 1990, s. 18

(222) Hacettepe Üniversitesi İktisadi İstatistik Enstitüsü. 1985-1988: Turkish Population and Health Survey. Ankara. s. 133

(223) Hane halkı işgücü anketi sonuçları, a.g.e., s. 18

(224) Tepe, H.; a.g.e., s. 40

Tablodan da anlaşılacağı gibi, boşanan kadınların işgücüne katılma oranı % 42.8'le ilk sırayı almakta, bunu % 39.4'li hiç evlenmemiş kadınlar grubu takip etmekte ve evli olup da iş gücüne katılan kadın oranı ise % 34.7 ile 3. sırayı almaktadır. Eşi ölen kadınların iş gücüne katılma oranı % 15.4 ile son sırada yer almaktadır. Yine aynı grupların işsizlik oranlarına bakacak olursak; boşanan kadınların % 18.1'i işsiz, hiç evlenmemiş kadınların oranı % 13.5, eşi ölenlerin oranı % 4.4, evli olanların işsizlik oranı % 3.9'dür. Demek ki medeni duruma göre, boşanan kadınlar arasındaki işsizlik oranı diğer gruplara göre yüksektir.

Bir ülkenin genel ekonomik ve tarımsal gelişmişlik düzeyinin yanısıra, ekonomik dalgalanmalar da boşanma oranlarını etkilemektedir. Evlenme ve boşanmalar ekonomik kriz dönemlerinde azalmakta; refah dönemlerinde ise artmaktadır. Cumhuriyetin hızlı bir endüstrileşme çabasına girdiği ilk yıllarda boşanma oranı sürekli artmış; 1955-1960 döneminde en yüksek düzeye ulaştıktan sonra azalma başlamıştır.

Enflasyon ile boşanma arasındaki ilişki ise ters yönlüdür. Enflasyonun hızla arttığı dönemlerde boşanma oranı düşmektedir. Yüksek enflasyon, satınalma gücünü düşmesine neden olarak hayat şartlarını ağırlaştırmaktadır. Ağırlaşan hayat şartları altında ayakta durmakta güçlük çeken evli çiftlerin boşandıktan sonra hayatlarını sürdürebilmesi oldukça zordur. Özellikle ekonomik güvencesi olmayan kadınlar için geçerli olan bu durum, boşanmalarda engelleyici rol oynamaktadır.

Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki vardı. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, düşük gelişmişlik düzeyi ve düşük boşanma oranına sahiptir. Türkiye genelinde yüksek bir ekonomik gelişmişlikten sözedilmemekle beraber, bölgeler arasında böyle bir durum mevcuttur. Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki belirgin gelişmişlik farkı boşanma oranlarına yansımaktadır. Doğu bölgesinde yer alan Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı ve Siirt

gibi kentlerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri çok düşüktür. Bu iller ülkemizde boşanmaların en düşük olduğu illerdir. (225)

Buna karşılık İstanbul, İzmir ve Ankara kentleri ekonomik olarak gelişmiş bölgeler olup, boşanmaların en çok görüldüğü illerdendir. Ayrıca tarımsal gelişmişlik düzeyi ile boşanma oranı arasında da bir ilişki vardır. Tarımsal gelişmişlik düzeyi yüksek olan Bursa, Aydın, Manisa, İzmir, Adana gibi illerde boşanma oranları yüksektir. (225)

Ekonomik ve tarımsal gelişmişlik düzeyi; kadının eğitim düzeyinin yükselmesine, doğurganlık oranının düşmesine ve kadınların iş hayatına atılmasını sağlamaktadır. Kadının kocasından ayrı bir gelire sahip olması, yolunda gitmeyen bir evliliği bitirme kararı vermesine yardımcı olmaktadır. (226)

Kırsal kesimde boşanma nedeni, uyumsuzluk-geçimsizlikten çok kadının kısraklığı olmaktadır. Kısraklık olayında erkek, boşanmak yerine doğurganlığı ispat edilmiş bir soydan dul veya evlenmemiş bir kadınla ikinci kez evlenmektedir. İkinci eş resmi nikah yerine imam nikâhıyla "kuma" olarak gelmektedir. İkinci eşten doğan çocuklarda resmi nikahlı olan eşin üstünde gösterilmektedir.

Türkiyedeki evliliklerin % 27.7'si akraba evliliğidir. Kırsal kesimlerde ise akraba evlilikleri daha da yaygındır. Bu nedenle boşanma, yalnızca iki kişiyi değil iki akrabalık grubunu ilgilendirmektedir.

Eşler akrabalarından habersiz boşanma kararı alma yetkisine sahip değildir. Toplumun normları da aile bütünlüğünün ve kurulmuş akrabalık ilişkilerinin korunması yönünde olduğu için akrabalar, eşler arasındaki anlaşmazlıklara boşanma dışında çözüm bulma çabasındadırlar. (227)

---

(225) Tepe, H.; a.g.e., s. 95

(226) Balaban, A.; a.g.m., s. 70

(227) Eserpek, A.; a.g.e., s. 120

Türkiye'de halkın boşanmaya ve boşanmış bireylere karşı tutumları genelde hoşgörülü değildir. Halkın çoğu özellikle geleneksel değerlere sahip, düşük eğitim düzeyinde olanlar, boşanmayı kötü bir deneyim olarak görmekte; hatta ayıplamaktadırlar. Akrabalar, yakınlarının (özellikle kızlarının) boşanmasından utanç duymakta, bu durumu saklama eğilimi göstermektedirler. Boşanmış bireylere "uyumsuz", "başarısız" gözüyle bakılmaktadır. Toplumumuzda "evliliklerin sürmesi" temel toplumsal normdur. Böyle bir normdan "boşanma" yoluyla uzaklaşma hoş görülmemektedir. Kırsal kesimde kadın babasının evine dönüp, ömrünün sonuna kadar kendisine babasının veya diğer yakın erkek akrabalarının bakmasını tercih etmemektedir. Bu nedenle kocasını terkeden bir kadın kısa bir süre sonra ikinci bir evlilik yapmak zorundadır. Köy ölçütlerine göre yaşlı sayılan kadın, kocasından yakınsa da onu terketmek cesaretini gösterememektedir (228). Aslında bu durum şehirde yaşayan çalışmayan, veya çalışıpda bağımsız bir hayat kurmaya yeterli düzeyde geliri olmayan kadınlar içinde geçirlidir.

Kırsal kesimde boşanma onaylanmamakla beraber, boşanma durumunda güçlü akrabalık bağları devreye girmekte ve kadının yaşantısının devamı akrabaların desteğiyle sürdürülebilmektedir. Halbuki şehirde yaşayan boşanmış kadının, kendisine destek olabilecek güçlü akrabalık bağları bulunmayabilir.

Evlilik hayatında "ev kadınlığı rolü"ne alışmış bir kadının hem iş bulabilmesi, hemde bulunduğu işe ve onun şartlarına uyabilmesi oldukça zordur. Boşanmış kadının bakım çağında çocuğu varsa ve kadın çalışmak durumundaysa, ancak çocuğun bakımında kendisine destek olacak akrabalarda yoksa, kendi gelirinin önemli bir kısmını çocuğunun bakımı için ayırmak durumunda olacaktır. Buda kadın açısından boşanmanın ekonomik maliyetini arttırmaktadır.

---

(228) Eserpek, A.; a.g.e.; s. 121

**V. Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal Ekonomik
Durumları Üzerine Tatbiki Bir Araştırma**

A- Araştırmanın Amacı:

Çalışmanın bu bölümünde boşanmış kadınlara anket uygulanmıştır.

Bu araştırmada boşanmış kadınların genel özellikleri ile gerek evlilikleri esnasında, gerekse boşandıktan sonra karşılaştıkları güçlükler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tür araştırmalar, aile sorunlarının ortaya çıkarılması ve bu sorunlara çözüm getirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda üç bölüm halinde düzenlenen şu sorulara cevap aranmıştır.

1- Tanıtıcı bilgiler

-Boşanmış kadınlar ve eşlerinin genel özellikleri nedir?

-Evlilik nasıl gerçekleşmiştir?

2- Evlilik boyunca genel durum

-Geçimsizlik ne zaman ve hangi nedenden dolayı başlamıştır?

-Geçimsizlik karşısında kadının tutumu nedir?

-Mahkeme hangi nedenden dolayı boşanma kararı vermiştir? Boşanma esnasında kadını en çok düşündüren konular hangileridir?

3- Boşanma sonrası durum

-Boşandıktan sonra kadınların karşılaştıkları psiko-sosyal problemler nelerdir?

-Ailenin ve yakın çevrenin kadına baskısı var mıdır?

-Çocuklar açısından nafaka durumu ile babayla görüşme konuları ne durumdadır?

-Yeniden evlenme konusunda ne düşünülmektedir.

B- Evren ve Örneklem

Türkiye'de boşanmış kişilere ve yakınlarına yönelik hizmetlerin geliştirilebilmesi, öncelikle bu konuda araştırma yapılmasına bağlıdır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bunun başlıca nedeni, sağlıklı bir örneklem belirleyecek ortamın bulunmamasıdır. Mahkemeler kanalıyla boşanmış kişilere ulaşmak hemen hemen mümkün değildir. Adli makamlar "gizlilik" gerekçesiyle adres vermekten kaçınmaktadır. Ayrıca boşanmış kadınların anket uygulamalarına katılımlarında çekingen davranışları konu ile ilgili çalışmalarını sınırlı kılmaktadır.

Yapılan az sayıdaki araştırmalardan biri Aydınalp (1981)'in araştırmasıdır. Bu araştırma Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 66 boşanmış kadın ve erkek üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Boşanmışlara ilişkin bir başka araştırma da Arıkan ve arkadaşları (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Boşanmış kişilerin ruhsal belirti gösterme düzeylerini inceleyen bu araştırma, Ankara'daki tüm üniversitelerle Milli Eğitim Bakanlığının izniyle ilk ve orta dereceli on okulda sürdürülmüştür. Bu kurumlarda tam sayımla belirlenen boşanmış personel (62) araştırmanın veri kaynağı olmuştur.

Alt-sosyo ekonomik düzeyde boşanmış kadınların psiko-sosyal durumları üzerine 180 kadın üzerinde yapılan bu araştırma Çiğdem Arıkan tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yukarıdaki araştırmalardan da anlaşılacağı üzere bu konudaki örneklem sayısı son derece sınırlıdır.

Biz bu araştırmayı ilk olarak düşündüğümüzde Ankara kentinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış kadınların psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi üzerinde durmuştuk. Ancak Adalet Bakanlığı, boşanmış kişilerin isim ve adreslerinin gizli kalacağı gerekçesiyle bu kişilerin isim ve adreslerini vermemiştir. Bu nedenle her sosyo-ekonomik düzeydeki kadınları kapsayan genel bir liste oluşturulamamıştır. Adalet

Bakanlığı'nın boşanmaları kesinleşmiş bireylerin isim ve adreslerini saklı tutulması yönündeki görüşü, araştırmanın daha kapsamlı yürütülmesini engellemiştir.

Ayrıca bu araştırma için adliye kayıtlarındaki boşanmış kadınların adreslerinden yararlanılmak istenmiştir. Fakat boşanmaları kesinleşmiş kadınların isim ve adreslerinin saklı tutulması nedeniyle adliye kayıtlarından adres alınamamıştır.

İsteğimizi Çankaya Nüfus Müdürlüğüne bildirerek, bu adresleri sadece bilimsel çalışmada kullanacağımıza inandırdıktan sonra, adliyeden gelen dosyaların bir nüshalarına bakabilme imkanı sağlanmıştır. 1992 yılı sonuna kadar Çankaya nüfus müdürlüğüne son 10 yılda intikal eden dosyalar taranarak 870 tane boşanmış kadının adresleri tesbit edilmiştir. Tesbit edilen bu adreslere hazırlanan anket formları postalanmıştır. 1992 / Ekim başında postlanan anket formlarından, 15 Aralık tarihine kadar geçen sürede ancak 660 anketin cevabı alınmıştır. Dolayısıyla toplam 660 boşanmış kadın araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan soru kağıdı, Eylül 1992'de 25 tane boşanmış kadın üzerinde yapılan bir ön deneme ile gözden geçirilmiştir. Ön deneme sonunda çok belirgin değişikliklerin gerekmediği anlaşılmış ve bazı küçük değişikliklerden sonra soru kağıdı kullanıma hazır hale getirilmiştir.

Soru kağıdında toplam 42 soru vardır. Bu sorulardan bazıları çoktan seçmeli, bazıları açık uçlu olarak düzenlenmiştir.

Anket formlarının üzerine çalışmanın amacı belirtilerek, doldurulduktan sonra adresimize postalanması istenmiştir.

II. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde boşanmış kadınları tanıtmak amacıyla kadınların yaşları, eğitim durumları, çalışma durumları, çocuk sayısı gibi bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1: Kadının Yaşı

Yaş	Sayı	%
20-24	60	9.09
25-29	120	18.18
30-34	156	23.64
35-39	144	21.82
40-44	108	16.36
45-49	48	7.27
50+	24	3.64
Toplam	660	100

$\bar{x}=34.73$ $s=8.33$ $SH= 0.79$ $min=20$ $max=50$

Tablo 1'de kadınların yaşları araştırılmıştır. Tablo da görüldüğü gibi kadınların % 23,64'ü 30-34 yaş grubunda yer almaktadır, 35-40 yaşları arasında yer alan kadınların oranı % 21,82'dir. 25-29 yaşları arasında olanların oranı % 9.09 olup bunu 40-44 yaşlarında olanlar takip etmektedir. Araştırmaya katılan kadınlarından 45-49 yaşları arasında ve 50 yaş üzerinde olan kadınların sayısı oldukça düşüktür.

Kadınların eğitim durumları da Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Kadının Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
•Okur yazar değil	12	1.81
•Okur yazar	24	3.63
•İlkokul mezunu	96	14.54
•Ortaokul ve dengi okul	120	18.18
•Lise ve dengi okul	192	29.09
•Yüksek okul	216	32.72
Toplam	660	100

Araştırmaya katılan kadınlardan yüksek okul mezunu olanların oranı % 32.72 bulunmuştur. Lise mezunu olanların oranı % 29.09 olup bunu sırasıyla % 18.18 oranıyla ortaokul mezunları takip etmekte, ilkokul mezunlarının oranı % 14.54, okur - yazar olanların oranı % 3.63 ve okur - yazar olmayan kadınların oranı % 1.81'dir.

Tablo3: Evlilik Hayatında Kadının Çalışma Durumu

Çalışma durumu	Sayı	%
Bir işte çalışanlar	396	60
Bir işte çalışmayanlar	264	40
Toplam	660	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi kadınların % 60'ı evliyken bir işte çalışmakta, % 40'ı ise bir işte çalışmamaktadır.

Tablo 4: Çalışan Kadınların Meslekleri

Meslekler	Sayı	%
•Memur	126	31.88
•Öğretmen	66	16.66
•Eczacı	48	12.12
•Muhasebeci	18	4.55
•Teknik ressam	18	4.55
•Kuaför	12	3.03
•Büro elemanı	36	9.09
•Mühendis	36	9.09
•Hizmetli	18	4.55
•Satış elemanı	18	4.55
Toplam	396	100

Araştırmaya katılan kadınların evlilikleri boyunca mesleği tablo 4'de gösterilmektedir. Boşanan kadınların % 31.88'i memur olarak çalışmaktadır. İkinci sırada % 16.66 oranıyla öğretmen yer almaktadır. Üçüncü sırada eczacı (% 12.12), dördüncü sırada büro elemanı ve mühendis (% 9.09)- beşinci sırada hizmetli ve satış elemanları gelmektedir. Kuaför olanların oranı ise en düşük oranda (% 3.03) bulunmuştur.

Tablo 5: Sahip Olunan Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
Çocuksuz	192	29.09
1 çocuklu	276	41.82
2 çocuklu	108	16.36
3 çocuklu	72	10.91
4 ve daha fazla	12	1.82
Toplam	660	100

$$\bar{x}= 1.62 \quad s= 0.87 \quad sh= 0.10 \quad \min= 1 \quad \max= 4$$

Boşanmış kadınların yalnızca % 29,09'u çocuksuzdur. Tablo'da da görüleceği üzere kadınların % 41.82'si 1 çocuğa sahiptir. % 16.31'nin ise iki tane çocuğu vardır. Üç ve dört çocuğu olanların oranı ise % 12.73'dür. Araştırma kapsamına girenlerin çoğunluğunun (% 70.91) çocuksuz veya bir çocuklu oluşu bazı araştırma sonucuyula aynıdır. (Aydınalp 1981:3, Tepe 1981:98) Bu durum aynı zamanda Türkiye genelindeki durumla paralellik göstermektedir.

Çocukların yaş durumları tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Çocukların Yaşları

Yaş	Sayı	%
1-5	192	40.51
6-10	120	25.31
11-15	84	17.72
16-20	48	10.13
20+	30	6.33
Toplam	468	100

Araştırmaya katılan kadınların sahip olduğu çocukların yaşlarının dağılımı şöyledir: Çocukların % 40.51'nin yaşları 1-5 yaş arasındadır, % 25.31'nin yaşları ise 6-10 arasında, % 17.72'sinin yaşları ise 11-15 olup, % 10.13'ünün yaşları 16-20 yaş arasındadır.

Tablo 7: Kocanın Mesleği

	Sayı	%
İşsiz	36	5.45
Küçük esnaf	48	7.27
İşçi	108	16.36
Memur	192	29.09
Serbest Meslek	60	9.09
Teknik eleman (Mühendis)	78	11.82
Eczacı	48	7.27
Müzisyen	6	0.90
Öğretmen	72	10.91
Öğrenci	12	1.82
Toplam	660	100

Tablo 7 evlilik boyunca kocanın yaptığı işi göstermektedir. Tablo da görüldüğü gibi; kocaların % 29.09'u devlet memurudur. İşçi olanların oranı ise % 16.36, Teknik elemanların oranı % 11.82, öğretmenlerin oranı % 10.91, Küçük esnaf ve eczacı olanların oranı birbirine eşittir. (% 7.27) işsiz olanların oranı % 5.45'dir.

Araştırmaya katılan kadınların kocalarının % 97.3'ünün işlerinin sürekli; sürekli bir işi olmayanların oranı ise % 7.27'dir.

Tablo 8: Evlenme Biçimleri

Evlenme biçimi	Sayı	%
•Anlaşarak evlenenler	360	54.455
•Görücü usulüyle evlenenler	258	39.09
•Kaçarak evlenenler	30	4.54
•Cevapsız	12	1.82
Toplam	660	100

Tablo 8 araştırma kapsamına girenlerin büyük çoğunluğunun (% 54.55) anlaşarak evlendiğini göstermektedir. Kadınların % 39.09'u ise görücü usulüyle evlenmiştir. Her ne kadar anlaşarak evlenenlerin oranı yarıyarıya ise de boşandıkları gözönüne alındığında eş seçimi konusunda yanlışlıklar yapıldığı düşünülebilir. Evlilikte mutluluk geniş çapta eş seçiminin iyi yapılmasına bağlıdır. Bu bakımdan evlenmek isteyenler bu konuyu en ince ayrıntılara kadar düşünmelidirler. Eş seçiminin gerçekleşmesi için, kişinin beklentilerini, amacını tartışması, bunları karara bağlaması ve benzeri beklentileri olan kimseyi eş olarak seçmesi beklenir.

Tablo 9: Evlenme Nedeni

Neden	Sayı	%
•Herkes gibi yuva kurmak için evlenenler	414	62.72
•Aile baskısından kurtulmak için evlenenler	60	9.09
•Anne ve babasının zoruyla evlenenler	84	12.72
•Mecbur kaldığı için evlenenler	18	2.73
•Daha rahat yaşamak istediği için evlenenler	42	6.36
•Diğer (birlikteliklerinin toplumda kabul görmesi için.)	36	5.45
•Cevapsız	6	0.9
Toplam	660	100

Tablo 9'da görüldüğü gibi kadınların % 62.72'si "herkes gibi yuva kurmak" için evlendiklerini belirtmiştir. Anne ve babasının zoruyla evlenenlerin oranı % 12.72, aile baskısından kurtulmak için evlenenlerin oranı % 9.09'dur. Daha rahat yaşamak istediği için evlenenlerin oranı ise % 6.36'dır.

Araştırma kapsamına giren kadınların kaç yıl evli kaldıkları tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Evlilik Süresi

Süre	Sayı	%
1-yıldan az	12	1.82
1-5 yıl	300	45.45
6-10 yıl	204	30.91
11-15 yıl	36	5.45
16-20 yıl	84	12.73
20+	24	
Toplam	660	100

$\bar{X}$ = 8.42 N= 660, S.4.22 SH: 0.40 min:1 max: 20

Tablo 10'da gösterildiği (görüldüğü gibi) gibi boşanmaların % 78.18'i evliliğin ilk on yıl içinde görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü (1990: VIII) verilerine göre ülkemizde boşanmalar daha çok 10 yıla kadar gerçekleşmekte; daha sonraki yıllarda nisbeten azalmaktadır. Tablo 10 sonuçlarıyla Devlet İstatistik Enstitüsünü sonuçları birbirine paraleldir. (Aydınalp 1981:105), (Arıkan 1992:89) Araştırmalarında on yıla kadar süren evliliklerin ardından gerçekleşen boşanma sonuçları ile araştırmamızın sonuçlarına birbirine paraleldir.

Tablo 11'de eşlerin evlendikleri vakit kaç yaşlarında oldukları öğrenilmek istenmiştir.

Tablo 11: Kadının Evlilik Yaşı

Yıl	Sayı	%
+ 16	36	5.45
17-20	216	32.73
21-24	240	36.36
25-29	96	14.55
30-34	48	7.27
35+	24	3.64
Toplam	660	100

$\bar{x}$ = 22.53 N= 660 S=4.69 SH: 0.44 min:16 max:35

Tabloda da görüldüğü gibi 21-24 yaşları arasında evlenen kadınların oranı % 36,36'dır. Bunu sırasıyla 17-20 yaşlarında evlenenler % 32,73, 25-29 yaşlarında evlenenler % 14.55 oranıyla izlemekte, 30-34 yaşlarında evlenenlerin oranı % 7.27 dir. 16 yaşında ve daha küçük yaşlarda evlenenlerin oranı ise oldukça düşüktür. (% 3.64)

Görüşülen kadınların ortalama evlilik yaşı 22'dir. Buda Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bunun sebebi de görüşülen kadınların çoğunun tahsil seviyesinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 12'de erkeklerin kaç yaşlarında evlendiği araştırılmıştır.

Tablo 12: Kocanın Evlilik Yaşı

Yaş	Sayı	%
17-21	30	4.55
22-26	300	45.45
27-31	180	27.27
32-36	90	13.64
37+	60	9.09
Toplam	660	100

$\bar{x}=27$ s:5.20 SH:0.004 min:17 max:37

22-26 yaşlarında evlenen erkeklerin oranı % 45.45, 27-31 yaşlarında evlenenlerin oranı % 27.27, 32-36 yaşlarında evlenenlerin oranı % 13.64, 37 ve daha yukarı yaşlarda evlenenlerin oranı % 9.09, 17-21 yaşları arasında evlenenlerin oranı ise oldukça düşük olarak bulunmuştur.

Araştırmamızda erkeklerin ortalama evlilik yaşı 27'dir. Erkeklerin ortalama evlilik yaşları kadınların evlilik yaşlarına göre yüksektir. Bunda eğitim, askerlik ve işe girme süreleri etkili olmaktadır. Toplumumuz da genel eğilim, erkeklerin belirli bir düzeyde eğitim gördükten, askerlik yaptıktan ve bir iş sahibi olduktan sonra evlenmeleri yönündedir. Bu ise nisbeten ileri yaşlarda gerçekleşmektedir.

Kocaların eğitim durumları Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13: Erkeğin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
•Okuryazar değil	-	-
•Okuryazar	12	1.82
•İlkokul mezunu	84	12.73
•Ortaokul mezunu	120	18.18
•Lise ve dengi okul mezunu	108	16.36
•Yüksek okul mezunu	336	50.91
Toplam	660	100

Tabloda da görüldüğü gibi, yüksek okul mezunu olan erkeklerin oranı % 50.91 olarak bulunmuştur. Bunu % 18.18 oranıyla ortaokul mezunu olanlar takip etmiştir. Lise mezunlarının oranı % 16.36'dır. İlkokul mezunlarının oranı % 12.73 ve okuryazar olanları oranı % 1.82'dir.

Tablo 14: Evdeki Problemlerin Başlama Zamanı

Zaman	Sayı	%
•Evlendikten kısa bir süre sonra	432	65.45
•Evliliğin ortalarında	120	18.19
•Evliliğin sonlarında	108	16.36
Toplam	660	100

Tablo 14'de geçimsizliğin ne zaman başladığı gösterilmiştir. Araştırma kapsamına giren kadınların % 65.46'sı evlendikten kısa bir süre sonra evlerinde ge-

çimsizliğin başladığını belirtmiştir. Evlilikte geçimsizliğin çoğunlukla kısa süre sonra başlamasında hem evliliğin kuruluş biçiminin, hemde evlenme nedeninin payı olabilir. Başlangıçta yetersiz bilgiyle kurulan bir evlilikte eşler birbirleri hakkındaki bilgileri en hızlı ve yoğun biçimde evliliklerinin ilk yıllarında toplamaktadırlar.

Tablo 15: Evlenmeden Önceki Durumla Sonraki Durum Arasındaki Fark.

Fark	Sayı	%
•Fark olanlar	420	63.64
•Fark olmayanlar	240	36.36
Toplam	660	100

Tablo 15'te araştırmaya katılan kadınlara evlenmeden önceki baba evlerindeki aile yaşantıları (düzenleri) ile evlendikten sonra kendi kurdukları aile düzenleri arasında fark olup olmadığı sorulmuştur. "Hiç fark olmadı" diyenlerin oranı % 36.36'dır. Fakat evlenmeden önceki durumlarıyla sonraki durumlarını farklı bulanların oranı ise % 63.64 olarak bulunmuştur. Bu farklılığın hangi konularda olduğu tablo 15'te ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 16: Evlendikten Sonraki Farklar

Fark	Sayı	%
•Evlendikten sonra sürekli huzursuzluk çekenler	300	71.44
•Evlendikten sonra rahata ve huzura kavuşanlar	60	14.28
•Evliliğinde sürekli maddi sıkıntı çekenler	60	14.28
•Diğer	-	-
Toplam	420	100

Tablo 17'de evlendikten sonra aile yaşantısındaki farklılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Evlendikten sonra sürekli huzursuzluk çekenlerin oranı % 71.44 olup, evlilik hayatının kendilerini rahata ve huzura kavuşturanların oranı ise % 14.28 olarak bulunmuştur. Ayrıca evliliğinde sürekli maddi sıkıntı çekenlerin oranı ise % 14.28'dir. Tablo 19'da evlilik hayatında probleme neden olan konular ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 17: Geçimsizlik Çıkan Konular

Geçimsizlik çıkan konular	Sayı	%
•Kocanın işsizliği	30	4.6
•Maddi sıkıntılar	108	14.63
•Kocanın içki ve kumarı	150	20.33
•Dayak ve kıskançlık	120	16.26
•Kocanın başka kadınlarla ilişkisi	60	8.13
•Karı kocanını tahsillerinin farklılığı	24	3.25
•Eşlerin farklı kişilik yapısı	48	6.50
•Akrabalarla ilişkiler	96	13.00
•Çocuksuzluk	24	3.25
•Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi	48	6.50
•Kocanın ruh hastalığı	12	1.63
• Açıklamak istemeyenler	18	2.44
Toplam	738	100

Geçimsizlik ne zaman başlamış olursa olsun, çok değişik nedenlere dayanmaktadır. Tablo 17'de görüldüğü gibi kadınlar tarafından en fazla belirtilen geçimsizlik nedeni; **kocanın içki ve kumarıdır**. İkinci sırada kocanın **karısını dövmesi ve kıskançlık** üçüncü sırada ise **geçim sıkıntısı** yer almaktadır. Bunların ardından **akrabalarla ilişkiler** ve **kocanın evlilik dışı ilişkisi** gelmektedir.

Bu sonuçlar, bazı araştırmanın sonuçlarıyla paraleldir. Meselâ (Arıkan, 1992: 105) alt sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış kadınların evlilikteki geçimsizlik nedenleri olarak; kocanın kadını dövmesi, içki, kumar ve geçim sıkıntısı olduğunu ortaya koymuştur. Başka araştırmalar da kadınların başlıca geçimsizlik nedenleri olarak ekonomik sıkıntı, alkol ve evlilik dışı ilişkiden yakındıklarını göstermiştir. (Newcomb. 1984)

Tablo 18'de problem yaratan durumları çözmek için kadınların ne gibi yollara başvurdukları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 18: Problemleri Çözmek İçin Başvurulan Yollar

Çözüm yolları	Sayı	%
•Hiç çaba harcamayanlar	24	3.64
•Konuyu yakınlarına anlatıp tavsiye alanlar	192	29.09
•Kocasıyla konuşarak problemleri çözme yollarını arayanlar	384	58.18
•Sabredenler (hiç ses çıkarmayanlar)	36	5.45
•Psikoloji kitapları okuyanlar	12	1.82
• Evlerinden ayrılanlar	12	1.82
Toplam	660	100

Tabloda'da görüldüğü gibi kadınların % 58.18'i kocasıyla konuşarak problemleri çözmeye çalışmışlardır. % 29.09'u ise konuyu yakınlarına açarak onların tavsiyesini almışlardır. % 5.45'i ise olaylar karşısında sabırlı davranarak, % 3.64 zaten bozulmuş ilişkilerinin düzelmeyeceğini düşünerek hiçbir çaba haracamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca problemleri çözmek için psikoloji kitabı okuyanların ve evlerinden ayrılanların oranı % 1.82 ile aynıdır. Tablo'da da görüleceği gibi kadınların büyük çoğunluğu evliliklerinin devam etmesinde ısrarlı görülmektedir. Bunun değişik nedenleri olabilir: Boşanmış kadınların olumsuz değerlendirilmeleri, öte yandan çocukların baba figüründen yoksun olarak yetişmemesi isteği ve kadının "baba evinden ayrıldıktan sonra oraya geri dönmemesi gerektiği" şeklindeki düşünce kadının boşanıp baba evine dönmesini engelleyebilir.

Tablo 19: Boşanma Kararı Karşısında Çocukların Tepkileri

Tepkiler	Sayı	%
•Pek fazla etkilenmemiş görünenler	48	10.25
•Yaşının küçüklüğü nedeniyle tepkisini belli edemeyenler	120	25.64
•Boşanmaya karşı çıkanlar	138	29.49
•Üzüntü ve hayal kırıklığına uğrayanlar	90	19.23
•İsyankâr davrananlar	48	10.25
•Boşanmayı onaylayanlar	24	5.13
Toplam	468	100

Tablo 21'de araştırmaya katılan kadınlara, boşanma kararı karşısında çocuklarının tepkilerinin ne olduğu sorulmuştur. Boşanmaya karşı çıkan çocukların oranı % 29.49'dur. Yaşının küçüklüğü nedeniyle tepkilerini belli edemeyenlerin oranı ise % 25.64'tür. Üzüntü ve hayâl kırıklığına uğrayanların oranı % 19.23 olarak belirtilmiştir. İsyankar davrananların oranı da % 10.25 olarak görülmektedir. Pek fazla etkilenmemiş görünenlerin oranı ise oldukça düşüktür, %10.25. Boşanmayı onaylayan çocukların oranı ise sadece %5.13'tür. Boşanma, çocukların kolay kavrayıp benimseyecekleri bir durum değildir. Hele okul öncesi yaşlarda büsbütün anlaşılmazdır. Onlara, boşanmanın, bir sözleşmenin sona ermesi demek olduğu anlatılamaz. Çocuklarda, ana ve baba ayrılığına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal belirtiler çok çeşitlidir; Huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlar en sık gözlenen belirtilerdir.

Tablo 20: Boşanma Kararı Karşısında Kadının Ailesinin Tutumu

Allenin tutumu	Sayı	%
•Boşanmaya karşı çıkanlar	324	49.28
•Boşanmayı uygun bulanlar	240	36.36
•Boşanmaya hiç karışmayanlar	60	9.09
•Diğer (cevapsız)	36	5.45
Toplam	660	100

Boşanma kararı karşısında ailenin davranışları araştırılmaya çalışılmıştır. (Tablo 20) Boşanmayı uygun bulanların oranı % 36.36 olarak bulunmuştur. Boşanmaya karşı çıkanların oranı ise % 49.28'dir. Boşanma olayına hiç karışmayanların oranı ise % 9.09'dur.

Tablodan da anlaşılacağı gibi, ailelerin büyük bir kısmı boşanmayı onaylama-

mışlardır. Evliliğin başlangıcında, gerek evlilik sırasında ve gerekse evliliğin sona ermesi durumunda akrabaların belli ölçülerde müdahale ettiğini göstermektedir. Bu da Eserpek (1979)'in araştırmasını desteklemektedir.

Boşanmış bir kadın, ailesinin boşanma kararına göstereceği tepkiyi şöyle dile getirmektedir: "Boşandığımı aileme haber vermedim. Ancak boşandıktan sonra söyledim. Tabii ki daha önce söyleseydim, muhakkak boşanmanıza karşı çıkıp, aramızı bulmaya çalışacaklardı."

Tablo 21'de boşanma kararı karşısında yakın çevresinde bulunan arkadaşlarının ne düşündüğü öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 21: Boşanma Kararı Karşısında Arkadaşların Davranışları

Arkadaşların tutumu	Sayı	%
•Boşanmayı uygun bulanlar	120	18.18
•Boşanmayı uygun bulmayanlar	156	23.64
•Boşanmaya hiç karışmayanlar	192	29.09
•Ne düşündükleri bilinmeyenler	180	27.27
•Diğer (cevapsız)	12	1.82
Toplam	660	100

Kadınların % 29.09'u boşanmalarına arkadaşlarının hiç karışmadıklarını belirtirken % 27.27'si ise arkadaşlarının ne düşündüklerini bilmediklerini, arkadaşların 23.64'ü ise boşanmayı onaylamamışlardır. Araştırmaya katılan kadınların % 18.18'i ise arkadaşlarının boşanma kararını uygun bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 22: Mahkemeye Başvurulan Boşanma Nedeni

Sebep	Sayı	%
Şiddetli geçimsizlik	570	86.36
Terk	36	5.45
Akıl ve ruh sağlığı	18	2.73
Cürüm ve haysiyetsizlik	12	1.82
Zina	24	3.64
Toplam	660	100

Boşanma aşaması, mahkemenin boşanmaya karar vermesiyle sona ermektedir. Böylece eşler yasal olarak da ayrılmaktadır. Mahkemenin boşanmaya karar vermesi, açılan davada ileri sürülen nedenle ilişkilidir. Bundan dolayı mahkeme tarafından verilen kararın nedeni öğrenilmek istemiştir. (Tablo 23)

Tablo 22'de görüldüğü gibi davaların % 86.36'sına mahkeme şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanma kararı vermiştir. Bu sonuç, Türkiye genelindeki durumla paraleldir. Ülkemizde mahkemece verilen boşanma kararlarının büyük çoğunluğu şiddetli geçimsizlik nedenine dayalıdır. (Aydınalp 1981:81; Tepe 1981, DİE 1990: VII. Arıkan 1992:119)

Tablo 23'de Mahkemede boşanma davalarının ne kadar süre içinde sonuçlandırıldığına yer verilmiştir.

Tablo 23: Mahkemede Boşanma Davasının Sonuçlanma Süresi

Süre (Ay)	Sayı	%
1-3 ay	330	50.00
4-6 ay	150	22.73
7-9 ay	90	13.64
9-11 ay	42	6.36
12+...	48	7.27
Toplam	660	100

Araştırmaya katılan kadınların yarısı (%50) boşanmalarının 1-3 ay içerisinde sonuçlandığını belirtmişlerdir. Boşanma süreleri 4-6 ay arasında olanların oranı % 22.73 olup, 7-9 ay arasında boşanma davaları sonuçlananların oranı, %13.64'ür. Bunu % 6.36 oranıyla 9-11 ayda boşanma davası sonuçlananlar izlemekte, 12 ay ve daha uzun sürede boşananların oranı % 7.27'dir. Tablo'dan da anlaşılacağı gibi boşanmaların yarısı 1-3 ay arasında sonuçlanmaktadır.

Tablo 24: Boşandıktan Sonra Yerleşilen Yer

Yerleşilen yer	Sayı	%
•Ailesinin yanına yerleşenler	324	49.09
•Tek başına ayrı bir eve yerleşenler (çocuklarıyla ya da tek başlarına)	204	30.91
•Eşi evden ayrılarak, kendi evlerinde kalanlar	108	16.36
•Erkek kardeşlerinin yanına yerleşenler	12	1.82
•Akrabalarının yanına yerleşenler	12	1.82
Toplam	660	100

Tabloda görüldüğü gibi kadınların %49.09'u boşandıktan sonra ailesinin yanına yerleşmiş, % 30.91'i ise çocuklarıyla yaa tek başlarına ayrı bir eve yerleşmişlerdir.

Tablo 25: Boşandıktan Sonra Geçen Süre

Süre	Sayı	%
-1	24	3.46
1-5 yıl	384	58.18
6-10 yıl	180	27.27
11-15 yıl	48	7.27
16+	24	3.46
Toplam	660	100

Tablo 25'da boşandıktan sonra geçen süre görülmektedir. Kadınların boşanmalarının üzerinden beş yıla dek süre geçmiş olanların oranı % 61.64'tür. 6-10 yıllık bir süre geçmiş olanların oranı % 27.7'dir.11 ve daha uzun süre geçmiş olanların oranı ise % 10.73'dir.

Tablo 26: Boşanma Esnasında Kadını En Çok Düşündüren Konular

Konular	Sayı	%
• Bir işde çalışmadığı için maddi sıkıntı çekme korkusu duyanlar	168	20.
•Nerede ve kiminle kalacağı konusunda endişe duyanlar	180	21.43
•Çevresindeki insanlar nasıl karşılar diye düşünenler	264	31.43
•Çocuklarının geleceklerinden endişe duyanlar	108	12.86
•Kocasının tehdit ve baskılarından korkanlar	30	3.57
•Çocuklarından ayrılmanın endişesini duyanlar	18	2.14
•Yeni bir hayata başlama konusun-36 da endişeli olanlar	36	4.29
•Psikolojik olarak çocukların nasıl etkileneceğini düşünenler	36	4.29
Toplam	840	100

Boşanma esnasında kadını en çok düşündüren konuların başında, çevresindeki insanların nasıl karşılayacağını düşünenler % 31.43 oranıyla ilk sırada yer almaktadırlar. Nerede ve kiminle kalacağı konusunda endişesi olanların oranı % 21.43'dür. Bir işte çalışmadığı için maddi sıkıntı çekmekten korkanların oranı % 20 olarak bulunmuştur. Çocuklarına kimlerin bakacağını düşünen kadınların oranı % 12.86'dır. Kocanın tehdit ve baskıları, yeniden bir hayata başlama, çocuklarından ayrılma, psikolojik olarak çocuklarının nasıl etkileneceğini düşünenlerin oranı oldukça düşük olarak bulunmuştur.

Boşanma aşamasında kadını en çok düşündüren konular ekonomik sıkıntılar, çevredeki insanların düşünceleri, geleceklerinin belirsizliği ve çocuklarının durumlarıdır. Toplumda "tek başına" hayat mücadelesini sürdüreceği konusu, kadınları gelecekleri ile ilgili olarak belirsizliklere itebilmektedir. Toplumun boşanmış kadına kötü gözle bakması da boşanma aşamasında kadını sıkıntıya düşüren başlıca konulardan birisidir. Toplumun pek çok kesiminde boşanmış kadınların olumsuz değerlendirildiğini gören kadının kendisi de, "evli" statüsünden "boşanmış" statüsüne geçince benzer biçimde değerlendirilmek endişesi duyabilir.

Tablo 27'de araştırmaya katılan kadınların boşandıktan sonra karşılaştıkları en önemli problemlerinin neler olduğu görülmektedir.

Tablo 27: Boşandıktan Sonra Karşılaşılan En Önemli Problemler

Problemler	Sayı	%
•Ekonomik sıkıntı	150	22.73
•Yalnızlık	168	25.45
•Çevrenin baskısı	156	23.64
•Çocukların bakımı ve gelecekleri ile ilgili sıkıntılar	186	28.18
Toplam	660	100

Tablo da da görüleceği gibi problemler belli başlı dört grup altında toplanabilir. Alınan cevaplara göre, birinci sırada çocukların bakımı ve gelecekleriyle ilgili sıkıntılar yer almaktadır (% 28.18). Bizim toplumumuzda boşanmanın acısını daha çok kadınların çektiği bir gerçektir. Hele çalışmak zorunda kalan ve çocukların sorumluluğunu da yüklenen bir anne için gelecek ürkütücüdür. Boşandığı zaman 5 yaşında bir çocuğu olan bir kadın bu konuda şunları söylemektedir. **"İş yerinde kurallar çok katıydı. Oğlumu neredeyse telefonla büyüttüm."** Ayrıca boşanmış annelerin hem otorite (baba) hem de sevgi (anne) figürü olma konusunda ciddi endişeleri olabilir. Öte yandan velayeti üstlenmesine karşılık ekonomik sıkıntısı olan kadın, çocuklarına sınırlı olanaklarıyla güvenli bir gelecek hazırlayamamaktan kaygılanabilmektedir. İşte yukarıda saydığımız tüm bu nedenlerden dolayı araştırmaya katılan kadınlar çocuklarının gelecekleriyle ilgili olarak endişeye kapılabilmektedirler. Boşanmış kadınların önemli sorunları arasında çocuklarla ilgili sorunların ağırlık kazanması Wilcox (1981), Wallerstein (1986) araştırmalarıyla paralellik taşımaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların karşılaştıkları en önemli problemlerden ikincisi yalnızlıktır (% 25.45). Yalnızlık büyük ölçüde eski arkadaşlık bağlarının gevşemesi veya kopmasıyla, akraba desteğinin yetersiz olmasıyla bağlantılı olabilir.

Ayrıca boşanuncaya kadar kendisini "eş" kimliğiyle özdeşleştiren kadın, boşanmayı kendisi istemiş olsa dahi, birdenbire bu kimlikten yoksun kaldığında kendisini amaçsız, hatta yararsız görebilir. Buda yalnızlık duygusunu arttırabilir. Ayrıca sosyal faaliyetlerin boşandıktan sonra azalması yada sonra ermesi de yalnızlık duygusunu arttırabilir. Öte yandan boşandıktan sonra kadının kendini tek başına ve "desteksiz" olarak hissetmesi de kuşkusuz etkili olmaktadır.

Üçüncü önemli problem ise; çevrenin baskısı olarak belirtilmiştir (% 23.64). "Evli kadın" kimliğini bırakıp "boşanmış kadın" kimliğine geçerken kadın kısa veya uzun süre bocalamakta; yeni yaşantısına uyum sağlamakta zorlanmaktadır.

Boşandıktan sonraki hayata uyumu güçleştiren faktörlerin başında toplumun olumsuz tutumları gelmektedir. Pek çok toplumda olduğu gibi toplumumuzda da boşanmış kadınlara karşı olan olumsuz tavırlar, boşanmış kadınların kendilerini huzursuz hissetmelerine yol açmaktadır.

Dördüncü önemli problem olarak da ekonomik sıkıntı belirtilmiştir (% 22.73). Kadının gelirinin düşüklüğü, nafaka ödemelerindeki aksaklıklar, akrabaların ekonomik destek sağlamakta yetersiz kalmaları kadınların boşandıktan sonraki ekonomik sıkıntılarını daha da arttırmaktadır.

Tablo 28: Kocasıyla Halen Arasında Anlaşmazlık Olanlar

Anlaşmazlıklar	Sayı	%
•Halen problemi olanlar	216	32.73
•Problemi olmayanlar	444	67.27
Toplam	660	100

Boşandıktan sonra en fazla stres yaratan sorunlar arasında eski eşle ilişkilerin bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle görüşülenlere halen eski eşleriyle sorunları olup-olmadığı sorulmuştur. Kadınların % 67.27'si halen kocalarıyla aralarında anlaşmazlık olmadığını belirtmiştir. % 32.73'ü ise bazı konularda halen problemlerinin devam ettiğini belirtmiştir.

Tablo 29: Boşandıktan Sonra Karşılaşılan Sağlıkla İlgili Sıkıntılar

	Sayı	%
•Gerginlik yaşayanlar	252	28.97
•Çeşitli korkuları olanlar	150	17.24
•Geceleri uyuyamıyanlar	132	15.17
•Solunum sistemi rahatsızlığı çekenler	84	9.65
•Sindirim sistemi rahatsızlığı çekenler	60	6.90
•Depresyona girenler	156	17.93
•Evliliklerinde bütün bu sıkıntıları çekenler ve boşandıktan sonra tüm rahatsızlıkları geçenerler	24	2.76
•Cevapsız	12	1.39
Toplam	870	100

Boşanan kadınların % 28.97'si boşandıktan sonra uzun bir süre gerginlik yaşadıklarını belirtmişlerdir. % 17.93'ü boşandıktan sonra depresyona girdiklerini, % 17.24'ü ise boşandıktan sonra çeşitli korkuları, % 15.17'si ise uyku sistemlerinde bozulma, % 9.65'i de solunum sistemlerinden rahatsızlık çektiklerini, % 6.90'u da sindirim sistemi rahatsızlığı çektiğini belirtirken, % 2.76'sı da boşandıktan sonra bütün sıkıntılarının geçtiğini belirtmişlerdir.

Çeşitli araştırmalar boşanma aşamasında veya boşandıktan sonra huzursuzluk ve sıkıntının arttığını ortaya koymuştur. Ekonomik güçlükler, alışılan hayat (yaşama) tarzının bozulması, arkadaşlarının uzaklaşması sıkıntı ve huzursuzlu-

ğun artmasında etkilidir. (Menaghon 1985)

Boşanmış bireylerin ekonomik güçlüklerle karşılaşması, sosyal etkinlik ve desteklerin azalması, buna karşılık bağımlı çocukların sayısının ve ebeveyn sorumluluklarının artması depresyon olasılığının evlilere kıyasla daha fazla olmasına yol açmaktadır. (Colletta 1979) Ayrıca, mutsuz bir evlilik yaşantısının bitmesinin ardından mutlu evlilik özlemi duyan, çocuklarının velayetini üstlenen, toplumsal baskılar nedeniyle cinsel dürtülerini bastıran boşanmış kadınlarda histerik ve obsesif reaksiyonlar daha fazla görülmektedir. (Adasal 1977:645)

Boşanmaya ilişkin duygusal tepkiler boşanmanın gerçekleşmesinden önce başlamakta, boşandıktan sonra yoğunlaşmaktadır.

Tablo 30: Geçim Kaynağı

Geçim Kaynağı	Sayı	%
•Kendisi çalışarak hayatını kazananlar	576	87.27
•Kardeşleri bakanlar	24	3.64
•Ana ve babası bakanlar	36	5.45
•(Diğer) Arkadaşlarıyla birlikte yaşayanlar	24	3.64
Toplam	660	100

Tablo 30; Boşanmış kadınların % 87.27 gibi önemli bir oranının, geçimlerini tek başlarını sağladıklarını göstermektedir. Anne ve babası tarafından geçimleri sağlananların oranı % 5.45 olup, kardeşleri ve arkadaşları geçimlerini sağlayanların oranı % 7.28'dir.

Tablo 31: Rahat Davranılmayan Durumlar

	Sayı	%
•İstediği zaman dışarı çıkıp dolaşamayanlar	300	35.72
•Çevrenin dedikodusuna sebep olmamak için eş,dost, akraba ziyaretlerine sık sık gidemeyenler	90	10.71
•Giyim kuşamlarına ve hareketlerine dikkat edenler	168	20.00
•Evli çiftlerle rahatça görüşemeyenler	108	12.86
•Boşanmalarını gizleyenler	60	7.14
•Erkeklerle konuşmaya çekinenler	60	7.14
•Davranışlarında son derece ölçülü olanlar	24	2.56
•Her konuda rahat davrananlar	12	1.43
•Cevapsız	6	0.71
•Hiçbiri	12	1.43
Toplam	840	100

Boşanma, kadınların arkadaş, akraba ve çevreyle ilişkilerinde önemli değişiklikler yaratmaktadır. Bu değişikliklerden bir kısmı boşanmış kadın tarafından kolayca kabul edilmektedir. Ancak bazı değişiklikler kadının yeni statüsüne (boşanmış kadın) uyum göstermesini güçleştirmektedir. Sosyal hayatın "evli olma"

statüsüne dayalı olarak düzenlendiği bir toplumda boşanmış, bir kadının karşılaştacağı çeşitli güçlükler olacaktır. Bu güçlükler akrabalarla, arkadaşlarla ve toplumla ilişkidir. Bu güçlüklerin neler olduğu tablo 34'de açıklanmaya çalışılmıştır.

İstediği zaman dışarı çıkamayanların oranı % 35.72'dir. Giyim, kuşamına ve hareketlerine dikkat edenlerin oranı % 20, evli çiftlerle rahatça görüşemeyenlerin oranı % 12.86 olup, çevrenin dedikodusuna sebep olmamak için eş, dost, akrabalarıyla görüşemeyenler % 10.71, boşanmalarını gizleyenler % 7.14, erkeklerle konuşmaya çekinenler % 7.14, davranışlarında son derece ölçülü olmaya çalışanlar % 2.86, her konuda rahat davrananlar ise % 1.43'dür.

Boşanmış bir kadın çok çarpıcı biçimde şunları dile getirmiştir. "**Çevrenin bakış açısı ve baskısı ile ilgili bir anımı anlatmak isterim sadece; Birgün cenazeye gitmiştim, üzerimde sade bir giysi vardı. Oğlumda yanımdaydı. Döndüğümde bir sünnet düğününe gittim, orada biri bana "Oh gezdin gezdin geldin"** dedi. Kırmak istemedim kendisini, anlatmaya çalıştım sonradan şöyle düşündüm0 dul bir kadın, çevrenin tepkisini çekiyor. Toplumda oluşmuş yanlış bir imaj var.

Başka bir boşanmış kadın ise dul yaşamanın zorluğunu şöyle anlatıyor. "Dul kalmışsın. toplum bir kadının yalnız yaşamasına izin verecek kadar olgun değil. Ama çalışıyorsun dertlerini, geçmişini, yıkıntını unutmak için en iyi yolu seçmişsin. Sabah çıkıyorsun akşam dönüyorsun eve. Eve dönüşlerinde gönlün hiçte rahat değil. Ama ne yaparsın, başka çaren yok ki.... İnsanlar o kadar güven verici değil ki.... Evli kadın arkadaşlarıyla samimi olursan, onlarla iş dışında kaynaşmaya kalkarsan, çoğu kocasını kıskanacaktır. Bir soğukluk girecektir araya. Çevrenden bir erkek ile samimi konuşmaya kalksan çevre başka yorum yapar. Saygınlığını kaybetmemek, yeni bir olayla karşılaşmamak için, hep gerilim içerisinde yaşayacaksın... Hep ölçülü yaşayacaksın... Ve gene çoğu zaman yalnız ka-

lacaksın." (Gökçe 1992:35)

Tablo 32'de araştırmaya katılan kadınlara yakın akrabalarının (ebeveyn, kardeş gibi) kendisine karışıp karışmadığı sorulmuştur.

Tablo 32: Yakın Akrabaların Davranışlara Karışma Durumu

	Sayı	%
•Sürekli karışanlar	60	9.10
•Karışmayanlar	300	45.45
•Bazan karışanlar	300	45.45
Toplam	660	100

Kadınların % 45.45'i kendilerine hiç karışılmadığını belirtmişlerdir. Zaman zaman karışanları oranı ise % 45.45'dir. Sürekli olarak davranışlarına karışılan kadınların oranı ise % 9.10'dur. Boşanmış kadın olma statüsünün, toplumda ön yargıların gelişimi hızlandırdığı düşünüldüğünde, ailelerin ve çevrenin dedikodusuna sebep olmamak için kızlarına baskı yapması şaşırtıcı olmamalıdır.

Tablo 33'da Boşandıktan sonra çevrenin kendilerine bakışında ne gibi değişiklik olduğu sorulmuştur.

Tablo 33: Boşanmış Kadınlara Çevrenin Bakışı

	Sayı	%
•Hiç değişmeyenler	240	36.36
•Şüpheyle bakanlar	120	18.18
•Acıyarak bakanlar	216	32.73
•Kötü gözle bakanlar	84	12.73
Toplam	660	100

Araştırmaya katılan kadınların % 36.36'sı çevrenin bakışında bir değişiklik olmadığını bildirmişlerdir. % 32.73'ü ise çevrenini kendilerine acıyarak baktığını belirtmişlerdir. % 18.18'i ise çevresindeki insanların kendilerine şüpheyle baktığını belirtmişlerdir. Tablo 33'da da gördüğü gibi boşanmış kadınların % 32.73'ü kendilerine çevresindeki insanların acıyarak baktıklarını belirtmişlerdir. Bunun da nedeni; Kadının evlilik ilişkisini ve onun birtakım kazançlarını kaybetmiş biri olarak görülmesi etkili olabilir. Ayrıca maddi ve manevi çeşitli kayıplarının yanı sıra, yalnız başına çocuklarının bakım ve yetiştirilmesini, aile reisliğini üstlenme, çalışmaya başlama gibi görevler yüklenmek zorunda kalması çevrenin acıma duygularını güçlendirebilir.

Tablo 34'de boşanan kadınlara karşı en çok olumsuz tavır takınanların kimler olduğu sorulmuştur.

Tablo 34: Boşanan Kadınlara Karşı En Çok Olumsuz Tavır Takınanlar

	Sayı	%
•Evli kadınlar	228	34.55
•Erkekler	360	54.55
•Herkes	72	10.9
Toplam	660	100

"Evli kadın" kimliğini bırakıp "boşanmış kadın" kimliğine geçerken kadın kısa veya uzun süre bocalamaktadır. Boşandıktan sonraki hayata uyumu güçleştiren faktörlerin başında toplumun olumsuz tutumları gelmektedir. Pekçok toplumda olduğu gibi toplumumuzda da öteden beri var olan ve olumsuz değer yüklü "boşanmış kadın" imajı, boşanmış kadınların kendilerini huzursuz hissetmelerine yol açmaktadır. Boşanmış kadınlara karşı olumsuz tavır takınan kişilerin kimler olduğu sorulmuştur. (Tablo 34) Boşanmış kadına toplumda kötü gözle bakanlar içinde erkekler ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada kadınlar yer almaktadır. Bunun herkes takip etmektedir. Boşanmış kadınların "kolay arkadaşlık kurula-bilecek", "macera arayışı içinde olan" veya "evlilikleri için tehlike olan" kadınlar

şeklinde algılanması, bu yönde çeşitli tutum ve davranışların geliştirilmesine neden olmaktadır.

Tablo 35: Çevrenin Bakışından Etkilenme Durumu

	Sayı	%
•Oturduğu semti değiştirenler	72	12.91
•Çevredeki komşularıyla sık sık görüşmeyenler	144	25.81
•Akraba, eş dostla arası açılanlar	48	8.6
• Olumsuz tavırlar karşısında güçlü olmaya çalışanlar	24	4.30
•Morali bozulanlar	216	38.71
•Boşandığını uzun süre çevresinden saklayanlar	42	7.52
•Cevapsız	12	2.15
Toplam	558	100

Boşandıktan sonra çevrenin kendilerine bakışının değişmesinden etkilenme durumları tablo 35'de öğrenilmeye çalışılmıştır. Boşandıktan sonra çevrelerinin kendilerine bakışının değişmesinden etkilenen kadınlar, en fazla morallerinin bozulduğunu belirtmişlerdir (% 38.71). İkinci sırada çevredeki komşularıyla sık sık görüşmeyenler yer almaktadır. (% 25.81). Oturduğu semti değiştirenlerin oranı ise (% 12.91) bunu, boşandığını uzun süre çevreden saklayanlar (% 7.52) takip etmektedir. Olumsuz tavırlar karşısında güçlü olmaya çalışanlar % 4.30 ve

% 2,15'i cevap vermemiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi, çevrenin bakışı karşısında morali bozulanların oranı oldukça yüksektir. Bu netice, çevrenin bakışındaki değişikliğin kadını duygusal açıdan ve büyük ölçüde sarstığını göstermiştir. (Teschann, Johnston ve Wallerstein 1989) boşandıktan sonra sosyal ilişkiler sistemindeki değişikliğin kadını duygusal açıdan sarstığı, strese ve pek çok depresif belirtiyeye yol açtığını belirtmişlerdir.

Tablo 36: Karşılaşılan Sıkıntıların Çözümüne Yardımcı Olan Kişiler

Kişiler	Sayı	%
•Ailesi (anne, baba ve kardeşi) yardımcı olanlar	420	63.63
•Eş, dost, akraba tanıdıklardan yardım alanlar	132	20
•Uzmanlardan yardım alanlar	30	4.55
•Hiç kimsenin yardımını almayanlar	60	9.09
•Cevapsız	18	2.73
Toplam	660	100

Boşanan kişinin, özellikle kadının, bir kısım sorunlarla karşı karşıya geldiği bilinmektedir.

Boşanan kadının ekonomik güçlüklerle karşılaşması, sosyal etkinlik ve desteklerin azalması, buna karşılık bağımlı çocuk sayısının ve ebeveyn sorumluluklarının artmasına yol açmaktadır. Böyle durumlarda boşanan kadınlara kimlerin

yardımcı olduğu Tablo 36'da sorulmuştur.

Kadınların % 63,63'ü ailesinin yani anne, baba ve kardeşlerinin kendilerine yardımcı olduğunu söylemişlerdir. % 20'i ise eş, dost, akraba ve tanıdıkların kendilerine yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. % 4.55'i ise uzman kişilerden yardım aldığını, % 9.09'u ise hiç kimsenin yardımı olmadan, sorunlarını tek başına çözmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 37: Çocukların Velayeti

	Sayı	%
•Hepsi annede	396	84.62
•Hepsi babada	24	5.13
•Bir kısmı annede bir kısmı babada	24	5.13
•Diğer (velayet yaşını aşmış)	24	5.13
Toplam	468	100

Tablo 37'de görüldüğü gibi boşandıktan sonraki dönemde bütün çocukların büyük çoğunluğunun velayeti kadına verilmiştir. Oldukça düşük oranda çocuklarını hepsi babadadır. Boşanmış kadınların 24'ü velayeti eşleriyle paylaşmıştır. Çocukları velayet çağını aşmış olan kadın sayısı yirmi dördtür. Genel olarak velayet çağında çocuğu olan 396 kadın içinde de büyük çoğunluk (% 84.62) tüm çocuklarının velayetini almıştır. Yalnızca % 5.13'ünün tüm çocukların velayeti babaya verilmiştir. Velayeti paylaşma oranı % 5.14'tür. Velayet çağında çocuğu olan kadınların büyük çoğunluğunun, çocuklarının tümünün velayetini üstlenmiş olmaları genel bir eğilimi yansıtmaktadır. Ülkemizde boşanma davalarının sonucunda çocukların büyük bir kısmının velayetinin anneye verildiği bir gerçektir.

Boşandıktan sonra eski eşler arasındaki bağlantının önemli bir parçasının çocukların velayeti ve bununla ilgili düzenlemeler meydana getirmektedir. Bilindiği üzere, Türk Medeni Kanununun ilgili hükümleri gereği boşanma halinde çocukların velayeti kendisine verilmemiş olan taraf, diğer yükümlülüklerinin yarısı maddi imkanları çerçevesinde çocukların bakım ve yetiştirilmesi konusundaki harcamalara da katılmakla yükümlüdür. Kanun tarafından hükme bağlanmış olmakta birlikte, eşler arasında anlaşmazlık çıkan konulardan birisi nafakadır. Bu anlaşmazlığın temel nedeni nafaka vermekle yükümlü tarafın nafakayı ödememesi yada nafaka ödemelerini aksatmasıdır. Bu düşünceden hareketle, boşanmış kadınlara nafaka konusunda da bazı sorular sorulmuştur.

Tablo 38: Çocuklara Nafaka Ödeme Durumu

	Sayı	%
• Nafaka Ödeyenler	288	61.54
• Nafaka Ödemeyenler	180	38.46
Toplam	468	100

Tablo-37'deki dağılıma göre 66 tane kadın tek başına çocukların velayetini üstlenmiştir. Bu durumdaki kadınlara halen çocukları için babanın nafaka ödeyip ödemediği sorulmuştur. (Tablo 38) Nafaka ödeyenlerin oranı %61.54, nafaka ödemeyenlerin oranı ise %38.46'dır. Boşanmış olan kadın bir çok sorunla karşılaşmaktadır. Ekonomik sıkıntılar, kadın bir işte çalışıyor olsada kadın için büyük problem teşkil etmektedir. Nafakanın ödenmesi kısmenden olsa kadının ekonomik gücüne katkıda bulunabilecektir. Diğer taraftan nafaka ödeniyor olsa dahi ödemelerde aksama olup olmamasıda diğer önemli bir konudur.

Tablo 39: Nafaka Ödemelerde Aksama Durumu

	Sayı	%
• Nafakayı düzenli olarak ödeyenler	180	62.5
• Nafakayı düzenli olarak Ödemeyenler	108	37.5
Toplam	288	100

Tablo 39'da araştırmaya katılan kadınların %62.5'i eski eşlerinin nafakayı düzenli olarak ödediklerini bildirmişlerdir. Nafakayı düzenli olarak ödemeyenlerine oranı %37.5'tir. Nafaka ödemelerinde zaman zaman aksamalar olsa dahi nafakanın ödenmesi, kadının ekonomik gücüne katkı olarak düşünülebilir.

Tablo 40: Babaların Çocukları Görme Durumu

	Sayı	%
• Çocuklarını muntazam olarak görenler	240	51.28
• Çocuklarını muntazam olarak görmeyenler	228	48.72
Toplam	468	100

Çocukların babalarını görmeleri için yapılan düzenlemeler, çocuklar açısından büyük önem taşımaktadır. Halen velayeti tek başına yada eşle birlikte üstlenen 78 kadına çocukların babalarını ziyaret edip etmedikleri sorulmuştur. Velayet çağındaki çocukların % 51.28'i babalarını düzenli olarak görmektedir. Buna karşılık çocukların % 48.72'si babalarını düzenli olarak görememektedir.

Boşanmalarda büyüklerin en büyük hatalarından biri, çocukları kendi taraflarına çekme çabasıdır. Bazı eşler birbirlerinden boşanırken adeta çocuklarını da

"boşanmaya" zorlamaktadırlar. Bilindiği gibi çocukların "ebeveynlerinden boşanmaya" zorlanması ciddi ve belkide kalıcı ruhsal ve davranışlarla ilgili bozukluklara yol açabilir. Bu açıdan, çocukların ziyareti, yalnızca çocukların psiko-sosyal gelişimleri açısından değil; aynı zamanda velayeti üstlenmemiş ebeveynin kendisini daha iyi hissetmesi açısından da önemlidir. Öte yandan düzenlilik ve süreklilik taşıyan ziyaretler ebeveynlerin birbirleri hakkında çocuklara olumsuz mesajlar vermemeleri halinde, çocukların bakım ve yetiştirilmesi konusunda ortak sorumluluk taşıyan ebeveynler arasında sağlıklı bir diyalogun kurulmasına katkıda bulunabilir.

Tablo 41: Çocukların Evliyken ve Boşandıktan Sonraki Durumu

	sayı	%
• Daha iyi	324	69.23
• Daha kötü	120	25.64
• Kıyaslama yapamıyanlar	24	5.133
Toplam	468	100

Tablo 41'de çocuklu boşanmış kadınlara, evliliklerine kıyasla çocuklarının şimdiki hayatlarının nasıl olduğu sorulmuştur. Görüldüğü gibi, boşanmış annelerin büyük çoğunluğu (% 69.23); çocuklarının hayatının evliliğe kıyasla daha iyi olduğunu düşünmekte, %25.64'ü ise çocuklarının durumunun daha kötü olduğunu, %5.13'ü ise bir kıyaslama yapamadıklarını belirtmişlerdir. **Bunda çatışmalı bir aile ortamında yetişmenin, çocuklar açısından tek ebeveynli, çeşitli sosyo-ekonomik güçlüklerle dolu olsa bile çatışmadan uzak ve huzurlu bir aile ortamına kıyasla daha olumsuz etkiler yaratabileceği düşüncesinin rolü olabilir.**

Tablo 42: Pişmanlık Duyma Durumu

	Sayı	%
• Pişmanlık duyanlar	192	29.10
• Pişmanlık duymayanlar	468	70.90
Toplam	660	100

Tablo 42'de görüldüğü gibi kadınların %70.90'i boşanmadan dolayı pişman olmadıklarını belirtmişlerdir. Pişmanlık duyanların oranı ise %29.10'dur. Evlilikte eşlerin dayanışma için gereken uyumu sağlayamamaları bunalıma neden olmakta, uzun süre devam etmesi boşanmaya götürmektedir. Değişik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan geçimsizlikler, kocaya karşı çoğunlukla olumsuz duygular taşıdığı dikkate alındığında "iyi ki boşanmışım" cevabının kadınların büyük bir kısmı tarafından verilmiş olması şaşırtıcı sayılmamalıdır.

Tablo 43: Kocanın Yeniden Evlenme Durumu

	Sayı	%
• Tekrar evlenenler	360	54.55
• Evlenmeyenler	240	36.36
• Bilinmeyen	60	9.09
Toplam	660	100

Araştırmaya katılan kadınların eski kocalarının yeniden evlenip evlenmedikleri sorulmuştur. Erkeklerin% 54.55'i yeniden evlenmiştir. Evlenmeyenlerin oranı ise % 36. 36'dır. Eski kocasının evlenip evlenmediği konusunda bilgi sahibi olmayanların oranı ise %9.09'dır.

Tablo 44'de araştırmaya katılan kadınların kendilerine yeniden evlenmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur.

Tablo 44: Yeniden Evlenmeyi Düşünme Durumu

	Sayı	%
• Düşünenler	252	38.18
• Düşünmeyenler	360	54.55
• Hiçbir fikri olmayanlar	48	7.27
Toplam	660	100

Yeniden evlenmeyi düşünenlerin oranı % 38.18'dir. Yeniden evlenmeyi düşünmeyenlerin oranı % 54.55'dir. Bu konuda hiçbir fikrim yok diyenlerin oranı ise % 7.27'dir. Boşanmış kadınların çoğunluğu, yeni bir evlilik yapmayı istememektedir. Yeni bir evliliğin zor bulunması, eski evliliğe ilişkin olumsuz izlenimler, yeni bir evliliğe yönelmede cesaretini kırabilir. Yeni bir evlilik yapmanın boşanmış kadınlara zor gelmesinin bazı nedenleri olabilir. Stresli bir olaydan sonra boşanmış kadının kendine olan güveninin azalmasına, başarısızlık ve evlilikte yetersizlik gibi duyguların gelişimine yol açabilir. Bununla beraber, kadın, yeni evlilik gibi hayatının akışını etkileyebilecek nitelikteki önemli kararların verilmesinde de güçlük çekebilir. Şüphesiz bu güçlükte hata yapma korkusunun ve geleceğin belirsizliğine ilişkin endişenin de rolü olabilir. Ayrıca kadının çocuk sahibi olması, "çocuklu bir kadınla evlenmek istenmeyeceği" inancı, kadının yeniden evlilikte çocukların engelleyici bir faktör olarak algılandığını göstermektedir. Pek çok araştırmada çocukların yeniden evlilik yapabilme olasılığını azalttığı bulunmuştur.

Tablo 45'de Eğer yeniden evlenecek olurlarsa eşlerinde ne gibi özellikler arayacakları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 45: Yeniden Evlenme Durumunda Kocada Aranacak Özellikler

Özellikler	Sayı	%
• İyi bir iş sahibi olmasını isteyenler	96	13.48
•İçki, kumar gibi kötü huylarının olmamasını isteyenler	120	15.63
•Anlayışlı olmasını isteyenler	30	3.91
•Ailesine karşı sevgi ve şefkat göstermesini isteyenler	432	56.25
•Sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını isteyenler	36	4.69
•Hepsi	36	4.69
•Cevapsız	18	2.34
Toplam	768	100

Boşanmış kadınların yeni bir evlilikte eşde aranacak özellikler arasında, ailesine karşı şefkat, sevgi göstermesini isteyenlerin oranı % 56.2'dir. Bunu içki, kumar gibi kötü huylarının olmamasını isteyenler % 15.63 oranla takip etmekte, iyi bir iş sahibi olmasını isteyenlerin oranı ise % 13.48'dir. Anlayışlı, sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını isteyenlerin oranı ise % 4.69'dur.

Eşler arasında çatışmaya neden olan konular arasında ilk sırayı alan iletişim yokluğu olduğu araştırmalarda belirtilmiştir. Kadınların yeni eşde aranacak özelliklerde ilk sırayı alan ailesine karşı sevgi ve şefkat göstermesi bunu daha açıkla-

maktadır, ayrıca geçimsizlik nedenlerinden önemli birisi de ekonomik sıkıntılar ve alkolizm'dir. Yeni eşde bu özelliklerin aranması, geçimsizliği ortadan kaldırması bakımından oldukça önemlidir.

AİLE

I. GENEL OLARAK AİLE KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ:

"Genel olarak aile kavramı üzerinde durduğumuz bu bölümde, tespitlerimiz özet olarak şunlardır:

1. Aile; örf ve adetleri, toplumda yerleşmiş gelenekleri sürdürme ve yaşatma görevini yerine getiren ve fertlerin ilk davranış kazandıkları yerdir. Ailenin başlıca fonksiyonları arasında; ekonomik, üreme-çoğalma ve çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleştirilmesi görevleri gelmektedir. Bunların yanı sıra prestij, koruyuculuk, psikolojik görevler gibi bir takım fonksiyonları da mevcuttur.

Aile ile ilgili bir çok tanım yapılmış olmakla beraber, biz burada Birleşmiş Milletlerin önerdiği geniş çerçeveli tanımı, esas aldık.

2. Aile: Kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir.

3. Aile, toplumların gelişme aşamalarına göre farklı özellikler gösteren bir kurumdur. Farklı aile biçimleri, tüm aile içi ilişkileri ve evlenme şekillerini, ailedeki otorite gücünü, çocukların sosyalleştirilmesi sürecini de büyük ölçüde belirleyerek, kısaca "aile yapısını" meydana getirmektedir. Tarih boyunca aile tipleri toplumların ekonomik, coğrafi ve kültürel sebeplerine bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Sosyologlar'da aile tipleri konusunda belirli sınıflamalar yapmaya çalışmışlardır. Biz tarih boyunca aile çeşitleri konusunu araştırırken, aile tiplerinin şekillenmesine etki eden; hane sayısı, otorite, evlilik biçimleri ve ikametgah faktörlerini dikkate alarak yapılan aile biçimleri üzerinde durduk.

4. Türkiye'de aile yapısı sınıflandırması iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar; hane halkı ve yerleşim yeri esas alınarak yapılan sınıflandırmadır.

a. Hane halkı esasına göre yapılan aile sınıflandırmasında, aile içerisinde yaşayan fert sayısı ve kuşak genişliği ölçüt alınarak aile; büyük aile, küçük aile olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

b. Yerleşim yeri dikkate alınarak yapılan sınıflamada; Türkiye'de birbirinden farklı yapıya ve farklı fonksiyonlara sahip dört çeşit aile tipine rastlanılmaktadır. Bunlar; kent, gecekondü, kasaba ve köy aileleridir.

c. Türkiye'de aile biçimlerinin dağılımlarıyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Türkiye'de yaygın olan aile tipi çekirdek ailedir. Çekirdek aile oranı şehirlerde köylere nazaran yüksektir. 1988 yılında köylerde yaşayan ailelerin % 58.1'i çekirdek aile, şehirlerde yaşayan ailelerin % 73'ü çekirdek ailedir. Türkiye genelinde tüm ailelerin % 60'ını çekirdek aileler, % 19'unu ataerkil geniş aileler, % 8'ini parçalanmış ve eksik aileler meydana getirmektedir. Toplumumuzdaki ortalama hane halkı büyüklüğü bölgelere göre farklılık göstermektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgelerde hanelerde yaşayan fert sayısı düşmektedir. Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 5.2'dir.

5. Aile, en eski toplumlardan günümüzün modern sanayi toplumlarına kadar, çeşitli görevler yüklenmiş sosyal bir müessesedir. Eski toplumlarda aile üretim görevinin tamamını kendisi yerine getirirken, günümüz sanayi toplumlarında aile fonksiyonlarının bir kısmını toplumun diğer sosyal kurumlarına ve bürokratik örgütlere bırakmıştır.

Zamanla çeşitli açılardan değişebilen insanlar gibi toplumlarda sürekli bir değişme içindedirler. Toplumsal düzende meydana gelen değişmeler aileyi iki yönde etkilemiştir. Birincisi, aile dışında yeni bir takım sosyal kurumların meydana gelmesi ve eskiden ailenin yaptığı görevleri yüklenmesi sebebiyle, ailenin görevleri farklılaşmıştır, ikincisi de, toplumsal problemler aile içi dinamiğini etkileyerek aile problemlerine yol açmış olmasıdır. Günümüzde aileler kendisini etkileyebilecek iki temel problemle karşı karşıyadır. Birincisi toplumda meydana

gelen gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan problemlerdir. Diğeri ise doğrudan doğruya ailenin içinde meydana gelen aksaklıklardır.

Çağımızda, toplumlardaki hızlı değişmeye paralel olarak, aile yapısında da önemi değişmeler ortaya çıkmıştır. Herşeyden önce kentleşme ve sanayileşme ailelerin yapısını küçültmüştür. Üç kuşağın birarada yaşadığı geniş aile biçimi, yerini; ana, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aileye bırakmıştır.

Geniş aileden çekirdek aileye geçiş, yeni ve daha özgür bir aile biçimi ortaya çıkarmıştır. Ancak bu özgürlük başka problemleri de beraberinde getirmiştir. Günümüzdeki ailelerde başlıca şu değişmeler göze çarpmaktadır.

a- Çekirdek aile sayısında artma, aileyi daha bağımsız yaparken, akrabalar arasındaki dayanışmayı azaltmıştır.

b- Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi, çalışan anne sayısında hızlı artışa yol açmıştır.

c- Ailede çocuk sayısı azalmıştır.

d- Bu gelişmeler yanında, çeşitli etkiler nedeniyle boşanma oranı yükselmiştir.

6. Aile yapısını tamamlayan unsurlardan birinin kaybolması en esaslı iç bozukluğun göstergesidir. Bu bozukluk herşeyden önce doğumsuzluk, ölüm, geçimsizlik, boşanma gibi olaylarla ortaya çıkar. Aile bünyesinin uğradığı bu tür bozucu olaylar karı-koca ve küçük yaştaki çocuklardan ibaret olan modern ailede, eski zamanın daha büyük topluluklar halindeki patriyarkal ailesinde görüldüğünden çok daha fazla yıpratıcı tesir meydana getirmektedir.

a. Evlilik kurumu, aile birliğinin kurulmasında temeldir. Ancak, ömür boyu sürmek üzere bu birliği kuran eşler arasında bazan çeşitli çatışmalar olabilmekte ve ailenin dengesini sarsacak boyutlara ulaşabilmektedir. Eşler arasında ça-

tişmaya neden olan konular ençoktan en aza doğru şöyle sıralanmaktadır. 1) İletişim yokluğu, 2) Sürekli tartışma, 3) Karşılanmamış duygusal ihtiyaçlar, 4) Cinsel doyumsuzluk, 5) Ekonomik sıkıntılar, 6) Kayınvalide, kayınpeder, 7) Sadakatsizlik, 8) Çocuklarla ilgili çatışmalar, 9) Otoriter eş, 10) Şüpheli eş, 11) Alkolizm ve 12) Fiziksel saldırı, ve diğer.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı ailelerde ortaya çıkan çatışmalar aile üyelerinin, ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Çoğu zaman bu çatışmalar eşlerin çabalarıyla ve yakınlarının müdahaleleriyle düzeltilmektedir. Bütün bu çabalar sonuç vermiyorsa ve çatışma gerek eşler gerekse çocuklar üzerinde düzeltilmesi mümkün olmayan yıkımlara yol açıyorsa, boşanma çözüm yolu olarak kabul edilmektedir.

BOŞANMA

II. BOŞANMA KONUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde boşanma konusu üzerinde durduk.

1. Hukuk yönünden boşanma evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan, ailenin bölünmesini yada tümden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerinin sarsan karmaşık bir olaydır.

2. Boşanma evlilik kadar eski bir kurumdur. Belli bir kültür düzeyine ulaşmış ve evliliği sosyal bir müessese olarak kabul etmiş toplumlarda boşanma hakkı ancak yasa ve geleneklerle kısıtlanmış, **fakat boşanma hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır.**

3. Biz çalışmamızda sanayileşmiş bazı ülkeler ve komşu ülkelerdeki boşanma oranlarını, ülkemizdeki sonuçlarla karşılaştırarak genel bir fikir vermeye çalıştık. Türkiye'de boşanma oranı Batı ve komşu ülkelere göre daha düşüktür. Meselâ; boşanmalar 1986 yılında A.B.D.'de Türkiye'den 11.7 kat, Rusya'da 8.2 kat daha

fazladır. Batı Almanya'da 5.6 kat, Fransa'da 5.2 kat daha fazladır. Yukarıda boşanma oranlarını karşılaştırdığımız ülkeler sanayileşmiş ülkelerdir. Sanayileşme kavramı boşanmayı artıran bir faktördür. Fakat sanayileşme derecesi bakımından bizden geri olan komşu ülkelerde de boşanma oranları bizden yüksektir. Örnek verecek olursak; 1984 yılında İran'da boşanma oranı binde 0.81, Suriye'de 1985 yılında binde 0.65, Mısır'da 1985 yılında binde 1.63'tür Yunanistan'da ise 1986 yılında 0.87'dir. Türkiye'de ise 1990 yılı için bu oran % 00.46'dır.

4. Türkiye'de boşanmaların azlığı, aile bağlarının sağlamlığını göstermektedir. Boşanma oranlarının artış göstermemesi veya önemsenmeyecek oranda artış göstermesi toplumumuzun sosyal yapısı bakımından sevindiricidir. Fakat bazı konularda da açıklığa kavuşmayan noktalar vardır. Meselâ 1990 yılında meydana gelen boşanmaların sayısı 25. 712'dir. Boşanma sayısı mahkemelerde kesinleşen davalara göre tesbit edilmiştir. Kırsal kesimde dini nikâhla meydana gelen evliliklere ait istatistikî bilgiler elde mevcut değildir. Dini nikahla evlenen eşlerin boşanması istatistiklere yansımamaktadır.

5. Türk Medenî Kanunu'na göre boşanma sebepleri, Medeni Kanun'da 129-134'üncü maddeleri arasında sayılmıştır. Bu sebepleri özel ve genel olarak bir ayırma tâbi tutmak mümkündür. Özel boşanma sebepleri: Zina, cana kast, pek fena muamele, cürüm ve haysiyetsizlik, terk ve akıl hastalığıdır. Genel boşanma sebepleri ise; şiddetli geçimsizlik'tir. Devlet İstatistik Enstitüsünün 1990 yılı boşanma istatistiklerine baktığımızda boşanmaların % 91.9'u geçimsizlik, % 3.7'si terk, % 1.3 zina nedenlerine bağlı olarak meydana gelmiştir. Diğer nedenlerin toplamı % 3.1'dir.

Türkiye'de boşanmalar şu özellikleri göstermektedir.

a) **Türkiye'de boşanmaların en önemli nedeni geçimsizliktir.** Yıldan yıla bu neden giderek artmaktadır. İkinci sıradaki boşanma nedeni terk, üçüncü sıradaki boşanma nedeni zinadır.

b) Boşanmaların büyük bir kısmında erkek 25-39, kadın ise 20-34 yaşları arasında bulunmaktadır. Türkiye'de boşanmaların % 47.4'ünün evliliğin ilk beş yılı içerisinde meydana geldiği gözlenmektedir Boşanan çiftlerin % 76'sının ikâmetgah yeri şehirdir.

c) Boşanma olaylarının hemen hemen yarısı çocuksuz ailelerde meydana gelmektedir.

d) Boşanmaların bölgeler ve illere göre dağılımına baktığımızda, Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki belirgin gelişmişlik farkı boşanma oranlarına yansımaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı ve Siirt gibi illerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri düşüktür. Bu iller Türkiye'de boşanma oranlarının en düşük olduğu illerdir. Buna karşılık İstanbul, İzmir ve Ankara illeri ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde olup, yüksek boşanma oranlarını yansıtmaktadırlar.

e) Konuya davayı açan taraf açısından baktığımız zaman boşanma davasını daha çok kadınlar açmaktadır. 1990 yılı boşanma istatistiklerinde şehirde yaşayıp da boşanma davası açan kadınların sayısı 11.817, yine şehirde yaşayıp boşanma davası açan erkeklerin sayısı 8.274'dür. Köyde ikamet eden ve boşanma davası açın kadınların sayısı 2.630, erkeklerin sayısı ise 2.991'dir.

f) Boşanmaların eğitim durumuna göre dağılımında; ilk okul mezunlarının oranı % 56.5, ortaokul mezunları % 16.5, Lise mezunları da % 10.8, üniversite mezunları ise % 2.8'dir.

g) Türkiye'de kaydedilen boşanmalarda, çiftlerin mesleklerinin tesbit edilmiş olması, boşanma olayları ile mesleklerin karşılıklı münasebetlerini ortaya koymaktadır. Ancak hemen şunu ifade edelim ki, belirli mesleklerin doğrudan doğruya boşanmalara yol açtığını sanmak doğru olamaz. Yine 1990 yılı için yayınlanan boşanma istatistiklerinden edinilen bilgilere göre, boşanan çiftlerden erkek-

lerin büyük bir kesimi tarım dışı faaliyetlerde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar meslek grubunda, boşanan kadınların mensup olduğu meslek grubu ise; ev kadınları, emekliler, gelir sahibi ve öğrenci'dir.

III. BOŞANMALARIN AİLE FERTLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. Boşanma çok yönlü bir olaydır, çok çeşitli sebepleri vardır. Boşanmanın sebepleri ailenin içinden kaynaklandığı gibi, bazen ailenin dışından da kaynaklanabilir. Boşanma evlenmenin tersine üzüntü verici bir olaydır. Fakat mutsuz bir evliliği ne pahasına olursa olsun sürdürmek ne toplum, ne de çocuklar için sağlıklı sayılmaz. **Hasta bir ailenin, eşlere, çocuklara ve topluma vereceği zarar boşanmış aileden daha çoktur.** Aslında evliliğin sona ermesinin aile fertleri üzerinde olumsuz etkisi de çok büyüktür.

2. Boşanan kişi bir çok alandaki değişikliklerle başetmek zorunda kalmaktadır. Boşanan kişilerin karşılaştıkları problemleri 6 grupta toplayarak incelemek mümkündür. Çiftlerin birbirlerine yabancılaşması ile **duygusal sıkıntılar**, hukukî problemleriyle ilgili **kanunî sıkıntılar**, mal ve para problemleriyle ilgili **ekonomik sıkıntılar**, çocuklarıyla ilgili **velayet sıkıntıları**, ayrıca arkadaşlıklar ve sosyal faaliyetlerde meydana gelen değişikliklerle ilgili **sosyal sıkıntılar**, yeniden bağımsızlık kazanarak kendi problemleriyle ilgili **psikolojik sıkıntılar**'dır.

a. Boşanma, çocuğun gelişmesinde en önemli etken olan "tam aile"ye son veren ve çocuklar üzerinde bütün bir hayat boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır. Boşanmanın en kötü etkileri çocuklar üzerinde görülür. Genellikle bir taraftan öbür tarafa gidip gelen çocuk, sevgi ve bağlılık hissini parçalandığını hissedecek ve çeşitli psikolojik bunalmalar içinde kendini bulacaktır. Konu ile ilgili bir çok araştırmada, **boşanma ile parçalanmış aile çocuklarında yüksek oranda psikolojik düzensizlikler ve suça eğilimler tesbit etmiştir.**

b. Boşanmanın erkekler üzerindeki etkisine bakacak olursak; boşanma sıra-

sında yaşanan problemler eşlerin psiko-sosyal ve ekonomik durumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Erkekler boşandıktan sonra ruhi bir yalnızlığa düşebilmektedir. Çocukların velayeti anneye verilmişse, babalık duygusunu tatmin edememenin yıkıntısı içine girebilmektedir. Boşanma sonrasında nafakaya bağlı olarak gelirin azalması ekonomik sıkıntılar yaratabilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, eşinden ayrılan erkeklerde pişmanlık duygusu daha fazla kendini göstermektedir. Ayrıca boşanma insan hayatında stres yaratan önemli bir durumdur. Böyle bir durumda strese neden olan alanlar; eski eşle ilişkiler, yalnızlık, başarısızlık duygusu, maddi sıkıntı ve çocuk yetiştirmeyle ilgili olmaktadır.

c. Türkiye'de boşanmış erkeklere yönelik tutumlar kadınlara olduğu kadar olumsuz değildir. Erkeğin toplum içindeki saygınlığını sarsacak nitelikte bir neden yüzünden boşanma gerçekleşmediği sürece çevrenin olumsuz değerlendirmesi kuvvetli olmamaktadır. Boşanan erkekler kadınlara kıyasla daha sıklıkla ikinci evliliklerini yapmaktadırlar. Genellikle erkekler hangi yaşta olursa olsunlar yeniden evlilik yapmakta ve fazla engelle karşılaşmadıkları için çeşitli sosyal etkinliklere kadınlara kıyasla daha fazla katılabilmektedirler. **Boşanmanın acısını en çok kadınlar ve çocuklar çekmektedir.**

3. Boşanmanın kadınlar üzerindeki etkilerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür. Toplumumuzdaki boşanmaların ortaya çıkardığı sorumlulukları daha çok kadınlar taşımaktadır. Hele çalışmak zorunda kalan ve çocuklarının sorumluluğunu da yüklenen bir annede karamsarlık, kendisini yüzüstü bıraktığına inandığı eski eşine kızgınlık, iç sıkıntılar, belirsiz bedensel yakınmalar, kime dayanacağını bilememe gibi duygulara oldukça sık rastlanılmaktadır.

a. Ailenin parçalanmasıyla birlikte kadının aile içindeki rolü büyük ölçüde değişmekte ve kadın bir çok yeni sorumluluklar üstlenmektedir. Boşanmış olan anneler evli olanlara kıyasla daha çok kaygılara maruz kalmaktadır. Çocuk ye-

tiştirmenin büyük sorumluluğu, ev ve iş ilişkilerini ayarlayabilmek için aşırı yüklenme gibi durumlar kaygı düzeyini arttırmaktadır.

b. Boşanmış kadınlar gerek boşanma esnasında, gerekse boşandıktan sonra yalnızlık duygusunu oldukça yoğun olarak yaşamaktadırlar. Boşanmış kadınlar, toplum içinde erkeklerden daha çok zorlanmaktadır. **Türk toplumunda boşanmış kadınlara biraz değişik gözle bakıldığı da gerçektir.** Toplumsal baskılar nedeniyle kadının sosyal faaliyetlere katılması sınırlı olabilmektedir. Kadının üzerinde erkekten daha fazla toplumsal baskı olması, bakmak zorunda olduğu çocukların bulunması nedeniyle yeniden evlenme ihtimali düşüktür.

c. Boşanma olayı ekonomik bakımdan kadınları erkeklerden daha çok etkilemektedir. Yani boşanma olayı kadınlarda erkeklerden daha fazla ekonomik sıkıntı yaratmaktadır. Bunun nedenleri değişik olabilmektedir; ya kadın işsizdir ya düşük gelirli işlerde çalışmaktadır yada kendi geliri dışındaki desteklerin (nafaka gibi) yetersiz ve düzensiz oluşudur.

d. Çalışan boşanmış kadın için, hem ebeveyn rolünü hemde çalışma hayatının gerektirdiği rolleri aynı anda yerine getirmek güç olabilir. Genellikle boşanmadan sonra ailenin hayat standardı bozulmaktadır. Yeni bir yaşantıya uygun ekonomik imkanları elde etmek için annenin çalışmak zorunda kalması, dolayısıyla evdeki boşluğun hissedilmesi çocuk için büyük kayıplara yol açabilir.

Boşanma birçok yönleriyle aile üyelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ama aksayan bir evlilikte düşünülmesi gereken ilk çözüm, aksaklıkların düzeltilmesi yoluna gitmektir. Yine de başarısız kalınma durumlarında evlilik ilişkisinde yaşanan prolemlerin, gerek eşler gerekse çocuklar üzerinde ruh ve beden sağlığını "kalıcı" bir biçimde bozmaya başlaması halinde boşanma bir çözüm yolu olabilmektedir.

IV. BOŞANMIŞ KADINLARIN PSİKO-SOSYAL VE EKONOMİK DURUMLARI ÜZERİNE TATBİKİ BİR ARAŞTIRMANIN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Boşanma, evlilik kadar eski bir kurumdur. Belli bir kültür düzeyine ulaşmış ve evliliği sosyal bir müessese olarak kabul etmiş toplumlarda boşanma hakkı anayasa ve geleneklerle kısıtlanmış, fakat hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır.

Herhangi bir cemiyette, kurulan evlilikler kısa zamanda boşanma ve ayrılıkla noktalanıyorsa, o toplum güçsüz bir aile müessesine sahiptir demektir. Boşanmaların fazla olduğu bir toplumda ise hastalık vardır, denilebilir. Cemiyetin sağlam yapıya kavuşabilmesi için sağlam ailelerden teşekkül etmesi gerekir. Dağılmış ailelerden çıkacak insanlar sosyalleşmeyecekler, genel olarak hallerinden de memnun olamayacaklardır. Çocuk suçluluğu, uyuşturucu bağımlılığı gibi sosyal problemler de dağılmış aile sayısı arttıkça artış gösterebilecektir.

Türkiye'de ki boşanma oranları sanayileşmiş bazı ülkeler ve komşu ülkelerden düşüktür.

Türkiye'de boşanma oranının çok düşük olmasının sebeplerini; ülkenin ekonomik ve tarımsal gelişmişlik düzeyine, kadının çalışma hayatındaki konumuna, dini inançlara, imam nikahlı evliliklere, kırsal kesim değerlerine ve toplumsal tutumların etkisine bağlıdır.

Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki vardır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, düşük gelişmişlik düzeyi ve düşük boşanma oranına sahiptir. Türkiye genelinde yüksek bir ekonomik gelişmişlikten sözedilmemekle birlikte bölgesel açıdan böyle bir durum mevcuttur.

Ekonomik ve tarımsal gelişmişlik düzeyi, kadının eğitim düzeyinin yükselmesine, etkili doğum kontrol yöntemleriyle doğurganlık oranının düşmesine ve kadınların artan oranlarda çalışma hayatına atılmasına eşlik etmektedir. **Kadının, kocasından bağımsız gelire sahip olması kendisini daha kolay ifade etmesine; yolunda gitmeyen bir evliliği sona erdirmeye kararını almasına yardımcı olabilmektedir.**

Türkiye'de boşanma oranlarının düşük oluşu ve yıllara göre genellikle artış göstermemesi bizi sevindirmekte; ancak rahatlığa kavuşturmamaktadır. Çünkü 1990 yılında 25712 aile boşanmıştır. Boşanmaların evli çiftlere oranı binde 1.78'dir. Boşanma sayısı mahkemelerde kesinleşen davalara göre tesbit edilmiştir. Kırsal kesimde dini nikahla meydana gelen evliliklere ait istatistik rakam yoktur. Resmi nikahla evlenmeyen eşlerin boşanmaları da istatistiklere yansımamaktadır. Her yıl Türkiye'de 100.000 kişinin boşanma davası açtığı tahmin edilmektedir. Bu davaların bir kısmı usulüne uygun açılmadığı için reddedilmektedir. Bir kısmı usuli muamelelerin yürütülememesi sebebi ile red edilmektedir. Yaklaşık olarak açılmış boşanma davalarının beşte biri boşanma ile sonuçlanmaktadır. **Gelecek On yıl içerisinde bir milyon kişi boşanma davası açacaktır. Her aileyi dört fertten oluşmuş kabul edersek, on yılda dört milyon kişi boşanma hadiselerinden etkilenecektir. Boşanma isteğinde olanlar, boşanma davası açanlar, davası reddedilenler ve boşananlar önemli bir sosyal problemin habercisidirler.**

Boşanma, isteyerek veya istemeyerek gerçekleşmiş olsun, bireylerde çeşitli düzeylerde strese neden olmaktadır. Evlilik döneminde üstlenilmiş olan rol ve sorumluluklar, boşandıktan ya nitelik değiştirmekte yada tamamen ortadan

kalkmaktadır. Ekonomik güçlükler ve arkadaşların tutum ve davranışlarındaki farklılaşma genelde toplumda boşanmış bireylere yönelik ayrımcı tutumlar, çocuklardaki sorunlar, eski eşe yönelik duygular da boşanmış bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunlardandır.

Türkiye'de boşanma, özellikle kadınlar açısından problemler yaratan bir durumdur. Boşanma hiç kuşkusuz her sosyo-ekonomik düzeyde kadını etkilemektedir.

Toplumumuzda, kadınların problemleriyle ilgili yeteri kadar araştırma yapılmamıştır. Boşanmış kadınlarla ilgili araştırmalar ise yok denecek kadar azdır. Bu bölümde boşanmış kadınların psiko-sosyal ve ekonomik durumlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu tatbiki araştırma neticesinde çıkan sonuçları değerlendirdik. Buna göre:

a. Araştırma kapsamındaki boşanmış kadınların yaş ortalaması 35'dir.

b. Araştırmaya katılan kadınların yüksek okul mezunu olanların oranı % 32.72 olarak bulunmuştur. Lise mezunu olanların oranı % 29.09 dur. Bunu sırasıyla % 18.18 oranıyla ortaokul mezunları, % 14.34 oranıyla ilkokul mezunları, % 3.63 oranı ile okur-yazar olanlar ve %1.81 oranı ile okur-yazar olmayanlar gelmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre de hem kadınlar hemde erkekler açısından boşananlar içinde okur yazarlar en yüksek orandadır. (% 97.62) okur-yazar olmayanların oranı ise % 2.38'dir. Bu durum araştırmamız'la bir paralellik arz etmektedir.

Türkiye genelinde boşananların yarısından çoğunu ilkokul mezunları oluşturmaktadır (% 58.64). Bunu sırasıyla ortaokul ve dengi okul mezunları (% 19.86), Lise ve dengi okul mezunları (% 13.17), bir öğrenim kurumundan mezun olma-

yanlar (% 5.56), yüksek okul mezunları (% 2.87) izlemektedir. Bu durum bizim araştırmamızla ters yöndedir. Şöyleki; bizim araştırmamızdaki kadınların % 32.72'si, erkeklerin ise % 50.91 yüksek okul mezunudur. Bununda nedeni Ankara ili Çankaya İlçesinde oturanların Ankara'nın diğer ilçelerine göre tahsil seviyelerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

c. Kadınların sahip oldukları çocuk sayısı 1'dir. Ayrıca çocuklarının çoğunluğu (% 65.82) 1-10 yaş arasındadır.

d. Evlilikleri boyunca kocaların % 97.3'ünün sürekli işleri vardır. Evlenmelerin çoğunluğu (% 54.55) anlaşarak yapılmıştır. Herkes gibi yuva kurmak için evlenenler çoğunluktadır. % 62.72

e. Kadınların % 43.45'inin evliliklerinin 1-5 yıl arasında sürdüğü bulgusu ile Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre boşanmaların yarıya yakını (% 43.63) evliliğin ilk beş yılı içindedir. Dolayısıyla araştırmamızın sonucu ile Devlet İstatistik Enstitüsünün sonuçları aynıdır.

f. Kadınları ortalama evlilik yaşları 23, erkeklerin ise 27'dir. Türkiye geneline göre yüksek olan bu durumun sebebi, araştırma kapsamındaki kadınların ve eşlerinin bir çoğunun tahsil seviyesinin yüksek olmasıdır.

g. Boşanan kadınların % 31.88'i memurdur. İkinci sırada % 16.66 oranıyla öğretmen üçüncü sırada eczacı (% 12.12), dördüncü sırada büro elemanı ve mühendis (%9.09) gelmektedir. Kocaların % 29.00'u devlet memuru, % 16.36'sı işçi, % 11.82'si teknik eleman, % 10.90'ı öğretmen ve % 7.27'si küçük esnaf ve eczacıdır.

Boşanmış kadın ve erkeklerin mesleklerine ilişkin istatistikler çeşitli meslek grupları içinde düzensiz bir dağılım göstermektedir. Bu itibarla belli meslek gruplarındaki bireylerin, boşanma eğilimleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirtmeye yeterli değildir.

h. Araştırmada kadınların % 65.46'sı evdeki anlaşmazlıkların (geçimsizliklerin) evlendikten kısa bir süre sonra başladığını bildirmişlerdir. Başlangıçta yetersiz bilgiyle kurulan bir evlilikte eşler birbirleri hakkındaki bilgileri en hızlı ve yoğun biçimde evliliklerinin ilk yıllarında toplamaktadırlar. Toplanan bu bilgilerin beklentilerle uyuşmadığını görmek geçimsizliklerin özellikle evlendikten kısa bir süre sonra görülmesinde etkili olabilir. Ayrıca eşlerin evlilik için yeterli olgunluğa sahip olmamaları halinde, evlilikte çıkan engeller karşısında, eşe karşı daha hoşgörülü olmayı, problemin çözümü için aktif çaba harcamayı asgari düzeyde tutabilir. Geçimsizlik ne zaman başlarsa başlasın değişik nedenlere dayanmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğu baba evlerindeki aile düzenlerinin oldukça iyi olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca kadınların % 63.64'ü evliliklerinin baba evindeki düzenden oldukça farklı olduğunu ve evlendikten sonra sürekli huzursuzluk çektiklerini belirtmişlerdir.

1. Kadınların belirttikleri geçimsizlik nedenleri şöyledir. Birinci sırada en fazla geçimsizlik yaratan durum kocanın içkisi ve kumarıdır. İkinci sırada kocanın karısını dövmesi ve kıskançlık, üçüncü sırada geçim sıkıntısı gelmektedir. Bunların ardından da akrabalarla ilişkiler ve evlilik dışı ilişkiler gelmektedir. Kadınların % 58.18'i kocasıyla konuşarak problemleri çözmeye çalışmışlardır. Ayrıca eş, dost ve yakınlarının tavsiyelerini alanların oranı % 29.09'dur. Kadınların büyük çoğunluğu evliliklerinin devam etmesinde ısrarlı görülmektedir. Bunun değişik nedenleri olabilir. Boşanmış kadınların olumsuz değerlendirilmeleri, öte yandan çocukların baba figüründen yoksun olarak yetişmeme isteği ve kadının "baba evinden ayrıldıktan sonra oraya geri dönmemesi gerektiği" şeklinde düşünce kadının boşanıp baba evine dönmesini engelleyebilmektedir.

2. Araştırmada boşanma kararı karşısında kadınların ailelerinin tutumu ele alınmıştır. Kadınların % 49.28'inin ailesi boşanmaya karşı çıkmışlardır. Boşanma kararına çocuklarında % 29.49'u karşı çıkmıştır. Yaşlarının küçüklüğü nedeniyle tepkilerini belli edemeyenlerin oranı % 25.64, isyankar davranışlar sergile-

yeniler oranı % 10.25, hayâl kırıklığına uğrayanların oranı % 19.25 olarak bulunmuştur. Fazla etkilenmeyenlerin oranı ise oldukça düşüktür, (% 10.25). Boşanma çocukların kolay kavrayıp benimseyecekleri bir durum değildir. Hele okul öncesi yaşlarda büsbütün anlaşılmazdır. Onlara boşanmanın, bir sözleşmenin sona ermesi demek olduğu anlatılamaz. Çocuklarda, ana ve baba ayrılığına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal belirtiler çok çeşitlidir: Huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlar en sık gözlenen belirtilerdir.

3. Mahkemeler boşanma kararlarının % 86.36'sı şiddetli geçimsizlik, % 5.45'i terk, % 3.64'ü zina, % 2.73'ü akıl ve ruh hastalığı, % 1.82'si ise cürüm ve haysiyetsizlik nedenleriyle vermiştir. Devlek İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre ise boşanmaların (% 91.9) geçimsizlikten dolayı meydana gelmiştir. Bunu sırasıyla terk (% 3.7), zina (% 1.3), cürüm ve haysiyetsizlik (% 0.57), akıl hastalığı (% 0.40), cana kast ve fena muamele (% 0.29) izlemektedir. Araştırma sonuçları Türkiye genelindeki durumla paraleldir.

4. Araştırmaya katılan kadınların yarısı (% 50) boşanmalarının 1-3 ay içerisinde sonuçlandığını belirtmişlerdir. Boşanma süreleri 4-6 ay arasında olanların oranı % 22.73, 7-9 y arasında boşanma davası sonuçlananların oranı % 13.64'tür. Bunu % 36 oranı ile 9-11 ay'da boşanma davası sonuçlananlar izlemektedir. 12 ay ve daha uzun sürede boşananların oranı ise % 7.27'dir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre davaların önemli bir kısmı (% 40.36) bir ile dört ay arasında sonuçlanmaktadır. Bunu sırasıyla beş ve sekiz ay (% 28.07) ve dokuz aydan uzun süren davalar (% 26.70) izlemektedir. Görüldüğü gibi bizim araştırmamıza ve DİE göre boşanma davalarının önemli bir bölümü kısa bir sürede sonuçlanmaktadır.

1. Boşanma aşamasında kadını endişelendiren konuların başında çevresindeki insanların düşünceleri gelmektedir. Kadınların % 31.43'ü çevresindeki insanların ne düşünecekleri konusunda endişe duymaktadırlar. Bunun ardından ne-

rede ve kiminle kalacağı endişesini duyanlar gelmekte (% 21.43), ekonomik sıkıntıya düşmekten endişe duyanların oranı % 20, çocuklarının geleceklerinden endişe duyanların oranı % 12.86'dır.

i. Boşanma aşamasında kadını en çok düşündüren belli başlı konular; ekonomik sıkıntılar, çevredeki insanların düşünceleri, geleceklerinin belirsizliği ve çocuklarının durumlarıdır. Toplumda ve hayat mücadelesini tek başına sürdüreceği korkusu kadınları gelecekleri ile ilgili belirsizliklere itebilmektedir. Toplumun boşanmış kadına kötü gözle bakması da boşanma aşamasında kadını sıkıntıya düşüren başlıca konulardan birisidir. Toplumun pek çok kesiminde boşanmış kadınların olumsuz değerlendirildiğini gören kadının, kendisi de "evli" statüsünden "boşanmış" statüsüne geçince benzer biçimde değerlendirilme endişesini duyabilmektedir.

j. Araştırmaya katılan kadınlar boşandıktan sonra karşılaştıkları en önemli problemlerinin; % 28.18 oranıyla çocuklarının bakımı ve gelecekleriyle ilgili olduğunu, % 25.45'i yalnızlık, % 23.64'ü çevrenin baskısı, % 22.73'ü ise ekonomik sıkıntılar olduğunu belirtmişlerdir. Bizim toplumumuzda boşanmanın acısını daha çok kadınların çektiği bir gerçektir. Hele çalışmak zorunda kalan ve çocukların sorumluluğunu da yüklenen bir anne için gelecek ürkütücüdür. Ayrıca boşanmış annelerin hem otorite (baba) hem de sevgi (anne) figürü olma konusunda ciddi endişeleri olabilir Öte yandan velayeti üstlenmesine karşılık ekonomik sıkıntısı olan kadın, çocuklarına sınırlı olanaklarıyla güvenli bir gelecek hazırlayamamaktan kaygılanabilmektedir. Araştırmaya katılan kadınların karşılaştıkları en önemli problemlerden ikincisi yalnızlıktır. Yalnızlık büyük ölçüde eski arkadaşlık bağlarının gevşemesi veya kopmasıyla, akraba desteğinin yetersiz olmasıyla bağlantılı olabilir. Ayrıca boşanmaya kadar kendini "eş" kimliğiyle özdeşleştiren kadın, boşanmayı kendisi istemiş olsa dahi, birden bire bu kimlikten yoksun kaldığında kendisini amaçsız hatta yararsız görebilir. Ayrıca sosyal faaliyetlerin boşandıktan sonra azalması ya da sona ermesi yalnızlık duygusunu arttırabilir

Diğer önemli problem ise çevrenin baskısıdır. "Evli kadın" kimliğini bırakıp "boşanmış kadın" kimliğine geçerken kadın bir süre bocalamakta; yeni yaşantısına uyum sağlamada zorlanmaktadır. Bir diğer önemli problem ise ekonomik sıkıntılardır. Kadının gelirinin düşüklüğü nafaka ödemelerdeki aksaklıklar, akrabaların ekonomik destek sağlamakta yetersiz kalmaları kadınların boşandıktan sonraki ekonomik sıkıntılarını arttırmaktadır.

Kadınların % 32.73'ünün halen eski kocalarıyla aralarında bazı problemler devam etmektedir.

k. Araştırmaya katılan kadınların % 28.97'si boşandıktan sonra uzun süre gerginlik yaşamışlardır. % 17.93'ü boşandıktan sonra depresyona girmiştir. % 17.24'ünün ise boşandıktan sonra çeşitli korkuları olmuştur. % 15.17 uyku sistemlerindeki bozukluktan şikayet etmekte, % 9.65'i de solunum sistemlerinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Ekonomik güçlükler, alışılan yaşama tarzının bozulması, arkadaşlarının uzaklaşması sıkıntı ve huzursuzluğun artmasında etkili olabilmektedir. Boşanmış bireylerin ekonomik güçlüklerle karşılaşması, sosyal etkinlik ve desteklerinin azalması, buna karşılık bağımlı çocuk sayısını ve ebeveyn sorumluluklarının artması depresyon olasılığının evlilere kıyasla daha fazla olmasına yol açmaktadır.

l. Boşanma; kadınların arkadaş, akraba ve çevreyle ilişkilerinde önemli değişiklikler yaratmaktadır. Bu değişikliklerden bir kısmı boşanmış kadın tarafından kolayca kabul edilmektedir. Ancak bazı değişiklikler kadının yeni statüsüne (boşanmış olma) uyum göstermesini güçleştirmektedir. Sosyal hayatın "evli olma" statüsüne dayalı olarak düzenlediği bir toplumda, boşanmış bir kadının karşılaştığı çeşitli güçlükler olacaktır. Bu güçlükler akrabalarla, arkadaşlarla ve toplumla ilişkilidir.

m. Araştırma kapsamına giren kadınların % 35.72'si istediği zaman dışarı çıp dolaşamamaktan şikayetcidir. Giyim-kuşamına ve hareketlerine dikkat eden-

lerin oranı % 20, evli çiftlerle rahatça görüşemeyenlerin oranı % 12.86 olup, çevrenin dedikodusuna sebep olmamak için eş, dost, akraba ziyaretlerine gidemeyenlerin oranı % 10.71, boşanmalarını gizleyenlerin oranı % 7.14, erkeklerle konuşmaya çekinenler'in oranı % 7.14, davranışlarında son derece ölçülü olmaya çalışanlar'ın oranı % 2.86'dır.

n. Boşanmış kadınlara, yakın akrabalarının davranışlarına karışıp karışmadığı sorulmuştur. Kadınların % 45.45'i kendilerine hiç karışılmadığını belirtmiştir. % 54.55'inin ise davranışlarına sürekli yada arada sırada karışılmaktadır. Boşanmış kadın olma toplumda önyargıların gelişimini hızlandırdığı düşünüldüğünde ailelerin çevrenin dedikonusuna sebep olmaması için kızlarına baskı yapması şaşırtıcı olmamalıdır.

Araştırmada kadınlara boşandıktan sonra çevresindeki insanların bakışında değişiklik olup olmadığını sorusuna yer verilmiştir. Kadınların % 36.36'sı çevrenin bakışında bir değişiklik olmadığını bildirmişlerdir. % 18.18'i ise çevresindeki insanların kendilerine şüpheyle baktıklarını, % 12.73'ü çevredeki insanların kendilerine kötü gözle baktığını, % 32.73'ü kendilerine çevresindeki insanların acıyarak baktıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedeni; acımada kadının evlilik ilişkisini ve onun bir takım kazançlarını kaybetmiş biri olarak görülmesi etkili olabilir. "Evli kadın" kimliğini bırakıp "boşanmış kadın" kimliğine geçerken kadın kısa veya uzun süre bocalamaktadır. Boşandıktan sonraki hayata uyumu güçleştiren faktörlerin başında toplumun olumsuz tutumları gelmektedir. Pek çok toplumda olduğu gibi toplumumuzda öteden beri var olan ve olumsuz değer yüklü "boşanmış kadın" imajı, boşanmış kadınların kendilerini huzursuz hissetmelerine yol açmaktadır. Boşanmış kadınlara karşı olumsuz tavır takınan kişiler arasında erkekler ilk sırayı almaktadır. Araştırmaya katılan kadınlar % 54.55'i kendilerine en çok olumsuz tavır takınanların erkekler olduğunu, % 34.55'i ise evli kadınların olumsuz tavır takındığını, % 10.9'u da kadın erkek ayırmaksızın herkesin olumsuz tavır takındığını belirtmişlerdir.

o. Boşandıktan sonra çevrenin kendilerine bakışının değişmesinden etkilenen kadınların % 38.71'i morallerinin bozulduğunu, % 25.81'i ise çevresindeki komşularıyla sık sık görüşmediğini, % 12.91'i oturduğu semti değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Çevrenin bakışındaki değişiklik kadını duygusal açıdan büyük ölçüde sarsmaktadır.

ö. Boşanan kişinin özellikle de kadının bazı sorunlarla karşı karşıya geldiği bilinmektedir. Boşanan kadının ekonomik güçlüklerle karşılaşması, sosyal etkinlik ve desteklerinin azalması, buna karşılık bağımlı çocuk sayısını ve ebeveyn sorumluluklarının artmasına yol açmaktadır. Böyle durumlarda kadınların çoğunluğu (%63.63'ü) ailelerinden yardım almaktadır.

Araştırmaya katılan çocuklu kadınların % 84.62'si çocuklarının velayetini almıştır. Ülkemizde boşanma davalarının sonucunda çocukların büyük bir kısmının velayetinin anneye verildiği de bir gerçektir.

Boşandıktan sonra eski eşler arasındaki bağlantının önemli bir parçasını çocukların velayeti ve bununla ilgili düzenlemeler meydana getirmektedir. Bilindiği gibi Türk Medeni Kanunun ilgili hükümleri gereği boşanma halinde çocukların velayeti kendisine verilmemiş olan taraf, diğer yükümlülüklerinin yanı sıra maddi imkanlar çerçevesinde çocukların bakım ve yetiştirilmesi konusundaki harcamalara katılmakla yükümlüdür.

p. Araştırma da nafaka ödeyen babalar çoğunluktadır, (% 61.54) ve (%62.5'si nafaka ödemelerini düzenli olarak yapmaktadırlar. Babaların yarısı (% 51.28) çocuklarını muntazam olarak görmektedirler. Anneler (%69.23) çocuklarının durumunu evliyken ki durumlarına göre daha iyi bulmaktadırlar.

ÖNERİLER

Aile, "En küçük toplumsal kurum" diye tanımlanır. Ana, baba ve çocuklardan meydana gelen bu kuruluşun, yasalarla belirlenen bir çok başka işlevi vardır. Aile, içinde bulunduğu toplumun bir birimi olarak, onun özelliklerini taşır. Toplumun değer yargılarını gelenek ve göreneklerini, inançlarını, kısacası kültürünü yansıtır. Toplumun sağlam yapıya kavuşabilmesi için sağlam ailelerden teşekkül etmesi gerekir. Dağılmış ailelerden çıkacak insanlar sosyalleşmeyecekler, genel olarak hallerinden memnun olamayacaklardır.

Boşanmış kadınlar üzerinde yapılan bu araştırma sonucunda; bazı önerilerde bulunmayı uygun bulduk. Bu öneriler temelde evliliği koruyucu dolayısıyla boşanmayı önleyici ve boşanma aşamasıyla, boşandıktan sonra karşılaşılan sorunları tedavi edici olmak üzere iki boyutta düşünülmüştür.

1) Boşanmaları önlemek için "**Aile Danışma Merkezleri**" çeşitli ülkelerde faaliyet göstermektedir. Eşler bu merkezlere gelerek danışmanlarla görüşmekte, problemlerine hal çareleri aramaktadırlar. Bu merkezlerde çalışan danışmanlar, kendilerine müracaat eden kimseleri dinleyerek onlara yardımcı olmaya çalışmakta ve başarılı neticeler alabilmektedirler.

Türkiye'de aileye yönelik hizmetlerin son derece yetersiz olduğu bilinmektedir. Her ne kadar son zamanlarda gerek Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun, gerekse çeşitli belediyeler ve Özel Aile Danışma Merkezlerinin yeni bir takım çalışmaları olmasına rağmen, henüz başlangıç safhasında ve sayılarında oldukça yetersizdir.

Bu tür kuruluşların ülke çapında yaygınlaştırılması ve bu merkezlerde görev alacak personelin özel eğitimden geçirilmesi gereklidir.

2) Evlilikte eşler arasındaki çatışmaların boşanmayla sonuçlanmadan önce belirlenmesi (ortaya çıkarılması) hem aile ve hem de toplum sağlığı için gereklidir.

Gelişmiş Batılı ülkelerde hızla yaygınlaşan yeni hizmetlerden biri olan "**Boşanma arabuluculuğu**", Türkiye'de uygulamaya konulmalıdır. Bu uygulama, boşanma aşamasında malların paylaşılması, nafaka, velayet gibi konularda eşler arasında çıkan anlaşmazlıklara çözüm yolları önermektedir.

3) Evlilik birliğini tehdit eden işsizlik, alkolizm, ruh hastalığı gibi önemi sorunların önlenmesine yönelik ülke düzeyinde politikalar belirlenmelidir. Ayrıca kitle iletişim araçları kanalıyla aile birliğini koruyan, evliliği özendirici programlara sık sık yer verilmelidir.

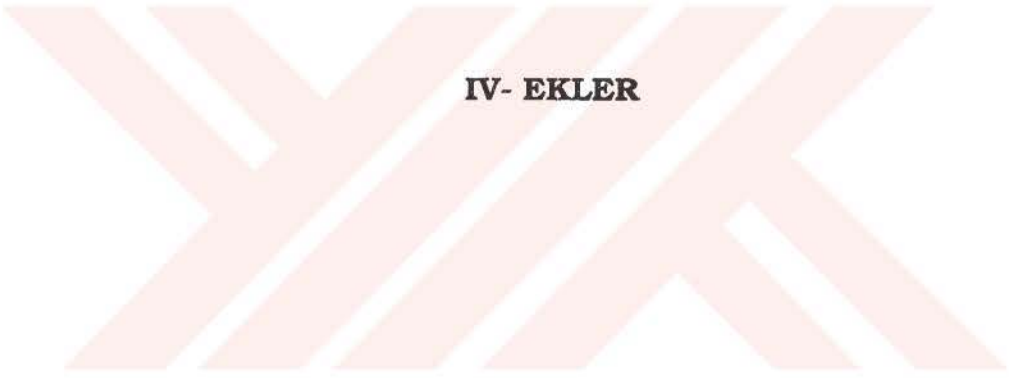
4) Boşanmanın acısını en çok kadınlar ve çocuklar çekmektedirler. Ailenin dağılmasından sonra çoğu zaman, anne ve çocuklar kime dayanacağını bilememektedirler. Bu noktada devletin koruyucu şemsiyesi onlara açılmalıdır.

Özellikle aile geçimsizliği, kötü muamele, dayak, evden kovulma, dayanılmaz ekonomik sıkıntılar, boşanma gibi nedenlerle evini terkederek desteksiz ve yalnız kalan kadınların kabul göreceği, sığınacağı bir barınak bulunmamaktadır. (Son yıllarda, başlatılmış olan faaliyetlerin sayısı son derece azdır)

Kadın sığınma evleri olarak adlandırılan bu kuruluşların amacı; yalnız ve desteksiz kalan kadınların ve onların çocuklarının korunması, kollanması ve topluma yeniden kazandırılması olmalıdır.

Elbetteki ilk hedef, kadının evine döndürülmesi, ekonomik bağımsızlığının kazandırılması, ailenin parçalanmasının önlenmesidir.

5) Boşanmaya karşı en etkili ve boşanmayı önleyici tedbir, sağlıklı bir evlilik kurmaktır. Bunun içinde, evlenecek kişi önce kendisinin kim olduğunu ve ne istediğini, sonra da yuva kurmak istediği kişinin kendi istekleri ile ne derece uyumabildiğini iyi bilmeli ve onları bir arada tutacak dinamiğin ne olduğunu çok iyi öğrenmelidir.

IV- EKLER

A. ANKET FORMU

AÇIKLAMA: Türkiye'de kadınların karşılaştıkları sorunlarla ilgili yapılmış araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Boşanmış kadınlarla ilgili araştırmaların sayısı ise yok denecek kadar azdır. Bu araştırma boşanmış kadınların psiko-sosyal ve ekonomik durumlarını ortaya çıkarmak amacıyla planlanmıştır. Araştırmamız bir doktora tezidir. Sizinle ilgili bilgiler kesinlikle başka amaçla kullanılmayacaktır. Elinize geçen anket formunu dikkatli bir şekilde okuyarak doldurunuz. Doldurduktan sonra bize postalayınız. Araştırmaya gösterdiğiniz ilgi ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

SORU

1. Kaç yaşındasınız.....?

2. Sizin ve kocanızın eğitim durumu nedir?

	Okur yazar değil	Okur Yazar	İlkokul mezunu	Orta okul ve dengi	Lise ve dengi	Yüksekokul
Kendisi						
Kocası						

3. Evliken bir işte çalışıyormuydunuz?

.....

4. İşiniz neydi? (Çalışanlara sorulacak)

.....

5. Çocuklarınızın sayısı ve yaşlarını belirtiniz.

Çocuk Sayısı	Yaşı
1	
2	
3	
4+	

6. Evliliğiniz sırasında kocanız ne iş yapıyordu?

.....

7. Kocanızla nasıl evlenmişsiniz?

1. Anlaşarak evlenmiştim.
2. Görücü usulüyle evlenmiştim.
3. Kaçarak evlenmiştim.
4. Diğer (açıklayınız)

8. Kocanızla neden evlenmişsiniz?

1. Herkes gibi bir yuva kurmak için.
2. Aile baskısından kurtulmak için
3. Anne ve babamın zoruyla evlenmiştim.
4. Daha rahat yaşamak istediğim için
5. Mecbur kaldığım için.
6. Diğer (açıklayınız)

9. Kaç yıl evli kaldınız?

.....

10. Evlendiğinizde siz ve eşiniz kaç yaşındaydınız?

	Yaş
Kendisi	
Kocası	

11. Evde kocanızla geçimsizliğiniz ne zaman başladı?

1. Evlendikten sıra bir süre sonra
2. Evliliğimin ortalarında
3. Evliliğimin sonlarında
4. Diğer (açıklayınız)

12. Evlenmeden önceki aile durumunuzla evlendikten sonraki aile yaşantınız arasında fark var mıydı?

1. Farklılık vardı.
2. Farklılık yoktu.

13. Eğer bir takım farklar varsa bunlar neydi?

1. Evlendikten sonra sürekli huzursuzluk çekiyorduk.
2. Evlendiğimde sürekli maddi sıkıntı çekiyordum.
3. Evlendikten sonra huzura kavuştum.
4. Diğer (açıklayınız)

14. Kocanızla hangi konularda anlaşamıyordunuz?

.....
.....

15. Geçimsizlik ortaya çıktığı zaman ne yaptınız?

1. Hiç bir çaba harcamadım.
2. Konuyu yakınlarıma anlatıp onların tavsiyelerini aldım.
3. Kocamla konuşup düzeltmenin yollarını aradım.
4. Diğer (açıklayınız)

16. Boşanma kararınız karşısında çocuklarınızın tepkisi ne oldu?

.....

17. Siz ve kocanızın boşanma kararı karşısında ailenizin davranışı ne oldu?

1. Boşanmama karşı çıktılar
2. Boşanmamı uygun buldular.
3. Boşanmama hiç karışmadılar.
4. Diğer (açıklayınız)

18. Boşanma kararınız karşısında arkadaşlarınızın davranışı ne oldu?

1. Boşanmamızı uygun buldular.
2. Boşanmamızı uygun bulmadılar.
3. Boşanmamıza hiç karışmadılar.
4. Ne düşündüklerini bilmiyorum
5. Diğer (açaklıyınız)

19. Mahkemeye hangi nedenle boşanmanıza karar verdi?

1. Şiddetli geçimsizlik
2. Terk
3. Akıl ve ruh hastalığı
4. Cürüm ve haysiyetsizlik
5. Zina
6. Cana kast ve fena muamele

20. Mahkeme ne kadar zamanda sonuçlandı?

.....

21. Eşinizden boşandıktan sonra nereye yerleştiniz?

1. Ailemin yanına yerleştim
(tek başına yada çocuklarıyla)
2. Ayrı bir eve taşınanlar
(Çocuklarıyla veya tek başına)
3. Eşim evden ayrıldı, ben evimde kaldım.
4. Erkek kardeşimin evine yerleştim.
5. Akrabalarımın yanına yerleştim
6. Diğer (açıklayınız)

22. Boşandıktan sonra ne kadar zaman geçti.

.....

23. Boşanma esnasında siz en çok düşündüren konular nelerdi?

1. Bir işde çalışmadığım için maddi sıkıntı çekmekten korkuyordum.
2. Nerede ve kiminle kalacağım konusunda endişe duyuyordum.
3. Çevremdeki insanların nasıl karşılayacağını düşünüyordum.

4. Çocuklarımın bakımı ve gelecekleri ilgili sıkıntılarım vardı.
5. Kocamın tehdit ve baskılarından korkuyordum.
6. Diğer (açıklayınız)

24. Boşandıktan sonra karşılaştığınız en önemli problemlerinizi neydi?

1. Ekonomik sıkıntı
2. Yalnızlık
3. Çevrenin baskısı
4. Çocukların bakımı ve gelecekleri
5. Diğer (açıklayınız)

25. Kocanızla halen aranızda anlaşmazlık var mı?

1. Evet
2. Hayır

26. Boşandıktan sonra sağlığınızla ilgili şikayetleriniz neydi/nelerdi?

1. Uzun bir süre gerginlik yaşadım.
2. Çeşitli korkularım vardı.
3. Geceleri uyuyamıyordum.
4. Solunum sistemi rahatsızlığı çekdim.
5. Sindirim sistemi rahatsızlığı çekdim.
6. Deprasyona girdim.
7. Diğer (açıklayınız)

27. Halen geçiminizi kim sağlıyor?

.....

28. Hangi konularda rahat davranamıyorsunuz?

1. İstedğim zaman dışarı çıkıp dolaşamıyorum.
2. Çevremde dedikodusuna sebep olmamak için eş, dost, akraba ziyaretlerine sık sık gidemiyorum.
3. Giyim kuşamıma ve hareketlerime dikkat ediyorum.
4. Evli çiftlerle rahatça görüşemiyorum.
5. Boşandığımı uzun süre çevremden gizledim

6. Erkeklerle konuşmaya çekiniyorum.
7. Davranışlarımda son derece ölçülü olmaya çalışıyorum.
8. Her konuda rahat davranıyorum.
9. Diğer (açıklayınız)

29. Yakınlarınız (ana-baba, kardeş, akraba) davranışlarınıza karşıyorlar mı?

1. Sürekli olarak karışıyorlar
2. Karışmıyorlar
3. Bazan karışıyorlar

30. Çevrenizdeki insanların size karşı bakışında bir değişiklik oldu mu?

1. Hiç değişmedi.
2. Şüphyle bakıyorlar.
3. Acıyarak bakıyorlar
4. Kötü gözle bakıyorlar.

31. Boşanan kadınlara karşı en çok olumsuz tavır takınanlar kimlerdir?

1. Kadınlar
2. Erkekler
3. Herkes.

32. Çevrenin size olumsuz bakışından nasıl etkilendiniz?

1. Oturduğum semti değiştirdim.
2. Çevremdeki komşularım ile sık sık görüşüyorum.
3. Akraba, eş, dostla aram açıldı.
4. Olumsuz tavırlar karşısında güçlü olmaya çalıştım.
5. Boşandığımı uzun süre çevremdeki insanlardan sakladım.
6. Diğer (açıklayınız)

33. Karşılaştığınız sıkıntılarınızın çözümüne kimler yardımcı oluyor?

1. Ailem (anne, baba, kardeş) yardımcı oluyor.
2. Eş, dost, akraba, tanıdıklar yardımcı oluyor.

3. Uzman kişilerden yardım alıyorum.
4. Hiç kimsenin yardımını almıyorum.
5. Diğer (açıklayınız)

34. Mahkeme çocukların velayetini kime verdi?

1. Hepsini bana verdi.
2. Hepsini babasına verdi.
3. Bir kısmını bana bir kısmını babasına verdi.
4. Velayet yaşını aştı.
5. Diğer (açıklayınız)

35. Eski eşiniz çocuklarınız için nafaka ödüyor mu?

1. Evet
2. Hayır.

36. Nafaka ödemelerde aksamalar oluyor mu?

(Nafaka ödeyenlere sorulacaktır)

1. Nafakayı düzenli olarak ödüyor.
2. Nafakayı düzenli olarak ödemiyor.

37. Babalar çocuklarını düzenli olarak görebiliyorlarmı?

1. Düzenli olarak görüyorlar.
2. Düzenli olarak görmüyorlar.

38. Çocuklarınızın evliyken ve boşandıktan sonraki durumunu nasıl kıyaslıyorsunuz?

1. Daha iyi
2. Daha kötü
3. Kıyaslama yapamıyorum

39. Boşandıktan dolayı pişmanlık duyuyor musunuz?

1. Pişmanlık duyuyorum.
2. Pişmanlık duymuyorum.

40. Kocanızdan boşandıktan sora yeniden evlendi mi?

1. Tekrar evlendi
2. Evlenmedi
3. Evlenip evlenmediğini bilmiyorum.

41. Yeniden evlenmeyi düşünüyor musunuz?

1. Evlenmeyi düşünüyorum.
2. Evlenmeyi düşünmüyorum.
3. Hiç bir fikrim yok.

42. Eğer evlenecek olursanız kocanızda ne gibi özellikler ararsınız?

1. Bir iş sahibi olmasını istiyorum.
2. İçki, kumar gibi kötü huylarını olmamasını istiyorum.
3. Ailesine arşı sevgi ve şefkat göstermesini istiyorum.
4. Diğer (açıklayınız)

B. BİBLİYOGRAFYA

- ABADAN, Nermin: Türk Toplumunda Kadın, İstanbul, 1982
- ADASAL, Rasim: Medikal Psikoloji, İstanbul, 1977
- ARENDELL, T.J.; "Women and the Economics of Divorce in the Contemporary United States", Signs, 13.1, 1987
- ARIKAN, Çiğdem: Alt Sosyo-Ekonomik Düzeyde Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal Durumları (Yayınlanmamış, Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1990
- ARIKAN, Ç., B. Aygör: G. Başıbükoğlu; Y. Karaca; H. Eraslan: "Boşanmanın Kadın ve Erkekler Üstündeki Etkileri". XXV. Ulusal psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, 15-21 Ekim 1989 Mersin. Türkiye Ruh Sağlığı ve Tedavi Vakfı Yayınları: 1, Ankara, 1989
- AİLE POLİTİKALARI, Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması, Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu, Ankara, 1991
- ARKUN, Nezahat: Türkiye'de Evlenme ve Boşanmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975
- AKKADIN DERGİSİ; Yıl: 10, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos, 1992
- AKYÜZ, Emine: Medeni, Kanuna Göre Müşterek Hayatın Tatili, Ayrılık ve Boşanmada Çocuğun Korunması, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları: 125 Ankara, 1983
- ATAKAN, A. Samire: "Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler", Psikoloji Dergisi, cilt: 6, Sayı: 21, 1987

- ATALAY, Tuna: Türkiye'de Evlenmeler ve Aile Yapı 1935 yılı Sonrasına Sosyo-Demografik Bir Bakış (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1981
- : Türkiye'de Evlenmeler ve Aile Yapısı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1985
- BAHR, S.J., RİCKS, S.S.; "Increasing The Economic Well-Being of Separated, Divorced, and Widowed Women Over Age Thirty, Policy", Studies Review Spring, Vol: 8, No:3, 1989
- BALOĞLU, Filiz: Türk Ailesi ve Başlıca Sosyal Sorunları Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990
- BARIŞIK, Ayfur: "Dış Göçler ve İşçi Ailelerinin Uyum Sorunları", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Birinci Aile Şurası Bildirileri, Ankara, 1990
- BALAMAN, Ali Rıza: "Kırsal Kesimde Aile Kurma, Çözme, Aile İçi Etkileşim ve İlişkiler", T. Erder (Ed.) Türkiye'de Ailenin Değişimi, Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984
- BALTAŞ, Acar; ve BALTAŞ, Zühal; Stress ve Başa Çıkma Yolları, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988
- BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU: Avrupa Ülkelerinde Aile Politikası, Ankara, 1991
- Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Güvenlik Politikaları, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar Birinci Aile Şurası Tanıtım Serisi: 5, Ankara, 1990

- BUEHLER, C.; LANGENBRUNNER, "Divorce,-Related Stressors; Occurrence, Disruptiveness and Area of Life Change", Journal of Divorce, 11,1, 1987
- BİLEN, Mürrüvet: Ailede Sağlıklı İlişkiler, Ankara 1978
- BULUT, Işıl; "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:1, Sayı: 23, 1983
- BIYIKLI, Latife; Korunmaya Muhtaç Çocukları Gelişim ve Uyum Sorunları (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara, 1976
- BİLİR, Şule; D. Dabanlı, "Ailelerde Boşanma Vakalarından Doğan Faktörler", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazılar 3. Bilim Serisi: 5/3, Ankara 1990
- ÇAĞATAY, Tahir; "Modern Aile ve Sosyal Problemleri", Araştırma, Cilt: 9, 1971
- CANAT, Saynur; Ankara'nın Abidinpaşa Semtinde Eşleri Yurt Dışında Çalışan Kadınların Psiko-Sosyal Sorunlarına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Doçentlik Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara, 1982
- CEBİROĞLU, Rıdvan; "Boşanmış Aile Çocuğunun Ruhsal Durumu", Onüçüncü Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimler Kongresi, Ankara, 1979

- CİLLOV, Haluk; "Türkiye'de Evlenme ve Boşanmaların Seyri". Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları: 4, Ankara, 1991
- CİN, Halil; Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No: 41, Konya, 1988
- COLLETTA, Nancy, D.; "Support System After Divorce: Incidence and Impact", Journal of Marriage and The Family, 41,1979
- COUNTS, R.M.; A. SACKS, "The Need for Crisis İntervetion During Marital Separation", Social Work, 30.2,1985
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI: Türk Aile Yapısı Araştırması, Yayın No: 2313-SPGM: 421, Ankara 1992
- : Türk Aile Yapısı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 2165, Ankara, 1989
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ: Boşanma İstatistikleri 1990, Yayın No: 1515, Ankara, 1992
- DOMİNİAN; J. Cinsel Psikolojik ve Toplumsal Açından Boşanma (Çeviren: Mehmet Harmancı) İstanbul, 1974
- DÖNMEZER, Sulhi; Kriminoloji, İstanbul, 1975
- EREL, Sevim; "Bugünkü Türk Ailesinin Durumu", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I. Aile Şurası Bildirileri, Yayın No: 3 Ankara, 1990
- ESERPEK, Altan; Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme; Erzurum'un iki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 76, Ankara, 1979

ERÖZ, Mehmet; Bugünkü Türk Ailesinin Meseleleri Hakkında Birkaç Söz, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977

ERKAL, Mustafa, E; İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara, 1990

————— "Türkiye'de Boşanmalar ve Bazı Sapma Davranışları", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I. Aile Şurası Bildirileri Yayın No:3, Ankara, 1990

GEÇTAN, Engin; Çağdaş Yaşam ve Normal dışı Davranışlar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988

GERSTEL, N.; C. KOHLER, S. ROSENFELD, "Explaining the Symptomology of Separated and Divorced Women and Men: The Role Of Marital Conditions and Social Networks", Social Forces, 64: 84, 1985

GÖKÇE, Birsen; "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Yaklaşım", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, Ankara, 1978

————— . "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 12, Mart-Ekim, Ankara, 1976

GÖKÇE, Cem; Evlilik Çıkmazı, (6. Baskı) İstanbul, 1991

GRANVOLD, D.K., PEDLER, L.M.SCHELLIE, S.G. "A study of Sex Role Expectancy and Female Post Divorce Adjustment", Journal of Divorce 12:4, 1979

- KOCACIK, Faruk; "Sivas'ta Kentsel Aile", Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 7 Kasım, 1986
- KONGAR, Emre; "Kentsel Aile", Amme İdaresi; Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 1970
- KÖKNEL, Özcan; Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı, İstanbul, 1981
- KÖPRÜLÜ, Bülent; Medeni Hukuk, İstanbul 1971
- LESLIE, J.A., GRADY, K., "Support for Divorcing Mothers: What Seems to Help?" Journal of Divorce, 11/3, 1988
- LIYOD, S.A., C.D.ZÍCK. "Divorce At Mid and Later Life: Does the Empirical Evidence Support The Theory?" Journal of Divorce, 9:3, 1986
- MENAGHAN, E.G., M.A, LIEBERMAN, "Changes in Depression Following Divorce: A panel Study", Journal of Marriage and The Family, 48:2, 1986
- MERTER, Feridun; 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeleri (Malatya Örneği) T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı; Bilim Serisi, 2, Ankara 1990
- NEWCOMB, MÍCHEAL, D., "Mental Discord and Problem Areas: Longitudinal Personality Prediction of Sex Differences Among Divorces", Journal of Divorce. 8:2, 1984
- OZANKAYA, Özer; Toplumbilimine Giriş, Ankara, 1984
- ÖZKAN, Zülfikar; Türkiye'de Boşanmaların Sebep ve Sonuçları (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, 1989

GÜÇBİLMEZ, Erdoğan; Yenimahalle ve Kayadibi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 237, Ankara, 1972

GÜRİZ, Adnan; "Türkiye'de Ailenin Değişimi", T. Erder (Ed.) Türkiye'de Ailenin Değişimi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984

HASEKNECHT, S. K. VALİGHANS,.., STATHONN, A. "The Impact Of Singleness on the Career Patterns of Professional Women", Journal of Marriage and the Family, 49: 2, 1987

HOFFER, Erich; Kesin İnançlılar (Çeviren: Erkil Günüz) Tur Yayınları, İstanbul, 1977

HÜRRİYET GAZETESİ : 19 Şubat 1992

_____ : 18 Şubat 1992

_____ : 20 Şubat 1992

_____ : 14 Temmuz 1992

İZVEREN, Adil; Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlâk) Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 130, Ankara, 1980

KANDİYOTİ, Deniz; "Aile Yapısında Değişim ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", T. Erder (Ed) Türkiye'de Ailenin değişimi. Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984

KAYNAROĞLU, Nilgün; Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin Altı Yaşı Grubu Çocuklarındaki Psiko-Sosyal Özelliklerin İncelenmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Ankara, 1984

- ÖZSAN, Muharrem; "Çocuk Suçlarında Aile ve Anne-Baba İlişkilerinin Rolü", Nöroloji, Cilt: 1, Sayı: 1, 1970
- ÖZTAN, Bilge; Aile Hukuku, Ankara Üniversitesi. Hukuk Fakültesi Yayınları: No: 474, Ankara, 1976
- ÖZUĞURLU, Kurban; Evlilik Raporu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985
- PUR, Necla; "Kadın İşgücünün İstihdamı", DPT, İkinci İktisat Kongresi, İzmir, 1981
- RUSSELL, Betrand; Evlilik ve Ahlâk, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971
- Mutluluk Yolu (Çeviren: Nurettin Öztürk) Varlık Yayınları, İstanbul, 1976
- SARAN, Nephân; "Aile Hayatı ve Toplum", Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı: 3, 1979
- "Çocuk Suçluluğu ve Parçalanmış Aileler", Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı: 3, 1979
- SONER, Latife; Terk Nedeni ile Boşanma Davası ve Bunda Kesin Hükmün Sorunu, İstanbul, 1969
- SERİM, Timur; Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No: D-15, Ankara, 1972
- ŞAHİNKAYA, Rezzan; Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Ankara, 1975
- ŞIRVANCI, Lale; Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye'deki Boşanmaların Genel Durumu (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1981
- TATLIDİL, Hasan; İlim ve Sanat, Cilt: 14 (Temmuz-Ağustos) 1987
- TEKİNAY, Sulhi; Türk Aile Hukuk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1970

- TEPE, Harun; 1950-1978 Dönemi Türkiye'de Boşanmalar (Sosyo-Ekonomik Açıdan Analizi) (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1981
- TERCÜMAN GAZETESİ, 28 Aralık 1991
- TEZER, Ersin; Evli Eşler Arasında Çatışma Davranışları; Algılama ve Doyum (yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1986
- TSCHANN, J.M., J.R.JOHUSTON; J.S. WALLERSTEİN, "Resorces, Stressors and Attachment as Predictors of Adult Adjustment after Divorce: A Longitudinal Study", Journal of Marriage and the Family, 51, 1989
- TUĞAÇ, A., YURT, İ; ERGİL, G; SEVİL, H; Türk köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Raporu, DPT Yayın No: 860, Ankara, 1970
- VELİDEDEOĞLU, H.Veldet; Ailenin Çilesi Boşanma, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1973
- WALTERSTEİN, Judith, S., "Women After Divorce: Preliminary Report From a Ten-Year Follow-Up", American Journal of Orthopsychiatry. 56: 1, 1986
- WISEMAN, R.S. "Crisis Theory and the Process of Divorce", Social, Casework, 56, 1975,
- WILCOX, Brian L, "Social support in Adjusting to Marital Disruption: A. Network Analysis", B. H. GOTTLIEB (Ed) Social Networks and Social Support. Beverly Hills. Sage Publications: 97,

1981

YASA, İbrahim: "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVIII, Sayı: 1-2 Mart-Haziran, Ankara, 1973

YIRMİBİRİNCİ YÜZYILIN EŞİĞİNDE ÖRF VE ADETLERİMİZ. TÜRK TÖRESİ, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 1985

YÖRÜKOĞLU, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İşbankası Yayınları, Ankara, 1987

————— ; Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları, Ankara, 1989

ZEVKLİLER, Aydın; "Evliliğin Sona Ermesi ve Kadının Malvarlığı", T. Erder (Ed). Türkiye'de Ailenin Değişimi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984